ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2022 m. liepos 15 d. Nr. 14 (1390) Kaina 1,80 Eur

Kitas numeris išeis rugpjūčio 5 d.

Naudojimo instrukcija

Kai sėdžiu ir žiūriu pro pastato langą,
Noriu, kad nereikėtų rašyti kažin kokio naujo metalo
naudojimo instrukcijos.
Žvelgiu į gatvę ir matau žmones, kiekvieną einantį su vidine
ramybe širdy,
Ir jiems pavydžiu – jie taip nuo manęs nutolę!
Nė vienam jų nereikia jaudintis, kad ši instrukcija išeitų
numatytu laiku.
Ir aš, kaip man būdinga, įsisvajoju, alkūnėm parimęs ant
stalo ir kiek išsikišęs pro langą,
Apie miglotąją Gvadalacharą! Rožiaspalvių gėlių miestą!
Miestą, labiausiai norimą pamatyti ir labiausiai nematytą,
Meksikoje!
Bet aš vaizduojuosi, kad regiu, pareigos rašyti tą
naudojimo instrukciją slegiamas,
Tavo aikštę, miėste, su prašmatnia mažyte estrada!
Orkestras groja „Šecherazadą“, Rimskio-Korsakovo siuitą.
Aplinkui spiečiasi jaunutės gėlininkės ir dalina margaspalves
gėles,
Visos kaip viena žavingos su suknelėm žydrai ir rožiškai
dryžuotom (ak, atspalviai žydros ir rožinės!),
O šalimais nedidelė balta būdelė, kurioje žaliai pasidabinę
moterys geltonus ir žalius vaisius jums traukia iš kraitelės.
Poros paraduoja ir šitaip visų šventinę nuotaiką kelia.
Pirmas, vadovaudamas paradui, žengia toks puošeiva,
Pasidabinęs mėlynai. Ant galvos baltutėlaitė skrybėlė,
Ir jis su ūsais, kurie šiai progai pakirpti.
Brangioji jo, žmona, jaunutė ir daili; jos šalis rožinės,
rausvos, baltos spalvos.
Laivutės jos lakuotos odos, amerikietiškos mados,
Ji nešasi vėduoklę, nes yra kukli, nepageidauja miniai
rodyt savo veido per dažnai.
Tačiau visi taip užsiėmę sava žmona ar mylimąja,
Kad abejoju, ar dėmesį atkreips kas į ūsoriaus pačią.
O štai berneliai! Jie liuoksi, mėto kažkokius smulkius
daiktus ant pilkų
Šaligatvio plytelių. Vienas jų, kiek vyrėlesnis, dantų
krapštuką įsikandęs.
Jisai tylesnis už kitus ir dedasi nepastebįs dailučių
mergužėlių apdarais baltais.
Užtat jo bendrai pastebi ir garsiai šaiposi iš besijuokiančių
mergaičių.
Tačiau netrukus baigsis visa tai, jų metams kaupiantis,
Ir meilė į paradą ves kiekvieną vis kitokiais sumetimais.
Bet aš pamečiau iš akių tą jaunuolį su dantų krapštuku.
Pala – ana kur jis – kitoje estrados pusėje,
Atsiskyręs nuo draugų, nuoširdžiai šnekasi su mergina
keturiolikos ar penkiolikos metų. Bandau nugirsti jų žodžius,
Bet, rodos, jie tik murma kažin ką – droviai išpažįsta meilę,
kaip matyt.
Ji truputėlį aukštesnė už jį ir tyliai žvelgia į nuoširdžias jo
akis.
Apsitaisiusi baltai. Vėjelis plaiksto ilgus lygius juodus
plaukus ant įrudusio skruosto.
Akivaizdu, kad ji įsimylėjusi. Vaikinukas – bernužėlis su
dantų krapštuku – tas irgi įsimylėjęs;
Akys išduoda. Nusisukęs nuo šitos porelės,
Matau: koncerto pertrauka.
Paraduotojai ilsisi, siurbčiodami gėrimus per šiaudelius
(Gėrimą iš didelio stiklainio pilsto mėlynai apsidariusi
moteris),
Ir muzikantai maišosi tarp jų su kreminės baltos uniformomis
ir šnekasi
Apie orą tikriausiai ar kaip jų vaikučiams sekas mokykloje.

Pasinaudokime proga ant pirštų galų įtipenti į šalutinę
gatvelę.
Čia gali pamatyti tų baltų namų su žaliais apvadais,
Taip paplitusių šičia. Pažvelkit – ar nesakiau!
Viduje vėsu ir blausu, užtat vidinis kiemelis saulėtas.
Jame sėdi pilkarūbė senutė ir vėduojasi palmės lapu.
Ji kviečiasi mus į kiemelį ir siūlo gaivinančio gėrimo.
„Mano sūnus dabar Meksike, – porina ji. – Jis irgi jus
svetingai priimtų,
jeigu tik būtų. Tačiau jis darbuojasi banke tenai.
Žiūrėkite, čia jo fotografija.“
Ir iš apsitrynusios odos rėmelių perliniais dantim mums
išsišiepia tamsbruvis vyrukas.

JOHN ASHBERY

Johnas Ashbery (1927–2017) – vienas žymiausių XX a. antros pusės amerikiečių poetų, kelių dešimčių eilėraščių rinkinių autorius, tėvynėje susižėręs visas garbingiausias už poeziją skiriamas premijas ir apdovanojimus. Dažnai priskiriamas vad. Niujorko mokyklai, 6–7 deš. veikusiai neformaliai menininkų (poetų, dailininkų, šokėjų, muzikantų) bendrijai, kurią vienijo avangardinio, eksperimentinio, siurrealistinio meno impulsai, „nerimtos“ temos, žaismė, saviironija, intertekstinės ir tarpdisciplininės aliuzijos (nors pats Ashbery, baigęs Harvardo ir Kolumbijos universitetus, 1955–1965 m. gyveno Paryžiuje, kur spaudoje dirbo meno kritiku). Iš pradžių Ashbery poeziją, kuri „verčia skaitytojus atmesti visas prielaidas dėl eilėraščio tikslų, temų ir stilistinių atramų ir rinktis literatūrą, apmąstančią kalbos ribas bei sąmonės nepastovumą“ (*poetryfoundation.org*), lydėjo kritikų suglumimas ir net priešiškumas, tačiau lūžis įvyko išleidus rinkinį „Autoportretas išgaubtame veidrodyje“ (*Self-Portrait in a Convex Mirror*, 1975), kurio titulinė poema (į liet. k. išversta L. Katkaus, žr. *Miestų atsiradimas: Amerikos šiuolaikinės poezijos antologija*, 2020) pripažįstama tikru poetiniu šedevru. Ashbery eilėraščiams „būdingi įtraukiantys vaizdai ir rafinuotas ritmas, sudėtinga forma, staigūs intonacijos ir temos pasikeitimai, sukeliantys keistą fragmentiškumo ir nevienareikšmiškumo įspūdį. Jie labiau vertinami kaip itin įtaigios ir sapniškos meditacijos, o ne dėl galbūt iššifruojamos prasmės“ (*britannica.com*).

Čia publikuojami eilėraščiai *The Instruction Manual* ir *My Philosophy of Life* paimti atitinkamai iš rinkinių „Kažkokie medžiai“ (*Some Trees*, 1956) ir „Girdi, paukšti“ (*Can You Hear, Bird*, 1995).

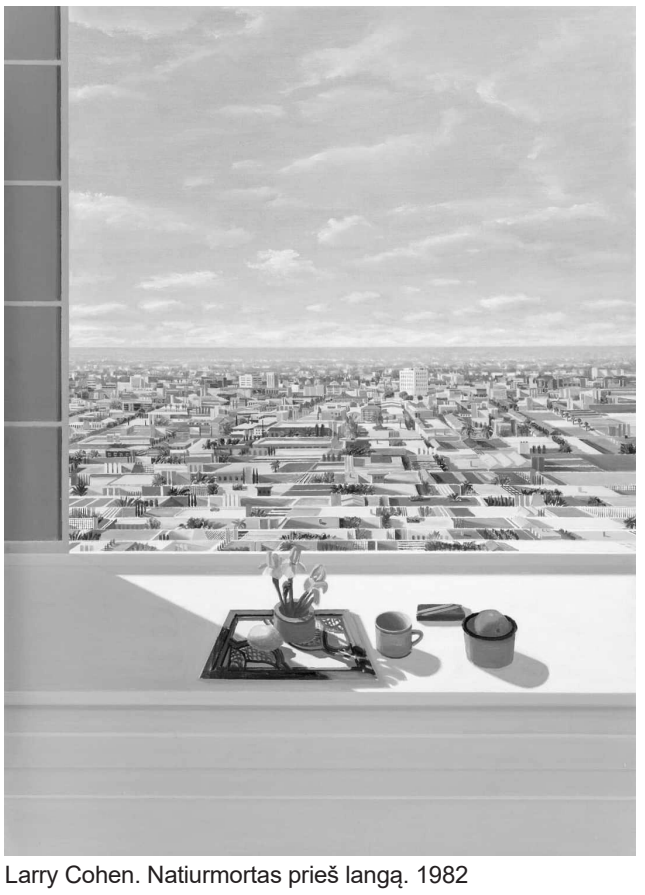

Larry Cohen. Natiurmortas prieš langą. 1982

Dėkojame jai už svetingumą, nes jau daros vėlu,
O mes, prieš išvykdami, privalom miesto vaizdą aprėpti
nuo kokios padorios aukštumos.
Anas bažnyčios bokštas kaip tik – tas pablukusio rausvumo
aure nuožmaus mėlynumo danguj. Įeinam iš lėto.
Bažnyčios sargas, rudai ir pilkai apsitaisęs senukas, teiraujasi,
kiek laiko esam mieste ir kaip mums čia patinką.
Jo dukra šveičia laiptus – ji linkteli mums, kai pro šalį
traukiam į bokštą.
Netrukus jau pasiekę viršūnę, ir visutėlis miesto tinklas
nusidriekia prieš mus.
Tenai turčių kvartalas su rožiniais ir baltutėliais namais ir
jų trupančiom lapuotom terasom.
Tenai vargingesnis kvartalas, jo namai mėlynuoja.
Tenai turgus, kur vyrai prekiauja skrybėlėmis ir daužo muses.
O ten viešoji biblioteka, nudažyta žalsvais ir smėliniais
atspalviais.
Pažvelkit! Ten aikštė, iš kurios ką tik atkakom su koncerto
vaikštūnais.
Dabar, dienos karščiui pakilus, jų mažiau,
Bet tas vaikinukas su mergina tebetūno estrados paunksnėje.
O ten ir senosios poniutės namai –
Ji tebesėdi kieme, tebesivėduoja.
Koks ribotas, bet podraug ir išbaigtas mūs patyrimas
Gvadalacharos!
Pamatėme jaunuolių meilę, sutuoktinių meilę ir
pagyvenusios motinos meilę sūnui.
Paklausėme muzikos, gėrimų paskanavom ir pasižvalgėm
į spalvingus namus.
Ką gi dar veikti, jeigu ne likti? Bet šitai mums nevalia.
Tad kai paskutinis vėjo gūsis atgaivina nugairintą seno
bokšto viršūnę, aš vėl nukreipiu žvilgsnį
Į naudojimo instrukciją, privertusią įsisvajoti apie
Gvadalacharą.

Manoji gyvenimo filosofija

Vos tik pamaniau, kad mano galvoje nebepakanka vietos
dar vienai minčiai, man toptelėjo ši puiki idėja –
vadinkite, jei norit, tai gyvenimo filosofija. Trumpai tariant,
ta idėja – gyventi, kaip gyvena filosofai,
vadovaujantis tam tikrais principais. Puiku, tačiau kokiais?

Tai buvo užvis sunkiausia, pripažįstu, bet aš turėjau
tam tikrą išankstinį supratimą, į ką tai būtų panašu.
Visa kas – pradedant arbūzo valgymu ar vaikščiojimu
tualetan,
ar tiesiog stypsojimu metro aikštelėje, minutę kitą
paskendus mintyse, ar nerimavimu dėlei miškų atogrąžų –
paveikta būtų arba, tiksliau tariant, pakreipta
mano naujojo požiūrio. Aš nepradėčiau pamokslauti
ar jaudintis dėl vaikų ir senolių, nebent
bendrais bruožais, nustatytais prisukamos mūsų visatos.
Vietoj to aš, sakykime, leisčiau dalykams būti tokiems,
kokie jie yra,
švirkšdamas jiems serumą naujos moralinės atmosferos,
į kurią, rodėsi, pakliuvau, kai kažin koks nepažįstamasis
netyčia atsiremia į lentelę, ir knygų spinta čiūžteli atgal,
atidengdama spiralinius laiptus su žalzgana šviesa
kažkur apačioje, tad jis automatiškai lipa žemyn,
o knygų spinta, kaip tokiais atvejais įprasta, slysteli, jį
užsklęsdama.
Jį tučtuojau užlieja kvapas – ne šafrano, ne levandų, –
bet kažkas panašaus. Atminty iškyla pagalvėlės, kaip ta,
ant kurios gulėdavo jo dėdės Bostono terjeras, pašaipiai
jį stebėdamas, smailias ausis užlenkęs. O tada puolimas
galvotrūkčiais. Iš to jokia idėja neišplaukia. To pakanka,
kad supykintumei mintimi. Bet tada prisimeni kažką, ką
Viljamas Džeimsas
rašė kažkurioje savo knygoje, kurios niekada neskaitei – ji
buvo puiki, ji turėjo puikumo,
apibarstyta gyvenimo pudra, netyčia, savaime suprantama,
bet tebeieškau
pirštų atspaudų įrodymų. Kažkas tai buvo nagrinėjęs,
dar prieš jam suformuluojant, nors mintis buvo jo ir vien
tiktai jo.

Puiku – vasarą – aplankyti pajūrį.
Daugybė nedidelių iškylų laukia.
Drebulių jaunuolynas pasitinka keliautoją. Šalia
viešieji tualetai, kuriuose nusiplūkę piligrimai išraižė
savo vardus ir adresus, galbūt ir žinučių paliko,
žinučių pasauliui, kol sėdėjo
ir mąstė, ką gi veiks, kai pasinaudos tualetu
ir nusimazgos rankas kriauklėj, prieš išžengdami
vėl į atvirą erdvę. Ar juos kurstė principai
ir ar jų žodžiai – tai filosofija, kad ir kokio šiurkštumo?
Prisipažįstu, šita minties eiga toliau nepajėgiu keliauti,
kažkas jai kliudo. Kažkas, ką užmatyti
nesu pakankamai didelis. O gal nuoširdžiai baiminuos.
Kas negero tame, kaip elgiausi anksčiau?
Bet gal galiu pasiūlyt kompromisą – aš leisiu
dalykams būti tokiems, kokie jie yra, sakykim. Rudenį
konservuosiu
ir virsiu uogienes nuo žiemos šalčio ir beprasmybės,
ir tai bus žmogiška, kaip ir protinga.

Nukelta į p. 5 ►

Vysbadeno muziejus. Raportas

Stoviu prie kolonados. Netrukus užsidarys, ar ne per daug tau kultūros, o kur rupioji gamtiška patirtis, anot mūsiškų kytrų filosofų?

Užeinu: kažkokios premijuotos instaliacijos, kurios užima gerokai per daug vietos, tada gamta, vabzdžiai ir žuvys – o tada ant menčių paguldo secesija.

O, rafinuotas liguistumas, *femme fatale* viliokės ir mirtys vandenyje, cukatinės gėlės ant šventadienio melancholijos!

Pasirodo, secesija yra kur kas daugiau nei tie patys rosečiai ir klimtai. Kiek priregėta vaizdų – kelias į rojų, egzekucija (mirtis moteris su kalaviju pro juodųjų gulbių pulką siauru liepteliu į tamsą lydi vyrą užrištomis akimis), mirtis (vyras) raudonu apsiaustu kalbasi su moterim, mirties salos su valtimis ir kiparisais... Patinka man aiški simbolika, ir ką dabar daryt (matyt, dar ir dėl to, kad nuo šičia eina takas link vėlesnių fantazijų, visokių siurrealizmų ir pan.). Tam tarpe įsipaišo Čiurlionis, prablaškantis įvairaus plauko labiau ar mažiau beviltiškus slogučius pavasarišku polėkiu, plaukiančiais debesim, svajonėmis su gera pabaiga.

Secesija, ko gero, pirmoji taip garsiai paskelbusi grožį išganymo laidu, meną – aukščiausiu žmogišku pasiekimu (Nietzschė, kurio ūsai kyšo iš biusto koridoriuj). XXI amžiuje dar esama tokių, kurie tuo tiki, bet daug daugiau tokių, kurie norėtų, kurie tikėjo, bet nebetiki. Jiems (mums) secesija yra nostalgijos akstinas, priminimas laikų, kai „dar buvo įmanomi tokie dalykai, brol...“

Nuodugnios dizaino idėjos. Ar ne tada dizainas tampa atskira, apibrėžta vaizduojamojo meno sritimi, maža to, sąmoningai pasinaudojančia kitų sričių pasiekimais? Visuotinis kūrinys, ta pati estetika paveiksluose ir balduose, skulptūrose ir drabužiuose, stiklinėse ir peiliuose... Benjaminas rašė panašiai, jog „secesija į kapitalistinį fabrikinės prekės įsigalėjimą atsako suestetindama prekę“. Jo išvada, aišku, – kad sumanymas pasibaigė nesėkme. Bet viskas praeina, tik tai dar nereiškia, kad pralaimėta. Dabar atrodo kaip tik priešingai – kad tai labai rimtas mėginimas, į kurį privalom atsižvelgti.

Kas dar į akis? Jusliškumo obsesija. Kaip dažnai būna, pradėjus nuo penkių juslių, galiausiai viskas sueina į vieną. Parodoje eksponuojami dailininkai tapo ir tapo nuogą kūną – visų pirma moters – kaip erotišką, vyro žvilgsnį traukiantį kūną. Bet nuogybę išeina pavaizduoti ir kitaip. Tuo gali įsitikint neatsitraukęs nuo kasos, gretimose salėse kabo Renesanso ar baroko madonos, Floros ir kitos nuogalės. Secesijai tokia rimtis nebepasiekiama; ir tasai jų itin pamėgtas motyvas – labai jauno, paaugliško kūno motyvas, mergaičių ir vaikinų atvaizdai, nors ir mitologinių personažų vardais vadinami, – neturi paslapties ir šventumo. Jie aukština gyvybinių instinktų perteklių, kurio stinga „neteisingai“ išauklėtam (arba / ir pagyvenusiam) menininkui. Simptomiška čia garsioji Stucko „Nuodėmė“, iš kurios į stebėtoją iš šešėlio žvelgia dvi būtybės: moteris vylingai apnuoginta krūtine ir ją apsivijusi gyvatė. Nors pavadinimas nurodo į moralinę plotmę, nesunku pasakyti, kad, perfrazuojant amžininką anglų rašytoją, vienintelis būdas nugalėti nuodėmę yra jai pasiduoti; atrodo, kad sąvoka čia figūruoja labiau dėl pasimėgavimo, kuris, žinia, didesnis tada, kai turi sulaužyti draudimą.

Savo laiku toks atviravimas tikriausiai darė stiprų įspūdį. Dabar tai tik žiovulys, įkyrios apatinukų reklamos prekybos centre.

Ir vis dėlto – vandenys, lelijos, melancholija... „vis giliau grimztu pro didžiules koralų girias. Jūrų žvaigždės ir senos karūnos ridinėjasi many. Su jūržolėm plaukuose šoka žalios mano dukros. Aš esu potvynis; aš esu tamsa.“

Debesys. Čiurlionio ar šiaip, gamtos?

Jūržolės.

– LAURYNAS KATKUS –

HARRY MARTINSON
(1904–1978)

Švedų poeto, prozininko, eseisto, 1974 m. Nobelio premijos laureato eilėraščiai iš rinkinių „Žolės Tulėje“ (*Gräsen i Thule*, 1958) ir „Aido takais“ (*Längs ekots stigar*, 1978).

Pievos daina

Žydinčią pievą pavaizduoti gali tiktai peteliškės,
ją tiksliai apdainuoti – tiktai bitės.
O suprasti mostus tūkstančių sparnų
ir tiksliai atskirti dūzgesį bičių dainų
tegali fėjos – amžinos moksleivės.

Li Di patarimas

Jei turi du variokus, tarė Li Di kelionėj,
nusipirk už juos kepalą duonos ir gėlę.
Duona pasotins tave.
O gėlė, kurią perki, tau bylos,
kad gyvenimas vertas gyventi.

Aido takais

Aido takais atgalios.
Ten ilsis žodžiai jų senų reikšmių skrynutėj.
Bet, vaje, kokie svetimi. Ką jos ten sako, tos lūpos.
Jie kalba apie kitokias sąsajas ir sąlygas.
Kai klausaisi jų garsų,
jie sukuria dalyką, kuris nuo jų ir kinta,
jie byloja kalba, dar tolesne,
ir net kitoj skrynutėj,
septynskryniame kalne,
tūkstančiais metų anksčiau už Babelį.

Vertė Lanis Breilis

Memorabilia

Disidentai

Iš pirmo žvilgsnio nesuprasi, ką čia dabar matai. Nelabai suprasi nė iš antro ar iš trečio. Fotografas nebuvo profesionalas. Turbūt net ne mėgėjas. Per daug keistas pats kadras, ne žmonių sueiga nuotraukoje. Gal kas nors iš minios pakišo fotoaparatą ir paprašė nuspausti mygtuką. Tada, aišku, visko pasitaiko.

Nuotrauka iš asmeninio albumo. Užrašo nėra. Nežinoma tarpukario Lietuvos provincija. Sakytum, trečiasis dešimtmetis. Ir jau po tautininkų perversmo. Būtų panašu į pamaldas, mišias po atviru dangumi. Antai priešais du baltai dengti staliukai, lyg ir kryžius stovi. Bet dar reikia kunigo. Nesimato. Milžiniškas medinis pastatas. Gal daržinė ar klojimas, ar jauja, neskiriu. Ar koks specialus kariuomenės statinys. Šone ant elegantiško suolo sutūpusios kelios damos puošniais vasariniais drabužiais. Atsipalaidavusios. Matyt, kurortų patirtis. Už jų kukliai būriuojasi kaimietės moterys. Viskas pagal rangą ir tradicijas.

Kariškių nuotraukoje daug. Vienas jų prie stalo atsistojęs drožia prakalbą. Karinė garbės sargyba šalia vėliavos. Reikalas rimtas. Kieno vėliava, būtų galima nustatyti. Rodos, tiktų sukarinta Šaulių sąjunga. Centre, dailiai apkaišytas berželiais, švyti mūsų Vytis. Kaip ir priklauso. Portreto apačioje neįžiūriu. Galėtų būti prezidento Smetonos. Bet nebūtinai. Valdžios atstovai ir garbingiausi svečiai susodinti po berželiais, pavėsyje. Įsaulyje daug nugarų – kareiviškų ir civilių. Kas klausosi, kas dairosi į šalis. Nieko naujo.

Greičiausiai per atsitiktinumą pagrindiniu renginio personažu tampa berniukas, išdygęs pirmame fotografijos plane. Papuoštas šviesiu, ne kaimo vaiko kostiumėliu, jis, ko gero, atvykėlis, iš šventės svečių komandos. Kostiumėlis jam kiek ankštokas, išaugtas ar skolintas, bet turėjo reikšti berniukui kario uniformą. Pasitempęs lyg rikiuotėje. Rūsti, kone tragiška mina. Gal kad būtum panašesnis į tuos, kurie prisiekia dėti galvą už tėvynę. O gal baisiai nelaimingas, įsižeidęs, nes niekas nepastebi jo, tokio svarbaus ir gražaus, nepakviečia priekin, po berželiais? Kadre netyčia atsidūrę dar keli vaikigaliai. Dviejų matosi tik akys ir viršugalviai. Vienas išsišiepęs dūksta už suaugusiųjų nugaros – vėl nieko naujo. Vidudienio saulė. Nuleisk kameros objektyvą truputį žemiau, ir būtų išėjusi firminė Antano Sutkaus nuotrauka.

„Tu, vaikeli, būsi Aukščiausiojo pranašu, nes eisi pirm Viešpaties veido jam kelio nutiesti“, – kartodavome vieningai per rytmetines pamaldas kunigų seminarijoje kone penkerius metus. Zacharijo giesmės žodžiai. Jo nelauktam, neįmanomam sūnui, Jonui Krikštytojui, gimus. Man ta eilutė suskambėdavo lyg užmaskuotas siūlymas nesilaikyti seminarijos taisyklių. Atsirado bendraminčių. Jonas Krikštytojas juk buvo disidentas. Jo tėtušis – taip pat. Ir apskritai kiek tik nori jų per visus Šv. Rašto tomus. Kiekvienas pranašas daužė visuotinai pripažintas, gerbiamas tiesas ir šaipėsi iš šventenybių. „Sugriaukite šitą Šventyklą, o aš per tris dienas ją atstatysiu!“

Bibliniai disidentai, kaip ir dauguma kitų, baigia savo karjerą liūdnai. Liaudies posakiai apie pranašo atmetimą tėviškėje ar jo laukiančius akmenis nenukritę iš dangaus. Dar liūdniau, kai jiems tenka suabejoti, ar buvo prasmė ardytis ir pulti ant šakių. Joną Krikštytoją ta abejonė aplankė Erodo kalėjime. Tačiau atsakymui jau nebuvo laiko. Klaustukas pasiliks ir kartosis.

Bet vis tiek dar nuostabiau, kad disidentai neišvengiamai pasėja po savęs mokinių ir sekėjų. Net pačiais liūdniausiais atvejais kažkas, žiūrėk, perima jų estafetę. Lyg būtų koks užkratas. Ar genetinis polinkis, papildoma kraujo grupė.

Mažasis disidentas šioje nuotraukoje tik tiek ir pasako, kad štai jis yra čia. Vienas prieš visus. Ir nebūtinai jo šviesi figūrėlė turi reikšti protestą prieš tuščius ritualus, primityvią retoriką, smegenų plovimą. Tarpukario patriotiniai renginiai su savo vėliavomis ir berželiais šiandien gal ir komiškai atrodo. Bet jų vertę jau išmatavo vėlesnė istorija, tad nėra ko šaipytis. Pagaliau mūsų atgimimo laikų mitingai nedaug kuo skyrėsi nuo anų provincijos sueigų.

Tikram disidentui nė nereikia konkrečios vertybinės programos. Čia ne partija, ne politinė organizacija. Ir kai turintieji valdžią nusprendžia disidentą uždaryti ar likviduoti, paprastai būna nesvarbu įstatymų pažeidimai, nusikaltimo sudėtis. Užtenka žvilgsnio, akių spalvos, balso tembro. Išaugto šviesaus kostiumėlio.

Pajūrio poilsiavietėje ant namelio sienos iš lauko pakabintas vietinės valdžios draudimas rūkyti. Įprastu biurokratiniu stiliumi. Su visomis detalėmis, kaip ir kur, kiek metrų nuo pastatų, kokios bausmės už nesilaikymą, kam galima skųstis ir t. t. Tiesiai po tuo skelbimu žmogelis sau sėdi ir traukia dūmą. Kur dingo mūsų policija?

Aišku, yra teisė į gryną orą, sveikatą, visavertį poilsį. Bet ar tikrai visada tik tiek? Jeigu nutrūktų disidentinė grandinė, gyventume pilkai ir nuobodžiai. Be klaustukų. Dėl to turbūt ir laikosi, neišnyksta niekaip ta sena giminė.

-js-

Apie pacifizmą

Siaubingos Rusijos invazijos į Ukrainą akivaizdoje savotišku gero tono ženklu Lietuvoje (ir ne tik) tapo pacifizmo kaip privilegijos demaskavimas. Tokį pacifizmo įvertinimą ar, veikiau, nuvertinimą, regis, išprovokavo ne tiek kraupūs karo žiaurumai, kiek garsiai nuskambėję dalies vokiečių intelektualų raginimai Vokietijos kancleriui Olafui Scholzui netiekti sunkiosios ginkluotės Ukrainai, nepykdyti Putino ir siekti abiem pusėms priimtino, neva taiką atnešiančio kompromiso[1]. Ne vienam ši pozicija pernakt tapo pacifizmo neveiksnumo, bailumo ir abejingumo emblema. Nors esamoje situacijoje toks skubotas ir iš esmės reakcingas nusistatymas yra suprantamas, pacifizmo filosofijos ir praktikos jis deramai nereflektuoja. Mano akimis, vokiečių intelektualų pozicija turi tiek pat bendro su pacifizmu, kiek politinės manipuliacijos su socialiniu aktyvizmu. Pirmoji pasižymi fizine ir psichine distancija bei jos nulemtu didesniu ar mažesniu nejautrumu. Antrasis kyla iš intymaus santykio ir reiškiasi dalyvaujančiu veikimu. Išgirdusi žodį „pacifizmas“, pirmiausia galvoju apie badaujantį Mahatmą Gandhį, taip besikreipiantį į viena kitos kraują liejančias Indijos hinduistų ir musulmonų bendruomenes. Arba per susiskaldžiusią ir vis dar neramumų draskomą Kambodžą, smarkiai nukentėjusią nuo itin žiauraus Raudonųjų khmerų režimo, žygiuojantį ir žmones lankantį budistų vienuolį Mahą Ghosanandą[2]. Atsižvelgdama į pacifizmo istoriją ir tikėdama pacifistinės laikysenos prasmingumu tiek karo Ukrainoje, tiek galimų ateities iššūkių kontekste, norėčiau pasidalinti nedideliu pacifizmo sąvokos eskizu. (Tiesa, reikia pripažinti, kad pacifizmo sąvoka žymimam diskursui būdinga tam tikra ideologinė įvairovė, tad į pateikiamą eskizą verčiau žiūrėti ne kaip į tiesioginę konfrontaciją su kieno nors nuomone, bet kaip į tam tikros interpretacijos apskritai siūlymą.)

Minėtąją vokiečių intelektualų poziciją traktuoti kaip pacifistinę galbūt paskatino joje išsakyta kritika dėl karo pramonės suaktyvėjimo ir raginimai bet kokia kaina siekti taikos. Žinoma, kai už taiką moki ne tu – kai už taiką turi sumokėti ukrainiečiai savo šalies teritorijomis ir ten likusių žmonių likimais, – bepigu ją branginti. Tačiau būtent toks taikos per atstumą, kito rankomis siekis ir išduoda pozicijos svetimumą pacifizmui. Nors pacifistinė laikysena, kaip ir bet kuri kita, kartais gali įgyti spekuliatyvias formas, kaip pacifistinė ji vertintina tik pagal tai ir tik tiek, kiek yra susijusi su praktika ir patyrimu. Taika nėra tik karo, o pacifizmas – tik smurtinio veiksmo nebuvimas. Priešingu atveju tiek taika, tiek pacifizmas tebūtų išvirkščioji karo ir prievartos pusė. Pacifizmas kaip taikos siekis kyla iš kasdienių taikaus buvimo praktikų, tačiau tai nėra taikios kasdienybės realija. Pacifizmas – tai pasiryžimas šias praktikas pritaikyti karo, konflikto, prievartos situacijose. Jei nėra tiesioginės grėsmės gyvybei, sveikatai ar, mažų mažiausia, socialiniam statusui bei ekonominei gerovei, apie pacifizmą negali būti nė kalbos. Kaina, kurią pacifistas ryžtasi mokėti už taiką, gali būti labai didelė ir iš esmės priklauso nuo konteksto (bombarduojamoje gamykloje nepastreikuosi), bet svarbiausia – visuomet mokama iš savo kišenės.

Tiesiog neiti į karą dar nėra pacifizmas. Pacifistinė laikysena nėra pasyvi vegetacija. Tam tikrais radikaliais atvejais pacifizmas veikiau apibūdintinas kaip ėjimas į karą be ginklo. Kasdieniškesnėse situacijose jis gali įgyti įvairaus socioekonominio ar kultūrinio priešinimosi formas. Svarbu pažymėti, kad pacifistas visuomet stengiasi užtikrinti engėjo kaip fizinio asmens saugumą: pacifistinis veiksmas nukreipiamas į situacijos keitimą ar, pavyzdžiui, tam tikrų pokyčių užkardymą, bet niekuomet – į paties engiančią tvarką palaikančio ar nepageidautinus pokyčius įvesti bandančio žmogaus sunaikinimą.

Pacifistinė laikysena yra itin asmeniškas apsisprendimas. Neįsivaizduojama, kad egzistuotų pacifizmo prievolė, kaip kad egzistuoja karo prievolė. Pacifizmas niekuomet nebuvo tapęs oficialia kokios nors valstybės strategija ir net tuomet, kai pacifistine taktika naudojosi didelės, politinių tikslų siekiančios žmonių grupės – pavyzdžiui, iš Britų imperijos besivaduojantys indai ar lygybės prieš įstatymą siekiantys JAV juodaodžiai[3], – dalyvavimas pacifistiniame veiksme reikalavo tokio pasiryžimo, kurį gali suteikti tik itin asmeniška motyvacija ir individuali valia. Mat, kaip sakė vienas žymiausių visų laikų pacifistų Mahatma Gandhis, tam, kad taikiai pasipriešintum savo engėjui, pirmiausia turi pasipriešinti sau pačiam. Ne tik žmogui, bet kiekvienam gyvam organizmui būdingas savisaugos instinktas, nekontroliuojamas papildomų, sąmoningų pastangų, dažniausiai sukels smurtinės savigynos reakciją. Tik nuoseklūs apmąstymai ir iš jų kylantis itin tvirtas pasiryžimas gali sustabdyti šį inertišką procesą ir įvykdyti kažką panašaus į vidinę revoliuciją – pažaboti savisaugos instinktą laisvu pasirinkimu nesmurtauti. Šiuo požiūriu pacifizmas kyla iš to ir nusitaiko į tai, kas žmogaus geriausia, t. y. liudija patį žmogiškumą. Tiesa, nors toks pacifizmo pristatymas tarsi suponuoja pacifistinės laikysenos moralinį pranašumą, teigti, kad prievartos situacijoje atsidūręs ir save ar savo artimą ginklu ginantis žmogus yra nedoras, yra visiškai nepriimtina ir pats toks teigimas greičiau turėtų būti vertinamas kaip amoralus. Pacifistinė laikysena kaip itin asmeniškas apsisprendimas automatiškai ir kategoriškai pašalina bet kokio moralizavimo galimybę, daugių daugiausia palikdama teisę skatinti pavyzdžiu.

Tačiau taip pat neturėtų būti aklai – o kitąkart tiesiog piktavališkai pataikaujant daugumos nuomonei – smerkiamas tariamas pacifizmo apskritai neefektyvumas. Pacifistinis veiksmas, kaip ir karinis veiksmas, vieną kartą gali būti sėkmingas, kitą – ne. Be to, itin didelę pacifistinės laikysenos prievartos situacijoje riziką kartais pateisina iš pirmo žvilgsnio ne visuomet akivaizdi ilgalaikės naudos bei tvaresnės taikos perspektyva.

Taika negali būti nei primesta, nei padovanota, nes tai yra iš esmės vidinė būsena. Būtent todėl nei policija, nei kariuomenė, nei efektyviausia ginkluotė niekuomet nebuvo, nėra ir nebus pajėgi užtikrinti taiką. Jėgos struktūrų įvesta ir palaikoma tvarka geriausiu atveju gali būti pavadinta reliatyvia taika – taika, kaipmat sugriūvančia nuo menkiausio jėgų disbalanso. Tokia taika niekuomet negali egzistuoti visur ir visada, bet yra mėtoma ir vėtoma po pasaulį įvairių istorinių, politinių, socialinių bei, itin dažnai, ekonominių aplinkybių. Tiesa, vargu, ar šiandien galėtume visai be jėgos struktūrų išsiversti: nepanaikindamos „ligos“ priežasties, nesuteikdamos tvarios taikos, jos vis dėlto iš dalies padeda tvarkytis su simptomatika (įvairių agresijos apraiškų keliamomis negandomis), deja, ne be neigiamo šalutinio poveikio. Negalima ignoruoti fakto, kad neva saugumą užtikrinti privalančios jėgos struktūros neretai (juk net ir vienas kartas yra per dažnai) pačios ima brutaliai elgtis. Fiziologinės ligos atveju siekiamybė yra atsakingas konkrečios būklės vertinimas, kad būtų nustatytas vaisto naudos ir žalos santykis, žinoma, pageidaujant, jog nauda būtų didesnė nei žala. Tačiau kaip elgtis, kai žala imama matuoti žmonių gyvybėmis?.. Šis klausimas karo sąlygomis pasidaro dar opesnis. Nors paprastų, nuraminančių atsakymų tikėtis neverta, apsimesti, kad problema neegzistuoja, taip pat pavojinga.

Svarstymų apie taiką kontekste guodžia tik tai, kad, negalėdamos suteikti tvarios taikos, jėgos struktūros taip pat negali jos visiškai sunaikinti. Tvari taika egzistuoja nepriklausomai nuo išorinių aplinkybių ir visuomet, net ir nepalankiausiomis sąlygomis, gali būti įveiksminta. Pacifizmas – to liudijimas.

Taigi, iš tiesų pacifizmo terminas pirmiausia byloja apie pasikeitusias išorines aplinkybes – apie išaugusią tiesioginę grėsmę taiką propaguojančiam individui. Pati taikos būsena ar, veikiau, taikos procesas yra tas pats kaip ir reliatyvios taikos (t. y. taikos, apibrėžiamos tik kaip karo nebuvimas) metu. Manau, verta pasigilinti, kas yra ta vidinė, absoliuti, besąlyginė, vien tik laisvos valios padiktuota taika, ir pabandyti išskleisti jos veikimo vadinamojoje „įprastoje“ kasdienybėje mechanizmus. Tik tuomet iš tiesų išryškės pacifistinės laikysenos pagrindas ir bus galima įvertinti pacifizmo pagrįstumą.

Pacifizmą įgalinanti tvari „vidinė“ taika, mąstoma pati savaime, nėra susijusi su jokiu konkrečiu erdvėlaikiu, bet gali būti intuityviai apibūdinta kaip visur ir visada egzistuojantis tam tikros energijos šaltinis. Vis dėlto kasdienybėje ši taika visuomet pasireiškia kaip konkrečias erdvės ir laiko koordinates turintis procesas. Kasdienybėje taika veikia kaip taikinimosi, derinimosi santykis. Vienu iš būdų suvokti kasdienes taikos derybas, manau, gali būti Simone'os Weil[4] aprašyta pareigų ir teisių dinamika. Esė „Žmogaus asmenybė“[5] Weil mintį plėtoja, pasitelkdama įvairias opozicijas – „asmeniškumas *vs.* beasmeniškumas“, „teisės (*rights*) *vs.* teisingumas (*justice*)“, „teisės *vs.* pareigos“, „natūralu *vs.* antgamtiška“ ir kt. Dauguma šių binarinių opozicijų nepasižymi įprastai tokioms poroms būdinga dialektika, bet veikiau byloja apie tam tikrą hierarchiją – apie „aukštesnįjį“ ir „žemesnįjį“ būties lygmenis bei beveik išimtinai vienkryptį jų santykį (nuo „viršaus“ į „apačią“). (Tiesa, reikia būtinai atsižvelgti į Weil būdingą besąlyginę empatiją ir nesupainioti tokio patirties klasifikavimo su diktatorišku beatodairiškumu.) Apmąstydama žmogaus egzistencijos šventumą, Weil apibendrina jį kaip absoliučiai kiekviename žmoguje giliai įsišaknijusį tikėjimą, kad su juo bus pasielgta teisingai ir jam nebus padaryta skriauda[6]. Šis tikėjimas, pasak Weil, nėra tas pats kaip tam tikrų, konkrečių teisių reikalavimas. Žmogaus teisės kyla iš asmeninių poreikių ir visuomet susiduria su tam tikromis jas ribojančiomis aplinkybėmis, o teisingumas yra beasmenis ir universalus. Sakralizuodama beasmeniškumą, Weil ragina nukreipti dėmesį nuo savęs ir pirmiausia įsižiūrėti į kitą. Šventos pareigos nepadaryti kitam skriaudos suvokimas automatiškai vestų ir prie kiekvieno žmogaus teisių užtikrinimo. Kitaip tariant, žmogaus teisės turėtų būti ne reikalavimo, o suteikimo klausimas. Kasdienybėje tvari taika – taikinimosi ir derinimosi procesas – gali būti suprantama kaip pareigos užtikrinti kito teises prisiėmimas.

Pareiga rūpintis kitu gali prislėgti, bet gali ir įgalinti. Tiesa, šis sustiprėjimas nereiškia tam tikro patogumo ar privilegijų įgijimo, kai rūpinimasis kitu pavirsta savo paties karikatūra – rūpinimusi kaip galios demonstravimu. Įsižiūrėjimas į kitą numato bent trumpalaikį savęs užmiršimą, tad iš to kylanti galia būtinai remiasi bendrystės, o ne skirties ir lygiavertiškumo, o ne pranašumo pajauta. Žinoma, realybė nėra idealybė, tad kasdienis derinimasis su kitu ir prie kito neišvengiamai varijuoja, įgydamas labiau pageidautinas ir labiau atmestinas formas. Užleisdamas senoliui vietą autobuse, jaunuolis parodo rūpinimąsi senolio sveikata ir saugumu. Akivaizdžios fizinės negalios neturinčią moterį pirmą praleidžiantis ir duris jai prilaikantis vyras – nesvarbu, sąmoningai ar ne – primena moteriai jos kaip neva silpnesnės lyties vietą. Motinos rūpinimasis vaiku gali itin staigiai svyruoti nuo nuoširdaus prisitaikymo iki aršios kontrolės.

Pacifistinėje laikysenoje rūpinimasis kitu įgyja gan radikalią formą, mat siekiama sau sužadinti nuoširdų rūpinimąsi tuo, kuris įprastai matomas (ir dažniausiai ne be pagrindo) kaip didesnės ar mažesnės grėsmės šaltinis. Toks iš esmės kraštutinis altruizmas verčia prisiminti pacifizmo sąsajas su ankstyvosios krikščionybės filosofija ir jos propaguota kankinyste, kuri vėlesniais amžiais buvo didžiąja dalimi užgožta „teisingo karo“ (*just war*) doktrinos. Žinoma, pacifizmas nėra kankinystė ir pacifistai nepretenduoja į šventuosius. Vis dėlto gali būti, kad būtent tas kone mistinio aukojimosi prieskonis dažnai ir daro pacifizmą sunkiai suprantamą ir nepriimtiną plačiajai visuomenei, o kartais net vertą pašaipos ar paniekos. Ir nenuostabu, nes, kaip jau minėta, tai iš principo ne kolektyvinio propagavimo, o individualaus pašaukimo klausimas. Tiesa, įdomu, kad net patys pacifistai, rodos, vis dažniau gėdijasi kalbėti apie pasiaukojimo moralę ir verčiau pereina prie praktinių nesmurtinio veiksmo (*non-violent action*) niuansų aptarinėjimo.

Nesmurtinio priešinimosi pavyzdžių pastaraisiais mėnesiais buvo galima pamatyti ir pačioje karo draskomoje Ukrainoje: visai nuimti ar okupantus klaidinantys kelio ženklai, okupuotose teritorijose primetamos tvarkos sabotavimas, moteris, drąsiai kamantinėjanti įsibrovėlius ir bandanti priberti į jų uniformų kišenes saulėgrąžų sėklų, nedidelio miestelio vyrai, tuščiomis rankomis užstojantys tankui kelią... Ne visi tam tikroje situacijoje besirenkantys nesmurtinį pasipriešinimo veiksmą yra pacifistai, tačiau visi pacifistai renkasi nesmurtinį pasipriešinimo veiksmą. Mano manymu, būtų klaidinga teigti, kad toks priešinimasis nenusipelno pagarbos. Iš tikrųjų juk ne taip ir svarbu – galima kažkam priklijuoti pacifisto etiketę ar ne. Istorija gausi liudijimų, kai pacifistai išsižada nesmurtavimo, o su karo žiaurumais susidūrę kareiviai tampa taikaus veiksmo gynėjais. Manau, svarbiau suprasti ir įvertinti pacifistinės laikysenos legitimumą apskritai ir neskubėti smerkti galimybės pasirinkti.

– AUŠRA KUNDROTAITĖ –

---

[1] Žr. https://www.change.org/p/offener-brief-an-bundeskanzler-scholz.

[2] Maha Ghosananda (1913–2007) buvo vienas iš 3 tūkst. budistų vienuolių, išgyvenusių komunistinio Raudonųjų khmerų režimo laikotarpį. Prieš prasidedant režimo vykdytam terorui, šalyje gyveno apie 60 tūkst. budistų vienuolių. Per vieną iš Mahos Ghosanandos organizuotų taikos maršų, kurio metu per 17 dienų nueita apie 350 km, vienuolio ir jo sekėjų žingsnius didžiąją kelio dalį lydėjo artilerijos dvikovų garsai.

[3] Tiesa, reikia pažymėti, kad priešinimosi būdo klausimu JAV juodaodžiai nebuvo vieningi: pacifistine taktika daugiausiai naudojosi Martino Lutherio Kingo sekėjai, o nemažai kitų jungėsi prie militaristinio „Juodųjų panterų“ judėjimo.

[4] Simone Weil (1909–1943) – žydų kilmės prancūzų filosofė, mistikė, politinė aktyvistė. Maždaug 29 metų atsivertė į krikščionybę, katalikybę, bet, norėdama išsaugoti mąstymo laisvę, atsisakė būti pakrikštyta. Nors nepasižymėjo stipria sveikata, savo teorinius svarstymus apie darbo klasės padėtį stengėsi pagrįsti praktine patirtimi: daugiau nei metus išdirbo fabrikuose prie konvejerio. Dalyvavo Ispanijos pilietiniame kare, kur prisijungė prie Buenaventuros Durruti vadovaujamų anarchistų.

[5] Simone Weil, „Human personality“, in: Simone Weil, *An Anthology*, London: Penguin Books, 2005, p. 69–98.

[6] *Ibid.*, p. 93.

Ką aš sužinojau apie kalbos mokymąsi dėstydama ukrainiečiams

– Viso gero!
– Viso!
– Gero savaitgalio!
– Viso gero!
– Viso.

Tada mano klasė ištuštėja ir aš suprantu: viskas. Baigėsi. Aš tai padariau. Užbaigiau tris mėnesius lietuvių kalbos kursų, specialiai skirtų ukrainiečių pabėgėliams.

Prieš tris mėnesius, prasidėjus karui, kai mane slėgė nevilties jausmas, pasirodė skelbimas – Vilniaus universitetas ieško savanorių, kurie galėtų ukrainiečių pabėgėlius mokyti lietuvių kalbos. Kadangi esu vertusi literatūros kūrinius iš latvių kalbos, studijavusi vokiečių, estų, švedų, savarankiškai pasimokiusi maorių kalbos, supratau, kad tai mano šansas padėti šioje beviltiškoje padėtyje. Juk taip norisi prisidėti. Bent truputį: juk tu, žmogau, toks menkas, kai ištinka karas, maras ir badas. Tai buvo mano pagrindinė motyvacija.

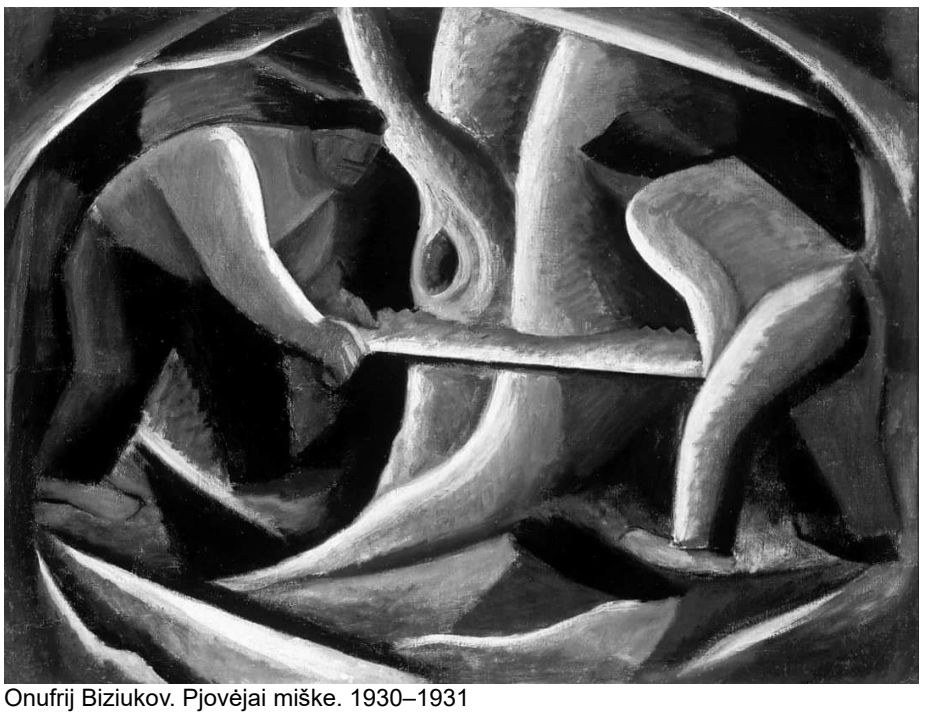
Onufrij Biziukov. Pjovėjai miške. 1930–1931

Tačiau kaip kalbų žmogus, susidūręs su ne vienu užsieniečiu, kalbančiu lietuviškai, seniai norėjau išbandyti jėgas kaip lietuvių kalbos užsieniečiams dėstytoja. Galiausiai tai buvo šansas pažvelgti į kalbos mokymąsi iš kitos pusės. Juk tiek daug dalykų mes, gimtakalbiai, nė nepastebime, kol mums jų neparodo! Kartais taip smalsu sužinoti, kaip lietuvių kalba skamba žmogui, kuris jos visai nesupranta.

Be to, kaip kalbų entuziastė labai dažnai išgirsdavau klausimą: kaip greitai išmokti kalbos? Koks yra tas kalbų mokymosi tikslas? Šis klausimas domino ir psicholingvistus, ir kalbų didaktika besidominčius mokslininkus. Neilą Naimaną XX a. pab. labai sudomino *the good language learners* (geri kalbų mokovai). Stebėdamas savo studentus, jis bandė išsiaiškinti, kokios kalbos mokymosi strategijos sieja šiuos žmones. Nustatė šešias: individualiai atrastas tinkamas mokymosi metodas, aktyvus įsitraukimas į pamokas, sėkmingas gramatikos ir komunikacijos sujungimas, smalsumas (noras plėsti žodyną), gimtosios kalbos ir užsienio kalbos atskyrimas (bandymas galvoti užsienio kalba), protingai nusistatyti mokymosi lūkesčiai. Nedaug ką sako, tiesa?

Būtent Naimano tyrimu remdavausi, atsakydama į klausimą: kas iš tiesų padeda mokantis kalbos? „Iniciatyvumas“, – išlemendavau. Tačiau pačiai buvo sunku paaiškinti, ką turiu omenyje. Šiuo tekstu pabandysiu atsakyti į šį klausimą, pasiremdama savo savanoriavimo patirtimi. Galų gale, man labai pasisekė su mokiniais – nors teigė darbe kalbantys angliškai, jie norėjo išmokti lietuvių kalbos ir kuo greičiau pradėti ja komunikuoti. Kiekvieną pamoką sužinodavau apie įvairiausius patyrimus: kas nustebo, kad lietuviai rašo ne „Kharkivas“, o „Charkivas“, kam sunku paprašyti, kad lietuviai nedėtų į patiekalą petražolių ir krapų (pasirodo, mes labai mėgstame šiuos prieskonius), o kas pagaliau užsisakė patiekalus vartodamas vien lietuvių kalbą.

Penkiasdešimt akademinių valandų. Trys mėnesiai vienos dienos savaitgalių. Dvidešimt penki šeštadieniai, kai mano protas pasinerdavo į įkvepiančią, intriguojančią kelionę: kas padeda (o gal trukdo?) žmogui išmokti kalbą?

Kalbos mokymasis – darbas su savimi

Kai apie kalbų mokymąsi dar žinojau tik iš mokinio perspektyvos, sakydavau, kad tinkamas mokytojas – kaip geras psichoterapeutas. Tai žmogus, kuris padės susikurti saugią erdvę klysti, užduoti klausimus, kurie pačiam skamba kvailai. Ir iš tiesų – kuo geriau jaučiausi pažįstanti savo mokinius ir kuo labiau pabrėždavau jų stipriąsias savybes, tuo drąsiau jie kalbėdavo. Kuo didesnė tikimybė, kad žmogus norės man papasakoti ukrainietišką juokelį, tuo labiau tikėtina, kad jis drįs iš savęs pasijuokti padaręs klaidelę. Juk mokantis kalbos esama nemažai barjerų mūsų pačių sieloje. Kaip mus priims? Ar priims? Ar supras? Ar ne kvailai atrodau, kai?.. Kaip pažiūrės? Visa virtinė klausimų, kurie sutrukdo ne vienam prabilti užsienio kalba. Nors taisykles puikiai moka!

Būtent šie barjerai ir nulemia, kad po kažkelintos nesėkmės nebenorime turėti nieko bendra su ta kalba. Kaip neretas pakomentuotų situaciją – ilgainiui tiesiog pristinga motyvacijos ir kalba paliekama užmarštyje. Taip jau nulemta mūsų biologijos. Kaip liudija neuromokslas, kai užsibrėžiame per didelius lūkesčius, dažniau savimi nusiviliame, o tada smegenims sunkiau išskirti motyvacijai taip reikalingo dopamino.

Labai svarbu suvokti, kad pradėjus mokytis kalbos daug kas greičiausiai bus ne mūsų nosiai. Nors siekti išmokti naujų dalykų ir kartais paskubėti išdėstyti programą sveika, geriausiai mano mokiniams sekdavosi – nieko nauja nepranešiu, – kai kokį trumpą, gerai pažįstamą sakinį išeidavo pasakyti be klaidų arba kai tiesiog pavykdavo, kad ir su klaidomis, perduoti reikiamą informaciją. Todėl būtų naudinga pradėti rašyti dienoraštį užsienio kalba – kiekvieną dieną parašyti trumpą sakinuką apie tai, kaip jautiesi. Niekam nerodyti – prieš save nebebus gėda, kai perskaitysi po daugybės metų. Taip man pavyko prakalbti vokiškai paauglystėje. Pamažu sudėtingos ir painios sintaksės taisyklės, artikeliai tapo nebe tokie baisūs, kai leidau sau trumpai pasipasakoti ta kalba.

Reikia mokėti sau atleisti visas savo klaidas. Tai veikiausiai sudėtingiausia užduotis: tiek man mokantis kalbų, tiek mano mokiniams ukrainiečiams. Kol kas nekreipti dėmesio į klaidas man yra pavykę tik vienu atveju: kai iš latvių kalbos man buvo pasiūlyta versti literatūros kūrinius, nors savo žiniomis dar ne visai pasitikėjau. Įveiktas iššūkis, gebėjimas sau atleisti dėl nežinojimo, drąsa paklausti autoriaus galiausiai man padėjo pasijusti komfortiškai ir prabilti latviškai. Kalbos mokymasis – tai išties darbas su savimi arba netgi buvimas savo paties psichoterapeutu.

Kalbos ne tokios ir skirtingos

Vieną dieną norėjosi apsiverkti. Teko kreiptis į labiau patyrusius mokytojus, mokančius užsieniečius lietuvių kalbos. Tarytum būtume mokęsi kažko, kas būdinga tik lietuvių kalbai. Tačiau nieko panašaus – lietuvių ir ukrainiečių kalbos abi turi šią ypatybę. Ta ypatybė – kilmininko linksnis neiginyje. Atkreipkite dėmesį: mes mėgstame *ką*, bet nemėgstame *ko*; valgome *ką*, bet nevalgome *ko* ir pan.

Niekaip! Niekaip man nesisekė šitos taisyklės paaiškinti. Štai čia ir supratau, kaip svarbu pačiam būti iniciatyviam, aktyviam. „Kuo mažiau aiškinti ir kuo daugiau praktikos. Jeigu nesupranta, vadinasi, per daug aiškini“, – taip mano situaciją paaiškino labiau patyrusi mokytoja. Ir iš tiesų: kai tik daviau daugiau praktinių užduočių, mano mokiniai tapo tikrais šios temos ekspertais.

Vis dėlto norom nenorom prisiminiau save, kai mokiausi latvių kalbos (tačiau greičiausiai taip buvo su visomis kalbomis). Kai mokomės kitos kalbos, mums atrodo, kad viskas ten turi būti kitaip. Juk kiek kalbų, tiek skirtingų taisyklių reikia išmokti, kad prakalbėtume. Tačiau taip yra ne visada – todėl didžiausiu kalbos mokymosi iššūkiu įvardinčiau būtent kalbų panašumus. Paskui sužinojau, jog norvegams gali būti sudėtinga išmokti, kad vokiečių kalbos sakinyje veiksmažodis visada antras. Nors norvegų kalbos taisyklė yra identiška, vokiečių kalbos besimokantys norvegai vis tiek perima anglų kalbos sakinio struktūrą, kur svarbiausia, kad veiksnys ir tarinys būtų kartu. Kai kurie filologai, tikintys įgimta universalia sintakse, netgi paaiškintų, kad mokydamiesi svečios kalbos renkamės universalią gramatiką; tokią, kokia ji buvo kadaise ir visose kalbose, tačiau palikime šias teorijas kitam kartui.

Tiesa, stebėtina, kad pradedančiajam panašūs žodžiai apskritai nebūtinai padeda. Savo pirmąją paskaitą pradėjau nuo panašių žodžių. Buvau iškamantinėjusi savo ukrainietiškai mokantį bičiulį, kokie žodžiai lietuvių ir ukrainiečių kalbose yra panašūs. „Knyga“ ir „kniha“, „miestas“ ir „misto“, „stalas“ ir „stil“, sprendžiant iš sumišusių akių, mano mokiniams nieko nesakė net kelias pamokas. Greičiausiai todėl, kad aš pati šiuos panašumus pasakiau. Daug didesnis džiaugsmas būdavo, kai mokiniai patys galėdavo man pranešti, kad „rasa“ – tai „rossa“. Šiuos žodžius, kaip pačių pastebėtus panašius kalbos principus, mano mokiniai puikiai įsimindavo.

Kaipgi be asociacijų

Latviškai „briedis“ reiškia „elnią“, o „alnis“ – „briedį“. Kai mokiausi latvių kalbos, susidūriau su nemažai tokių atvejų. Švediškai „stund“ reiškia „akimirką“, nors mano jau išmoktose vokiečių ir latvių kalbose šis žodis reiškia „valandą“ arba „pamoką“. Paradoksalu, bet šios išimtys, nors yra tikras pavargusio vertėjo siaubas, gan lengvai įsimenamos. Būtent todėl, kad mes norom nenorom asocijuojame jas su jų neįprastumu.

Kiekvienas žodis tampa įsimintinesnis, kai po juo slypi istorija, juokas. Kai mokiausi švedų kalbos, dėstytoja bandydavo „sugadinti“ kiekvieną daiktavardį, kuris turi retesnį artikelį „ett“. Pavyzdžiui, galva yra „ett huvud“, nes ją dažnai skauda. Estų kalba buvo ypač lengva įsiminti žodį „leedukas“, kuris reiškia ne „leduką“, o... „lietuvį“.

Šių asociacijų paveikumu visiškai įsitikinau dėstydama pati. Mokiniai kur kas geriau įsimindavo žodžius, apie kuriuos ką nors papasakodavau, pajuokaudavau. Labai sunkiai sekėsi išmokti lietuviškus uogų pavadinimus. Taigi, mėtėme kamuoliuką ir vienas kitam sakydavome lietuvišką pavadinimą. Mokantis šių žodžių ypač padėjo mano įsitraukimas. Pvz., viena mokinė pasistengė surasti žodį, kurio angliško pavadinimo nemokėčiau. Ir pataikė: britišką cukinijos pavadinimą „courgette“ buvau visai pamiršusi. Kai mokiniams sunkiai sekėsi įsiminti žodį „mokykla“, papasakojau, kad latviams šitas žodis labai juokingas, mat latviškai „mocīt“ reiškia „kankinti“. Taigi mokykla – kankynių vieta. Tai sukėlė didelį juoką ir vėliau, paprašyti pakartoti reikšmę, mokiniai ją visada teisingai pasakydavo.

Kitas žodis mus privedė ir prie nešvankybių. Labai sudėtingas mano studentams pasirodė žodis „viešbutis“. Čia aš, norėdama sukurti asociaciją, pakliuvau į pinkles. „Šį žodį sudaro du skirtingi žodžiai, – pradėjau aiškinti. – „Viešas“ ir „butas“. Viešas butas.“ Girdžiu, kad mano mokiniai krizena. Paskui man buvo paaiškinta: ukrainietiškai „viešas butas“ reiškia kai ką kita. „Bordelis?“ – atsidususi paklausiu. Linkteli. Taip netyčiomis išmokome ir žodį „viešnamis“. Taip jau, matyt, kartais nutinka suaugusiųjų grupėse.

Kalbą reikia žaisti

Išaušta pirmadienis. Devintą ryto į darbą. Pasirodo, pridariau daug klaidų. Susinervinu. Draugas ramina: „Neliūdėk, pagalvok apie ką kita, darbas baigėsi.“ Ir tada pagalvoju: kai dėsčiau, bandžiau padaryti lietuvių kalbą suprantamą jos nemokantiems. Buvo daug juoko, šypsenų, žodis „klaida“ tapo toks neišvengiamas, kad pralinksmindavo; o linksmos istorijos apie lietuvišką būdą, kultūrą, žargoną liejosi laisvai. Atsipalaidavus kalbos mokymasis tampa žaidimu.

– SAULĖ KUBILIŪTĖ –

ANDREJ KURKOV

Ukrainoje rusų kalba dabar yra „priešo kalba“

Andrejus Kurkovas (g. 1961) – rusų kilmės Ukrainos prozininkas, scenaristas, Ukrainiečių PEN centro prezidentas. Kelių dešimčių knygų ir dokumentinių bei vaidybinių filmų scenarijų autorius, vienas žymiausių ir populiariausių posovietinės erdvės rašytojų Vakaruose (jo romanų išleista daugiau nei 60 pasaulio šalių).

Antrąją Rusijos invazijos į Ukrainą dieną dėl vaikų išvykęs į užsienį, Kurkovas šiuo metu yra tarp garsiausių ir aktyviausių ukrainiečių kultūrininkų balsų, Vakarų žiniasklaidoje skelbiančių apie sąmoningą, iš anksto suplanuotą agresoriaus kariuomenės vykdomą Ukrainos kultūros, paveldo, istorijos ir kultūros kūrėjų naikinimą.

Šis Kurkovo tekstas britų politikos ir kultūros žurnalo „The New Statesman“ svetainėje pasirodė birželio 9 dieną.

Volodymyras Rafejenka yra vienas iš daugelio rusakalbių Ukrainos autorių, kurių gyvenimą pakeitė Rusijos tankai.

Iki 2014 m. Rafejenka gyveno Donecke, Donbaso regione Rytų Ukrainoje. Jo kūryba daugiausia buvo leidžiama Rusijoje, kur jis gavo tris prestižinius literatūros apdovanojimus. Jis nemokėjo ukrainiečių kalbos, bet tada Donecke buvo galima lengvai išsiversti be jos.

Tačiau 2014 m. pavasarį Donbase įsiplieskus karui Rafejenka su žmona paliko du savo butus ir darbus Donecke ir persikėlė į vakarus. Čia Andrijus Bondaras, ukrainiečių kalba kuriantis rašytojas ir vertėjas, apgyvendino juos savo vasarnamyje netoli Bučos. Šitaip Rafejenka tapo Kijevo srities gyventoju. Jis išmoko ukrainiečių kalbą ir net pradėjo rašyti ukrainietiškai. Pirmąjį jo romaną, parašytą naująja kalba, „Mondengrin“, reikėjo iš pagrindų redaguoti, ir Bondaras vėl atskubėjo jam į pagalbą. 2019 m. išleidęs šį romaną Rafejenka pažadėjo ateityje savo romanus pakaitomis rašyti tai rusų, tai ukrainiečių kalbomis. Tačiau gegužės 31 d., išgyvenęs mėnesį trukusią rusų okupaciją Bučoje, Rafejenka viešai išsižadėjo rusų kalbos ir pareiškė, kad daugiau jokio teksto neberašys rusiškai ir netgi niekada nebekalbės rusiškai. „Su šia kalba nenoriu turėti nieko bendra“, – pareiškė jis interviu Ukrainos televizijai.

Mano vaikystėje, septintajame dešimtmetyje, veik visas Kyjivas buvo rusakalbis. Daugelyje mokyklų taip pat buvo mokoma rusų kalba. Jei gatvėje žmogus prabildavo ukrainietiškai, visi manydavo, kad jis iš kaimo arba kad tai koks keistuolis intelektualas, o gal net ukrainiečių nacionalistas. Augdamas knygas skaičiau rusų kalba, ir pusė mano mėgstamiausių rašytojų priklauso rusų literatūrai: Andrejus Platonovas, Daniilas Charmsas, Borisas Pilniakas, Maksimas Gorkis. Rusakalbis ukrainiečių rašytojas Nikolajus Gogolis buvo ir tebėra vienas iš pačių mėgstamiausių mano autorių. Tais laikais ukrainiečių kalbą kaip gimtąją daugelis laikė trūkumu. Sovietinės valstybės politika siekta palaikyti įsitikinimą, esą ukrainiečių kalba – tai valstiečių kalba.

Po vasario 24 d. kalbinė migracija iš rusų į ukrainiečių kalbą įgavo naują pagreitį, tačiau ji prasidėjo dar paskutiniame XX a. dešimtmetyje, pirmaisiais Ukrainos nepriklausomybės metais. Tuo metu gerai žinoma rašytoja Iren Rozdobudko persikėlė iš Donecko į Kijevą ir pradėjo kurti ukrainietiškai. Ji jau mokėjo šią kalbą, todėl perėjimas jai nebuvo toks sunkus. Be to, tuo metu Rusija dar nebuvo pradėjusi „ginti“ rusų kalbos ir rusakalbių Ukrainoje. Rusiškos knygos pardavimo skaičiais lenkė knygas ukrainiečių kalba. Blizgiuosiuose žurnaluose ir laikraščiuose daugiausia spausdintos recenzijos apie knygas rusų kalba (kurios dažniausiai buvo leidžiamos Rusijoje). Tiesą sakant, tuo metu, ko gero, iki 80 proc. bet kurio knygyno asortimento sudarydavo rusiškos knygos. Ukrainiečių literatūros ateitis buvo tikrai neaiški.

Taigi Rozdobudko gestas buvo simbolinis. Būdama etninė ukrainietė, ji norėjo paremti ukrainiečių kalba kuriamą literatūrą, ką tik pradėjusią atgimti. Paskui ją prie ukrainiečių kalbos perėjo ir populiarus detektyvinių romanų autorius Andrijus Kokotiucha, užaugęs Poltavos – Ukrainos vidurio – srityje, Nikolajaus Gogolio gimtinėje. Kaip ir Rozdobudko, Kokotiuchos sprendimas buvo sąmoningas žingsnis, siekiant paremti masinės ukrainakalbės literatūros plėtotę.

Pamažu ši tendencija įgavo pagreitį, bet visa vyko tyliai, be didesnių komentarų spaudoje ir veik be jokios skaitytojų ar plačiosios visuomenės reakcijos. Daugumai jaunų, pradedančiųjų rašytojų nebekilo klausimo, katrą kalbą rinktis, – jie iškart ėmė rašyti ukrainietiškai. Šį judėjimą rėmė Kanados ir Jungtinių Valstijų išeivių fondai, kurie skyrė dotacijas leidykloms, leidžiančioms ukrainietiškas knygas. Vis dėlto ekonominiu požiūriu knygų ukrainiečių kalba leidyba per pirmuosius 10–15 nepriklausomybės metų buvo nuostolinga.

Tais laikais daugeliui intelektualų ir kritikų atrodė, kad autoriai, kurie ir toliau rašė rusų kalba, taikosi į Rusijos knygų rinką, todėl jie nebuvo laikomi ukrainiečių rašytojais. Tuo metu daug kas mane laikė vienu iš tų – „ne ukrainiečių“ – rašytojų. Paskutinio XX a. dešimtmečio pabaigoje mano romanai buvo sėkmingesni Rusijoje nei Ukrainoje, o iš Rusijos leidyklų netgi sulaukdavau prašymų savo knygų veiksmą perkelti iš Ukrainos į Rusiją. Tokius prašymus ignoravau.

Neilgai trukus atsirado daug dvikalbių autorių, kurie rašė ir leido knygas ir rusų, ir ukrainiečių kalbomis. Dažnai rusakalbiai rašytojai savo ukrainietiškas knygas pateikdavo kaip ištikimybės ukrainiečių kultūrai įrodymą. Tokių gestų pavyzdžių galima rasti iš Odesos kilusių poetų Boriso Chersonskio ir Olgos Ilnyckos kūryboje (Ilnycka, gyvenusi tai Odesoje, tai Maskvoje, dabar rašo Maskvoje, svajodama apie Odesą).

Tačiau rusakalbiai skaitytojai Ukrainoje niekada nerodė didelės pagarbos vietinei literatūrai rusų kalba. Jie mieliau rinkosi „tikrąją“ rusų literatūrą, leidžiamą Maskvoje ar Sankt Peterburge. Jei ukrainiečių autorių išleisdavo Rusijoje, tai buvo kokybės ženklas – „rusų literatūros sergėtojos“, kokią save laiko Rusija, aprobavimo žymė. Nepaisant to, Rusijoje į rusakalbius autorius iš kitų šalių paprastai žiūrėta kiek globėjiškai, net ir leidėjų. Tokie projektai dažnai buvo pristatomi kaip humanitarinė pagalba, o ne autoriaus talento pripažinimas. Rašytojai *a priori* laikėsi nuostatos, kad rusakalbis autorius, norintis sulaukti sėkmės ir pripažinimo, turi persikelti į Rusiją.

Po nepriklausomybės kai kurie žinomi rusakalbiai rašytojai iš tiesų šlovės ir turtų ieškoti patraukė į Rusiją. Pavyzdžiui, garsiausi ukrainiečių fantastinių romanų autoriai Marina ir dabar a. a. Sergijus Djačenka buvo vieni pirmųjų „literatūrinių migrantų“. Jiems nepatiko Maskvoje, tikriausiai tikėjosi ir daug didesnio pasisekimo. Labai greitai jie išvyko į Niujorką. Tačiau daugumai tų, kurie liko Ukrainoje, Maskva dar visai neseniai tebebuvo savotiškas kultūrinis atramos taškas. Net po 2014 m. Krymo aneksijos ir prasidėjus karui Donbase kai kurie ukrainiečių autoriai ir toliau leido savo knygas Maskvoje ir dalyvaudavo ten vykusiose knygų mugėse. Šių metų pradžioje – prieš pat naujo Rusijos agresijos etapo pradžią – vienas žinomiausių rusakalbių ukrainiečių poetų Oleksandras Kabanovas Maskvoje išleido dvi knygas ir dalyvavo internetiniuose jų pristatymuose rusų skaitytojams.

Sunku įsivaizduoti, kad taip sklandžiai viskas vyktų dabar. Internete ir atsitiktiniuose pokalbiuose Ukrainos patriotai vis dažniau rusų kalbą vadina „priešo kalba“. Tie, kurie pritaria tokiai retorikai, linkę nepaisyti fakto, kad iki 40 nuošimčių ukrainiečių rusų kalba yra gimtoji. Vis dėlto tam tikra jų dalis nebenori kalbėti rusiškai, o dar daugiau nebenori apie tai diskutuoti. Jie nutilo – ne todėl, kad rusakalbiai ukrainiečiai kada nors būtų kėlę daug triukšmo dėl teisės kalbėti gimtąja kalba, kad ir ką teigtų Kremliaus propaganda. Nors tariamą rusų kalbos gniaužimą Maskva naudojo kaip dalinį karo Donbase pateisinimą, tai visiška nesąmonė; šiame regione ukrainietiškai kalbantis Kreminos miestelis dešimtmečius taikiai sugyveno su rusakalbe Rubižne.

Tačiau rusų kalba Ukrainoje jau seniai nebėra kultūros kalba. Ji buvo ir tebėra tik patogi kasdienio bendravimo kalba, gana skurdaus žodyno. Iki 2014 m. Ukrainos rytuose ir pietryčiuose populiarioji rusų kultūra dar vyravo, tačiau nuo to laiko rusiški televizijos kanalai buvo išjungti, ir vietos gyventojai, kaip ir kiti rusakalbiai ukrainiečiai, vis mažiau ir mažiau domisi rusų kultūra. Jie gali net nesuprasti kai kurių šiuolaikinių rusų rašytojų knygų. Rusiška tikrovė labai nutolo nuo ukrainietiškos tikrovės, rusų pasaulis – nuo ukrainiečių.

Ir būtent jie, rusakalbiai Ukrainos gyventojai, tapo pirmosiomis naujausios Rusijos agresijos aukomis. Mariupolyje, Melitopolyje, Ochtyrkoje ir kituose sugriautuose ar užgrobtuose rytų ir pietų Ukrainos miestuose gyveno beveik vien rusakalbiai. Pabėgėliai iš šių pietrytinių žemių atvykę į Ukrainos vakarus galbūt pirmą kartą gyvenime buvo priversti susimąstyti apie rusų kalbos vaidmenį šiame kare. Dažnai tenka nugirsti, kaip pabėgėliai iš Donbaso ir kitų regionų prisipažįsta, kad jiems gėda, jog ukrainiečių kalbos neišmoko anksčiau. Dabar jie mokosi masiškai.

Iki šių metų vasario pabaigos Kyjive galėjai patogiai gyventi nemokėdamas ukrainiečių kalbos. Jaunoji kyjiviečių karta lengvai pereina nuo rusų prie ukrainiečių ar anglų kalbų. Bet ukrainiečių kalba sugrįžo į paslaugų sektorių, iš kurio prieš šimtą metų ją buvo išstūmusi rusų kalba. Ukrainiečių kalba tapo madinga tarp jaunų muzikantų. Ukrainos jaunimo kultūroje dominuoja ukrainietiškas rokas ir repas.

Kas kartą, kai Ukrainai tenka priešintis Vladimiro Putino agresijai, rusų kalbos atsisakymo idėja – rusų kalbos išnykimo iš kultūrinio kraštovaizdžio idėja – darosi vis priimtinesnė vis daugiau rusakalbių ukrainiečių. Šis poslinkis buvo akivaizdus po 2006 m. Oranžinės revoliucijos, po 2014 m. Maidano revoliucijos ir dar daugybę kartų po to, kai Rusija aneksavo Krymą ir organizavo separatistų antplūdį rytuose. Dešimčių tūkstančių ukrainiečių nužudymas, kurį Rusija įvykdė po invazijos, yra svarus argumentas prieš rusų kalbą ir kultūrą Ukrainoje. Rusakalbių rašytojų ir skaitytojų neabejotinai smarkiai mažės.

Prieš kelerius metus ukrainiečių kalba pradėjau rašyti neliteratūrinius tekstus, bet grožinę literatūrą ir toliau kuriu rusiškai. Mano knygos leidžiamos rusų kalba ir ukrainietiškais vertimais, bet aš žinau, kad mano knygos ukrainiečių kalba parduodamos geriau. Ukrainakalbiai skaito nepalyginamai daugiau nei Ukrainos rusakalbiai. Tokia naujoji realybė, kurios niekas negali ignoruoti. O valstybė bibliotekoms perka tik ukrainietiškas knygas.

Visa tai verčia abejoti dėl knygų rusų kalba leidybos Ukrainoje racionalumo. Jos ir toliau bus leidžiamos, bet rusakalbiai tiražai bus mažesni. Ir pastaruoju metu manau, kad knygų rusų kalba apskritai nereikėtų leisti, bent jau iki karo pabaigos. Vėliau, kai Rusija paliks Ukrainą ramybėje ir Ukraina galės eiti savo pasirinktu europiniu keliu, galėsime dar kartą apsvarstyti kalbos klausimą ir priimti galutinį sprendimą. Rusijoje skaitytojų jau seniai neturiu; mano knygos ten neleidžiamos jau beveik 15 metų. Jau kuris laikas ukrainietiškai kalbantys skaitytojai man svarbesni už rusakalbius.

Vis dėlto rusų kalba gali pasirodyti besanti mano „vidinė“ kalba, mano svajonių ir mintijimo kalba, mano amato kalba. Vidinei kalbai nereikia oficialaus statuso. Ir, žinoma, gimtosios kalbos statuso niekaip nepanaikinsi, net jei aplinkiniai ir toliau ją vadins „priešo kalba“. Taip, rusų kalba yra mano priešo kalba, bet kalba nėra mano priešas.

newstatesman.com
Vertė A. P.

Manoji gyvenimo filosofija

► Atkelta iš p. 1

Aš nesikonfūzysiu dėl draugų kvailų pastabų
ar net savo paties, nors tai, pripažinkim, sunkiausias dalykas,
kaip sausakimšam teatre tavo žodžiai kad pykdo
žiūrovą, sėdintį priešais, kuriam net mintis
apie dviejų žmonių pokalbį greta nepriimtina. Ką gi,
reikia jį pabaidyti, idant medžiotojai pykštelt galėtų –
žinot, tai veikia abipusiškai. Negali visą laiką
jaudintis dėl kitų ir tuo pat metu
pats valdytis. Tai būtų piktnaudžiavimas ir ne mažiau smagu,
kaip dalyvaut vestuvėse dviejų žmonių, tau nepažįstamų.
Tačiau smagumo daugel idėjų protarpiuose laukia.
Jie būtent tam ir sukurti! Todėlei noriu, kad juose prasmegtum
ir mėgautumeis, ir mėgautumeis – taip – savąja filosofija gyvenimo.
Jie ne kas dieną pasitaiko. Atsargiai! Štai koks platus...

Vertė Andrius Patiomkinas

Vertimą remia Lietuvos kultūros taryba

Apolas

Ne, ne graikų dievas Apolonas, o greičiau jau amerikiečių erdvėlaivis turėtas galvoje parenkant vardą šuniui – kaimyno Valiaus šuniui, apie kurį čia žadu papasakoti keletą mūsų gyvenimo epizodų. Gyvename viename iš Vilniaus namų, kokie buvo projektuojami dar Stalino epochos architektų praeito šimtmečio šeštajame–septintajame dešimtmetyje. Iš išorės jie atrodo kokybiški, kartais net papuošti frizu su kokiu „tautiniu“ ornamentu (dažniausiai – tulpių motyvais), storesnėmis išorinėmis sienomis, raudonais čerpių stogais, bet iš esmės nevykę, nes sienos tarp butų gan plonos, girdi viršuje vaikštant, garsiau įjungtą televizorių, šuns lojimą ar kaimynų barnį. Be to, butai įrengti pagal ano meto standartus, be pagalbinių patalpų, be liftų. Dažniausiai tokie namai buvo skirti sovietinei žemesnio rango nomenklatūrai, žinomiems visuomenės veikėjams, menininkams pramaišiui su saugumiečiais, kuriems buvo skiriama maždaug dešimt procentų namo ploto; jie turėjo sekti, stebėti, o gal ir klausytis, kas vyksta už vienos ar kitos sienos.

Toks buvo vilniečiams žinomas „Amerikankės“ namas priešais Šv. Jokūbo ligoninę, kuriame gyveno nemažai iš Amerikos reemigravusių lietuvių, o palėpėse teko dažnokai lankytis ten įsikūrusių dailininkų – Čeičytės, Kisarausko ir kitų – dirbtuvėse. Panašiu metu išdygo namai prie dabartinio Operos ir baleto teatro, Gedimino prospekto gale prie upės, ant Pamėnkalnio ir Jogailos gatvių kampo ir daug kitų. Šių namų gyventojų kontingentas laikui bėgant keitėsi. Ir tie sovietiniai, dažniausiai rusakalbiai, saugumiečiai jau paseno, išmirė, o jų butuose dažniausiai tegyvena jau pramokę lietuvių kalbos pirmos ar antros kartos paveldėtojai.

Iš tremties grįžusį, suluošintą, galop saugumui pasidavusį kaimyną lietuvį virš galvos turėjau ir aš. Jo vietoj dabar gyvena prieš keletą metų dar atrodęs visai šauniai – visuomet pasitempęs, su ūseliais, švarus, su „telniaška“ ir nedylančia odine striuke bei kepe – toks Valius. Buvo ir žmona, darbų mokytoja, bet, ilgai kentusi darbą praradusio Valiaus girtavimą bei smurtą, sunkiai susirgo ir mirė. Tiesa, Valius žmonos ilgai gedėjo. Kai grįžusi po atostogų pareiškiau jam užuojautą (įmečiau atviruką į pašto dėžutę), jis labai dėkojo mane sutikęs ir net apsiverkė, nes ir jų šuo, iškeliavus šeimininkei, pasekė jos pėdom.

Netrukus Valius į namus parsivedė kitą šunį – paprastą kaštonų spalvos rudaakį kiemsargį iš prieglaudos. Mat, sako, žiūrėjęs į Valių pro grotas itin viltingai. Ir pavadino jį Apolu. Šuo prie šeimininko labai prisirišęs, o kitų šalinasi, aiškiai bijo, nes, atrodo, daug skriaudos yra patyręs. Ir niekada neloja. Tik kai verslininkai iš gretimo buto įsigijo mažą šunelį, kvailo snukio isteriką, Apolas negarsiai amtelėjo jį laiptinėje sutikęs. Valius tris kartus per parą jį išveda – penktą ryto, vidudienį ir vakarop (mat šeimininkas gula anksti, kad nereikėtų šviesos žibinti be reikalo), pasaitėlio šuniui nenaudoja, niekur toliau jo negano, nes Apolas, taikus, ramus ir ištikimas, laksto sau po kiemą laisvas. Bet gerasis jo šeimininkas, kaip ir anksčiau, tarpais stipriai pageria. Du kartus per mėnesį prašo manęs paskolinti 10 eurų ir aš kartais pasiūlau jam kokį sriubos likutį ar dešrigalį. Vieną kartą paklausiau: „Sakykit, Valiau, ar Apolui netrūksta maisto?“ – „O, jau jam tai tikrai netrūksta“, – atsakė išdidžiai. Šuo buvo susivėlęs ir karštą vasaros dieną tikriausiai kankinosi po tuo sulipusiu kailiu. Ir vėl aš klausiu: „Valiau, ar jūs nors retsykiais šukuojate savo šunį?“ – „O kaipgi, – sako net palinkęs į mane, – kiekvieną dieną!“

Beje, į savo namus svečių sugėrovų Valius niekada nesikviesdavo, bet vienu metu buvo sugalvojęs draugelius priiminėti rūsyje, savo sandėliuke. Ten buvo iš dėžių įsirengę „bariuką“, kuriame ir gerdavo, ir rūkydavo, ir aršiai ginčydavosi. Šuo tokiom dienom kantriai laukdavo šeimininko viršuje, prie laukujų durų. Bet kaimynų reikalavimu su „bariuku“ Valiui teko atsisveikinti, o ir jo bičiulis, vis labiau šlubavęs, atrodo, pasimirė... Po truputį sensta ir Valius – nuslinko tamsios garbanos, prigeso įžūlokas žvilgsnis, po insulto pakito tartis, jau lėčiau lipa į savo ketvirtą aukštą. Man vis atrodo, kad šuniui trūksta ėdalo, pastebėjau, kad pirkdama mėsą mūsų turgelyje visuomet taikau pasirinkti su kaulu, o kartais ir kokių šonkaulių nuperku Valiui. Lauktuves Apolui, kaip mūsų sutarta, visuomet padedu gražiai suvyniotas laiptinėje ant palangės, prie gėlių vazono.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Mamutai, besiganantys metaforoje

Aivaras Veiknys. ***Mamuto medžioklė.*** Eilėraščiai. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2021. 101 p.

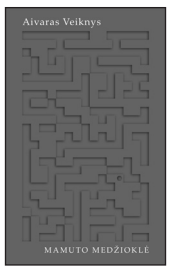

Poezija – literatūros žanras, gana atsparus veržliarakčių invazijai į raišką, kosminių ūkų įtakai ar apdorojimui genetiškai modifikuotomis substancijomis. Net didžiausią pagundą mėgautis inovacijomis išgyvenantis poetas dažnai stengiasi išsaugoti kertines eilėraščio savybes ir sutelkia dėmesį į ritmiką, estetiką ir emocinį pradą. Tiesa, šioms savybėms sudėtinga koreliuoti su laikmečio ypatumais: išaugusiu gyvenimo tempu, vartotojiškumu, vaizdinio turinio populiarėjimu, mentaliteto slinktimis (nebūtinai į gerąją pusę). Todėl poezija neretai įpuola į nišinio produkto sampratos glėbį. Pesimistai netgi prognozuotų, jog ilgainiui eilėraštį į užribius išstums technologijų šaltis. Kaip mamutus išnaikino medžiotojai, įvaisa ir besibaigiantis ledynmetis. Tačiau prisiminimų fragmentai, artefaktai, poveikis bendrai kosmoso raidai išlieka. Tarytum atsigręždamas į praeities įtaką esamo laiko procesams (tiek pasaulio, tiek individo lygmenyje), asmenybės formavimuisi, vienas ryškesnių šiandienos poetų Aivaras Veiknys (pasižymintis dėmesiu pamatiniams poezijos bruožams: ritmui, estetikai ir emocijai) savo ketvirtąjį poezijos rinkinį pavadino „Mamuto medžiokle“.

Laiko juosta nėra baigtinė, ji labiau primena vis atsinaujinantį besikeičiančių įvykių kaleidoskopą, kuriame vieno etapo pabaiga dažnai susijusi su kito reiškinio užgimimu. Kaip kad eilėraštyje „Besivaduojant iš tamsos“: „supelijus nakties drobulė – – / vėjas tranko cinkuotą skardą, / kol tėvai, tamsoje sugulę, / savo vaikui galvoja vardą“ (p. 16). Tiesa, egzistencinis nerimas, žmonijos noras varžytis „niekados nepraeina“ (p. 19). Nepraeina net kraujui nustojus tekėti iš pamuštos nosies. Pirmojo skyriaus pavadinimas „Akmens amžius“ tarsi simbolizuoja praeities svarbą individo (o ir apskritai žmonijos) raidai, vaikystės, grūdintos akmenimis, kova ir pasaulio brutalumo suvokimu, įtaką tolesniam asmens gyvenimui. Juk atmintį ne taip lengva ištrinti: „pats sau parduodamas / ir pats iš savęs priimdamas / išbrinkti jau spėjusius / žodžių lentgalius, / sunkiai šnopuodamas / į lapus, vos bepakeldamas / šitą vienaskaitą, / vėjui / burnon vis grūsdamas / tviskančią savo // atmintį“ (p. 25). Išėjimas iš nerūpestingų vaikiškų ieškojimų į šiurkštų, piktžolių apniktą pasaulį neretai lydimas idealų griūties, iliuzijų žlugimo, paženklintas būties netvarumo suvokimu. Tuomet lyriniam subjektui kyla pagunda kvestionuoti aplinkos realumą ir konstatuoti egzistencijos trapumą („Net jei visi ir viskas – vien tik pigi klastotė, / kas, jei ne ji, tau luošį tartum stebuklą liudys?.. / Vėjas visai pasiuto, tyla vaikų skaičiuotės. / Kiemo balandžių džiaugsmui byra grūdai ir rūdys“, p. 75) ir įvairiabriauniškumą („šimtai kasandrų pranašaus vėl tvaną, / tačiau kaip tyčia neatskleis svarbiausio: / kad nugalėjom, / bet karalius žuvo – / kad kniūbsčias guli ant drėgnų neštuvų“, p. 41). Ryšį su vaikyste, buvusiomis dienomis liudija ir tekstuose vis pasikartojantys tėvo, motinos įvaizdžiai, perteikti randus atmintyje palikę įvykiai.

Knygos eilėraščiams būdingas daiktų (ar plačiąja prasme – visumos elementų) vardijimas, tarytum pabrėžiantis glaudų lyrinio subjekto ryšį su aplinka. Individo įkomponavimas į bendrą kosmoso paveikslą, mikro- ir makropasaulio tarpusavio atspindėjimas ir komplikuotas santykis ryškus eilutėse: „Kol nepamatė tėvas, / šakėmis verčiantis naują krūvą, / šluostausi nuo veido drėgmę, // kumščiais netyčia braukdamas / per pasaulį – –“ (p. 30) ar „man viskas čia – skaudėjimas dantų: / dumblu pradvokus pustuštė pakrantė, / mokyklos kiemas, kai tamson krentu, / išvien su klevo lapais susimokęs, / šampano putom virstanti dulksna, / ak, paskutinis išleistuvių šokis“ (p. 43). Taip pabrėžiama individo integracijos į visumos vyksmą svarba. Svarba užsitarnauti ar išsikovoti (vienaip ar kitaip nusipelnyti) bent mažą kertelę visatos paveiksle. Kita vertus, pasaulio netobulumo suvokimas tarytum stumia lyrinį subjektą į abejones dėl šios užduoties prasmingumo ir į stebėtojo (konstatuojančio egzistencijos komplikuotumą) vaidmenį. Mąstant apie aplinką plačiąja prasme, neapsiribojama materija – neretai mintis peržengia anapusybės riboženklius. Sumaišant laikotarpius (dažniausiai esamąjį ir būtąjį laikus) bei erdves, pasaulio ribotumas išplečiamas iki visumos neįregimųjų tolių: „Kovas – juodasis paukštis – dangų tuojau apskardins. / Dievas ant aukšto kalno žmogų užbaigs lipdyti“ (p. 52). Tokius tikslus pasiekti padeda ir Kūrėjo bei žmogaus rankų „produkcijos“ sąsajų paieška, gamtos reiškinių apibūdinimas pasitelkiant materialius objektus: „Švintant pulkelis varnų vario balseliais kranksi – / bara kareivį vėją. Šis vėl laukymėm darda, / tartum degtinės lašą mano prarijęs vardą“ (p. 61) ar „Dubuo mėsos, skaniai paskrudus duona, / ir tik vanduo ąsoty jau suplėko... // Negyvas tėvas baksteli į šoną: / – Tai ką veikei, sūnau, tiek metų? // – Nieko“ (p. 69).

Praeities (būtų galima šį terminą siaurinti iki „patirties“) įtaką asmenybės, sociumo raidai, meno transformacijoms tarsi atspindi klasikinių formų naudojimas eilėdaroje (didžioji dalis knygos eilėraščių rimuoti ar bent jau aiškios ritmikos). Šis papildomas uždavinys, neretai prioritetus nukreipiantis nuo minties į skambesio jurisdikciją, netrukdo rinkinio tekstams susidėlioti į sklandaus naratyvo lentynėles. Netikėti sugretinimai, subtilus dramatizavimas, mirties atributikos šmėžavimas, klastingesnis minties vingis leidžia išvengti archajiškumo invazijos: „pumpurais apsipylė vaišės, / ant kalvelių juodų sukrautos – / upėn ėjo žvėris nugaišęs, / taiką skelbė dievai ir tautos“ (p. 63). Derėtų pagirti ir rinkinio struktūrą bei vientisumą – tematiškai vienas kitam artimi tekstai ir nuoseklus jų dėliojimas kuria išbaigtos, aiškios koncepcijos knygos įspūdį. Maišto, eksperimento ar inovacijų diegimo į literatūrą gerbėjai gal ir pasijustų kiek nuvilti skaitydami tokio stiliaus eilėraščius, tačiau, mano manymu, tokia kūryba yra šviesusis klasikinės poezijos kertinių vertybių atspindys šiandieninėje literatūroje. Juo labiau kad rinkinio eilėraščiuose ryški savybė, kurią subjektyviai laikyčiau viena iš svarbiausių poezijos dedamųjų, išplėšiančių tekstus iš prozos ar eseistikos glėbio, – dėmesys metaforai.

A. Veiknio „Mamuto medžioklė“ – išgyventa ir išbaigta knyga apie laikotarpių ir erdvių tarpusavio ryšius. Pastebint praeities ir dabarties fragmentų panašumus, Kūrėjo ir žmogaus veiklos rezultatų sąlyčio taškus, laiko cikliškumą, erdvės reliatyvumą kuriamas alegorinės medžioklės laukas, kuriame išlikimas, egzistencija ir ateities prognozė yra smarkiai paveikti praeities procesų. Individas suvokiamas kaip kintančio visumos paveikslo detalė, daranti mažą įtaką aplinkai, tačiau sugebanti atspindėti pasaulį savo jausenomis. Iš tų atspindžių, iš pasaulio netobulumo suvokimo užgimsta drama. Užgimsta eilėraštis. „Tiek savaičių saussra kamavo, o pažvelki, kaip stipriai pila / sakiniais į lapus gyslotus, kur po medžiais pajuodę pūna... / Šauk nešaukęs, trankyk netrankęs – garsas grįžta atgal į tylą; / ko pasaulį negali būti, to daugiausia jame ir būna“ (p. 88), – būties netvarumą ir ateities nenuspėjamumą konstatuoja knygos lyrinis subjektas. Būna, iššoka kadais sumedžiotas mamutas iš eilėraščio. Ir rupšnoja sau raides nuo horizonto delno. Trumpam stoja tyla. Iki kitos medžioklės.

– TOMAS VYŠNIAUSKAS –

„Šiaurės Atėnai“ telpa į visas pašto dėžutes!

Nuo šių metų „Šiaurės Atėnai“ kainuoja 1,80 Eur, tad prenumeruoti – pigiau!

Lietuvos prenumeratoriai mūsų leidinį gali užsiprenumeruoti bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje *www.prenumeruok.lt*. Mūsų indeksas 0109.

Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Elektroninio varianto (docx, mobi, pdf) prenumerata – 25 eurai. Užsienio arba elektroninio varianto prenumeratoriai pinigus gali pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba per „PayPal“ (mokėjimo paskirtis – prenumerata) ir redakcijos el. p. *satenai@gmail.com* pranešti, nuo kada ir kokiu adresu siųsti laikraštį. Elektroninį laikraščio variantą išsiunčiame anksčiau, negu spausdintinis pasirodo platinimo vietose.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

VASILIJ GROSSMAN

Gyvenimas ir likimas

Vasilijus Grosmanas (tikr. vardas Josif, 1905–1964) – Berdyčive, Ukrainoje, gimęs žydų kilmės rusų rašytojas. Iš pradžių kūręs socialistinio realizmo prozą, vėliau išgarsėjo kaip SSRS armiją fronte lydėjęs karo korespondentas. Vis dėlto stambiausias ir svarbiausias jo veikalas – Antrojo pasaulinio karo epopėja vadinamas publicistinis romanas „Gyvenimas ir likimas“, baigtas rašyti 1961 m., – užtraukė jam Sovietų valdžios nemalonę, jo rankraštis represinių struktūrų buvo konfiskuotas, o knyga, slapta išgabenus kopiją į užsienį, išleista tik 1980 m. Šveicarijoje.

„Gyvenime ir likime“ pasakojama apie milijonus gyvybių nusinešusį Stalingrado mūšį, kurio baigtis pakeitė viso Antrojo pasaulinio karo eigą. Tačiau kruvinos Vokietijos ir Sovietų Sąjungos kariuomenių skerdynės – tik nedidelis šios epinės istorijos akcentas. Iš įvairiausių veikėjų – rusų, vokiečių, žydų ir kitų tautybių žmonių – pasakojimų gijų autorius nuaudė ištisą dviejų XX a. politinių sistemų – nacistinės Vokietijos ir stalininės Sovietų Sąjungos – istorijos kilimą, kuriame raibuliuoja eilinio kareivio ir generolo, sūnų praradusios motinos ir į dujų kamerą žengiančio šešiamečio berniuko, žydo mokslininko ir seno komunisto slapčiausios mintys, baimės ir troškimai. Kiekviena istorija, kiekvienas knygos puslapis skaitytojams atskleidžia pribloškiančią tiesą apie dviejų nežmoniškų totalitarinių režimų panašumą, jų kraugerišką prigimtį ir siekį sunaikinti žmonėse bet kokias žmogiškumo apraiškas.

Vasilijaus Grosmano „Gyvenimą ir likimą“ lietuviškai netrukus išleis „Alma littera“. Čia spausdinamas antros romano dalies 16 skyrius.

„Daugelis Žemėje gyvenančių žmonių nesivargina apibrėžti „gėrio“. Koks jis, gėris? Kam gėris? Kieno gėris? Ar apskritai yra gėris, taikomas visiems žmonėms, visoms gentims, visoms gyvenimo situacijoms? Arba mano gėris blogyje tau, mano tautos gėris blogyje tavo tautai? Ar amžinas, ar nekintantis gėris, ar vakarykštis gėris šiandien tampa nedorybe, o vakarykštis blogis šiandien yra gėris?

Ateina paskutinio teismo laikas, ir apie gėrį ir blogį susimąsto ne tik filosofai ir pamokslininkai, o visi žmonės, raštingi ir neraštingi.

Ar per tūkstantmečius žmonės nors kiek pasistūmėjo suvokdami gėrį? Ar ši sąvoka bendra visiems žmonėms, nėra helėno ir judėjo, kaip manė evangelijos apaštalai? Nėra klasių, nacijų, valstybių? O gal sąvoka dar platesnė, bendra ir gyvūnams, medžiams, samanoms, tokio erdvumo, kaip šią gerumo sąvoką suprato Buda ir jo mokiniai? Tas Buda, kuris, kad gėriu ir meile apgobtų gyvenimą, turėjo imti jį neigti.

Matau: keičiantis tūkstantmečiams žmonijos moralinių filosofinių vadų gėrio suvokimas siaurėja.

Krikščioniški įsivaizdavimai, kuriuos nuo budistinės sampratos skiria penki amžiai, susiaurina gyvąjį pasaulį, kuriam taikytinas gėris. Ne visa, kas gyva, tik žmonės!

Pirmųjų krikščionių gėris, visų žmonių gėris buvo pakeistas gėriu tik krikščionims, o greta gyveno gėris musulmonams, judėjų gėris.

Bet praėjo keletas amžių, ir krikščionių gėris suskilo į katalikų, protestantų, stačiatikių gėrį. Ir stačiatikių gėryje atsirado seno ir naujo tikėjimo gėris.

Ir greta gyvavo turtingųjų gėris ir vargšų gėris, greta egzistavo geltonųjų, juodųjų, baltųjų gėris.

Ir, vis smulkėdamas ir smulkėdamas, jau atsirado gėris sektos, rasės, klasės ribose, visi, kas liko už nubrėžtos linijos, jau nepatekdavo į gėrio ratą.

Ir žmonės pamatė, kad daug kraujo pralieta dėl šio mažo, negero gėrio, dėl šio gėrio kovos su viskuo, ką jis, mažasis gėris, laikė blogiu.

Ir kartais net tokio gėrio sąvoka tampa gyvenimo nelaime, didesniu blogiu nei blogis.

Toks gėris tuščias lukštas, iš kurio iškrito ir pasimetė šventas grūdelis. Kas sugrąžins žmonėms pamestą grūdą?

Kas gi yra gėris? Buvo sakoma taip: gėris – tai ketinimas ir su ketinimu susijęs veiksmas, vedantis į žmonijos, šeimos, nacijos, valstybės, klasės, tikėjimo pergalę, jėgą.

Tie, kas kovoja dėl asmeninio gėrio, stengiasi suteikti jam visuotinumo regimybę. Dėl to jie sako: mano gėris sutampa su visuotiniu gėriu, mano gėris būtinas ne tik man, jis būtinas visiems. Kurdamas asmeninį gėrį, aš tarnauju visuotiniam gėriui.

Taip gėris, praradęs visuotinumą, sektos, klasės, nacijos, valstybės gėris siekia suteikti sau melagingo visuotinumo, kad pateisintų savo kovą su visu tuo, kas jam yra blogis.

Bet juk ir Erodas liejo kraują ne dėl blogio, o dėl savo gėrio. Į pasaulį atėjo nauja jėga ir grasino jam, jo šeimai, jo numylėtiniams ir draugams, jo karalystei, jo kariuomenei žūtimi.

Bet gimė ne blogis – gimė krikščionybė. Žmonija dar nebuvo girdėjusi tokių žodžių: „Neteiskite, kad nebūtumėte teisiami. Kokiu teismu teisiate, tokiu ir patys būsite teisiami, ir kokiu saiku seikite, tokiu jums bus atseikėta... Mylėkite savo priešus, laiminkite tuos, kurie jus keikia, darykite gera tiems, kurie jūsų nekenčia, ir melskitės už savo niekintojus. Tad visa, ko norite, kad jums darytų žmonės, ir jūs patys jiems darykite; nes tai yra Įstatymas ir pranašai.“

Ką žmonėms davė šis taikos ir meilės mokymas?

Ikonoklazmas Bizantijoje, inkvizicijos kankinimai, kova su eretikais Prancūzijoje, Italijoje, Flandrijoje, Vokietijoje, protestantizmo ir katalikybės kova, vienuolių ordinų klastos, Nikono ir Avakumo kova, daug amžių trukusi priespauda, kausčiusi mokslą ir laisvę, krikščionys, naikinantys Tasmanijos gyventojus pagonis, piktadariai, deginantys negrų kaimus Afrikoje. Visa tai suteikė daugiau kančių nei plėšikų ir niekšų piktadarybės, kai blogis buvo skleidžiamas dėl blogio.

Toks sukrečiantis ir protą deginantis paties žmogiškiausio žmonijos mokymo likimas, jis neišvengė bendros lemties ir taip pat suskilo į asmeninio, mažojo gėrio sluoksnius.

Gyvenimo žiaurumas pažadina gėrį didžiose širdyse, jos grąžina gėrį gyvenimui, trokšdamos pakeisti gyvenimą pagal jose esančio gėrio pavidalą. Bet ne gyvenimo sluoksniai keičiasi pagal gėrio idėjos atvaizdą, o gėrio idėja, įklimpusi gyvenimo pelkėje, skaidosi, praranda savo visuotinumą, tarnauja dabartiniam gyvenimui, nekuria gyvenimo pagal gražųjį, tik bekūnį savo pavidalą.

Gyvenimo judėjimą žmogus visuomet suvokia kaip gėrio ir blogio kovą, bet tai netiesa. Žmonės, linkintys žmonijai gero, bejėgiai sumažinti gyvenimo blogį.

Reikia didelių idėjų, kad iškastum naują vagą, verstum akmenis, skaldytum uolas, iškirstum miškus, reikia svajonių apie visuotinį gėrį, kad gausūs vandenys tekėtų taikiai. Jeigu jūra galėtų mąstyti, kas kartą jos vandenyse kilus audrai atsirastų laimės idėja ir svajonė, ir kiekviena jūros banga, duždama į uolą, manytų, kad ji žūva dėl jūros vandenų gėrio, jai nešautų į galvą, kad ją sukėlė vėjo jėga, taip pat, kaip vėjo jėga sukėlė tūkstančius bangų, buvusių prieš ją, ir sukels tūkstančius tų, kurios bus po jos.

Daug knygų parašyta apie tai, kaip kovoti su blogiu, apie tai, kas yra blogis ir gėris.

Visa tai negincijamai liūdna – ir štai dėl ko: ten, kur švinta gėrio aušra, kuri amžina ir niekada nebus nugalėta blogio, to blogio, kuris taip pat amžinas, bet niekada nenugalės gėrio, ten žūva kūdikiai ir senoliai, ir liejasi kraujas. Ne tik žmonės, bet ir Dievas bejėgis sumažinti gyvenimo blogį.

„Nuaidėjo aimanos šauksmas Ramoje, raudojimas ir graudus verksmas! Rachelė rauda savo vaikų, – ji nesileidžia paguodžiama, nes jų nebėra“*, – ir jai, praradusiai savo vaikus, vis tiek, ką išminčiai laiko gėriu, o ką jie laiko blogiu.

O gal gyvenimas – blogis?

Mačiau nepalaužiamą visuotinio gėrio idėjos jėgą, gimusią mano šalyje. Pamačiau šią jėgą visuotinės kolektyvizacijos laikotarpiu, mačiau ją 1937 metais. Mačiau, kaip dėl idealo, tokio pat puikaus ir žmogiško kaip krikščionybės idealas, buvo naikinami žmonės. Mačiau kaimus, mirštančius iš bado, mačiau valstiečių vaikus, mirštančius Sibiro sniegynuose, mačiau ešelonus, vežančius į Sibirą šimtus ir tūkstančius vyrų ir moterų iš Maskvos, Leningrado, iš visų Rusijos miestų, žmones, paskelbtus didžios ir šviesios visuomeninio gėrio idėjos priešais. Ši idėja buvo puiki ir didi, ir ji negailestingai vienus žudė, kitiems subjaurojo gyvenimus, ji atplėšdavo žmonas nuo vyrų, vaikus nuo tėvų.

Dabar didis vokiškojo fašizmo siaubas iškilo virš pasaulio. Oras sklidinas pasmerktųjų šūksnių ir aimanų. Dangus pajuodo, saulė užgeso krematoriumų krosnių dūmuose.

Bet ir šie ne tik visoje Visatoje, bet netgi žmogaus Žemėje nematyti nusikaltimai daromi dėl gėrio.

Kažkada aš, gyvendamas šiaurės miškuose, įsivaizdavau, kad gėris ne žmoguje, ne grobuoniškame gyvūnų ir vabzdžių pasaulyje, o tylioje medžių karalijoje. Bet ne! Pamačiau miško judėjimą, jo klastingą kovą dėl žemės su žolėmis ir krūmynais. Milijardai skraidančių sėklų sudygusios žudo žolę, išnaikina draugiškus krūmus, milijonai nugalėjusių savaime įsisėjančių ūglių stoja į mūšį vienas su kitu. Ir tik tie, kurie išgyvena, formuoja vientisą jauno, šviesamėgio miško dangą, sukuria tarpusavyje vienas kitam pagal jėgą prilygstančių sąjungą. Eglės ir bukai skursta prietemos katorgoje po šviesamėgio miško danga.

Bet ateina laikas, kai šviesamėgiai sukriošta, ir iš po jų dangos į šviesą išsiveržia sunkiasvorės eglės, pribaigia alksnį ir beržą.

Taip miškas ir gyvena, kur amžinai visi kovoja prieš visus. Tik aklieji mąsto apie gėrį medžių ir žolių karalystėje. Nejaugi gyvenimas – blogis?

Gėris ne gamtoje, ne tikėjimo mokytojų ir pranašų pamokslose, ne didžių sociologų ir tautų vadų mokymuose, ne filosofų etikoje...

Tai paprasti žmonės neša savo širdyse meilę tam, kas gyva, natūraliai ir nevalingai myli ir gailisi gyvybės, džiaugiasi židinio šiluma po darbo dienos ir neuždega laužų, nesukelia gaisrų aikštėse.

Ir štai, be grėsmingo didelio gėrio, egzistuoja gyvenimiškas, žmogiškas gėris. Tai senutės, išnešusios duonos kriaukšlelę belaisviui, gerumas, kareivio, pagirdžiusio iš gertuvės sužeistą priešą, tai jaunystės, pagailėjusios senatvės, gerumas, valstiečio, slepiančio šieninėje senuką žydą, gerumas. Tai gerumas tų sargybinių, kurie, keldami pavojų savo laisvei, perduoda belaisvių ir kalinių laiškus ne draugams pagal įsitikinimus, o motinoms ir žmonoms.

Tai privatus atskiro žmogaus gerumas paskiram žmogui, gerumas be liudytojų, mažytis, neapmąstytas. Jį galima pavadinti beprasmiu gerumu. Žmonių gerumas nesusijęs su religiniu ir visuomeniniu gerumu.

Bet susimąstysime ir pastebėsime: beprasmis, asmeniškas, atsitiktinis gerumas amžinas. Jis taikomas viskam, kas gyva, netgi pelei, šakelei, kurią staiga sustojęs pataiso praeivis, kad jai būtų patogiau ir lengviau vėl priaugti prie kamieno.

Siaubingais laikais, kai vyksta beprotybės, vykdomos dėl valstybių ir nacijų, ir pasaulinio gėrio, laikais, kai žmonės nė nebepanašūs į žmones, tik blaškosi kaip medžių šakos ir kaip akmenys, traukiantys paskui save kitus akmenis, užpildo daubas ir griovius, šiais siaubo ir beprotybės laikais beprasmis, menkutis gerumas, tarsi radžio kruopelės išbarstytas gyvenime, niekur nedingo.

Atėjo į kaimą vokiečiai, baudėjai. Išvakarėse ant kelio buvo nušauti du vokiečių kareiviai. Iš vakaro suvarė moteris, paliepė pamiškėje rausti duobę. Pas vieną pagyvenusią moteriškę apsigyveno keletas kareivių. Jos vyrą iškvietė policininkas ir nusivedė į kontorą, pasirodė, ten suvarė dar dvidešimt valstiečių. Ji iki ryto nemiegojo – vokiečiai rūsyje po grindimis surado kraitelę su kiaušiniais ir stiklinaitę medaus, patys užsikūrė krosnį, kepė kiaušinienę, gėrė degtinę. Paskui tas, kuris vyresnis, grojo lūpine armonikėle, kiti trypė kojomis, pritardami dainavo. Į šeimininkę jie nežiūrėjo, tarsi ji būtų ne žmogus, o katė. Iš ryto, kai išaušo, jie ėmė tikrinti automatus, vienas, tas, kur vyresnis, nerangiai trūktelėjo gaiduką ir iššovė sau į pilvą. Kilo riksmas, sumaištis. Vokiečiai šiaip taip sutvarstė sužeistąjį, paguldė į lovą. Tada visus juos iškvietė. Jie ženklais paliepė moteriai prižiūrėti sužeistąjį. Moteris mato – jį lengvai būtų galima uždusinti: tai murma, tai užsimerkia, verkia, čepsi lūpomis. Paskui staiga atsimerkė ir visai aiškiai pasakė: „Matka, vandens.“ – „Ak, tu, nelabasis, – pasakė moteris, – pasmaugti tave reikėtų.“ Ir padavė jam vandens. O jis nustvėrė ją už rankos, rodo, pasodink mane, kraujas man alsuoti neleidžia. Ji kilstelėjo jį, jis rankomis jai už kaklo laikosi. O tada kaime šaudymai prasidėjo, moteris ėmė visa tirtėti.

Paskui ji pasakojo, kaip viskas buvo, ir niekas nesuprato, ir ji paaiškinti negalėjo.

Tai gerumas, dėl savo beprasmiškumo pasmerktas pasakėčioje apie atsiskyrėlį, užantyje atšildžiusį gyvatę. Tai gerumas, pasigailintis vaikui įkandusio tarantulo. Beprotiškas, kenksmingas, aklas gerumas! Žmonės su malonumu pasakėčiose ir pasakojimuose parenka pavyzdžių tos žalos, kurios padaro ir gali padaryti šis beprasmis gerumas. Nereikia jo vengti! Jo bijoti – tas pats, kaip bijoti gėlavandenės žuvytės, iš upės atsitiktinai nuplaukusios į sūrų vandenyną.

Žala, beprasmio gerumo kartais padaroma visuomenei, klasei, rasei, valstybei, nublanksta šviesoje, kurią skleidžia juo apdovanoti žmonės.

Jis, šis kvailas gerumas, ir yra žmogiškumas žmoguje, jis yra skiriamasis žmogaus bruožas, jis aukščiausias žmogaus dvasios pasiekimas. Gyvenimas nėra blogis, – sako jis.

Šis gerumas bežadis, beprasmis. Jis instinktyvus, jis aklas. Tą akimirką, kai krikščionybė įspraudė jį į Bažnyčios tėvų mokymą, jis ėmė blėsti, grūdas virto lukštu. Jis stiprus, kol nebylus, nesąmoningas ir beprasmis, kol jis gyvoje žmogaus širdies tamsoje, kol netapo pamokslininkų ginklu ir preke, kol iš jo aukso rūdos nenukalta šventumo moneta. Jis paprastas kaip gyvenimas. Netgi Jėzaus mokymas atėmė iš jo jėgas, – jo jėga nebylioje žmogaus širdyje.

Bet, suabejojęs žmogaus gėriu, aš suabejojau ir gerumu. Sielvartauju dėl jo bejėgiškumo! Kokia iš jo nauda, jis neužkrečiamas.

Pamaniau – jis bejėgis, puikus ir bejėgis kaip rasa.

Kaip paversti jį jėga neišsekinus jo, neiššvaisčius, kaip jį išsekino ir iššvaistė Bažnyčia. Gerumas stiprus, kol jis bejėgis! Vos tik žmogus nori paversti jį jėga, jis praranda savybes, blėsta, blunka, išnyksta.

Dabar aš matau tikrąją blogio jėgą. Danguje tuščia. Žemėje tik žmogus. Kuo užgesinti blogį? Gyvosios rasos lašais, žmogišku gerumu? Bet juk šios liepsnos neužgesinsi visų jūrų ir debesų vandenimis, neužgesinsi jos menka rasos, surinktos nuo evangelinių laikų iki geležinės šiandienos, saujele...

Taip, praradęs tikėjimą surasti gėrį Dieve, gamtoje, aš ėmiau nebetikėti ir gerumu.

Nukelta į p. 11 ►

* Jer 31, 15, vertė A. Rubšys.

Bomba

Radijo absurdo pjesė

Veikiantys asmenys

Šeimininkas, 40 metų
Vadas, 50 metų
Išminuotojas, 32 metai
I Pareigūnas, 27 metai
II Pareigūnas, 27 metai
Psichologė, 35 metai

Telefono skambutis drrr…

Vadas. Pagalbos tarnyba 1234, klausome.
Šeimininkas. Sveiki, čia melagingas pranešimas.
Vadas. Ką norite pranešti?
Šeimininkas. Noriu pranešti apie aviacinę bombą.
Vadas. Kur yra ta bomba?
Šeimininkas. Prie stoties.
Vadas. Kurios? Minutę, nepadėkite ragelio.
Šeimininkas. Kodėl prašėte nepadėti ragelio?
Vadas. Pareigūnai išvažiavo. Ir „Aras“. Kuri stotis?
Šeimininkas. Geležinkelio.
Vadas. Mums reikėtų tikslaus adreso.
Šeimininkas. Bet pranešimas melagingas...
Vadas. Melagingas nemelagingas, su bomba menki juokai. Sakykite adresą.
Šeimininkas. Sodų 123, įėjimas iš kiemo, ten dvi alyvos.
Vadas. Alyvos palauks. Bomba kieme tranšėjoje?
Šeimininkas. Ne, palėpėje.
Vadas. Kelių aukštų namas?
Šeimininkas. Keturių. Aš gyvenu ketvirtame. Virš manęs toji palėpė…
Vadas. Supratome. Ačiū. Paskambinkite po poros valandų.

Po dviejų valandų

Šeimininkas. Čia vėl aš.
I ir II Pareigūnai. Pažinome.
Šeimininkas. Ar jūs pakeitėte balsą?
I ir II Pareigūnai. Cha cha cha, mes ne artistės kokios, kad balsus kaitaliotume. Cha cha cha. Pavardė, greitai.
Šeimininkas. Petras Jonaitis.
I ir II Pareigūnai. Įtartina pavardė. Gal Jonas Petraitis?
Šeimininkas. Petras Jonaitis.
Psichologė. Mes suprantame jūsų susirūpinimą dėl bombos. Minėjote dvi alyvas. Jos ružavos ar baltos?
Šeimininkas. Užteks, jūs labai gudrūs, manote, neatskiriu faro nuo bobos? Jums duodu dvi valandas, tada sprogdinsiu.

Po dviejų valandų

Šeimininkas. Čia aš.
Vadas. Gerai. Esu Vadas.
Šeimininkas. Pažinau.
Vadas. Tai ką darome? Dvi valandos praėjo.
Šeimininkas. Važiuojame pas mane bombos pažiūrėti. Tik įspėju – dviese. Jūs ir aš.
Vadas. Sutariam. Kur esate?
Šeimininkas. Prie savo namo. Kieme. Kur alyvos.
Vadas. Po penkiolikos minučių būsiu. Likite ten.

Po penkiolikos minučių

Vadas. Sveiki, aš Vadas.
Šeimininkas. O aš Šeimininkas. Lipame, aš pirmas, lifto nėra. Atsargiai, slenkstis. Va ir atėjome. Sėskite.
Vadas. Jauku pas jus. Vienas gyvenate?
Šeimininkas. Taip! O jūs?
Vadas. Šiuo metu vienas.
Šeimininkas. Suprantu, išsiskyręs.
Vadas. Taip.
Šeimininkas. O aš viengungis!!
Vadas. Tai neblogai.
Šeimininkas. Žinoma! Gal kavos? Turiu geros vokiškos.
Vadas. Mielai.

Abu geria kavą

Vadas. Tai gal einame pažiūrėti tos bombos?
Šeimininkas. Nesivarginkite, gerkite kavą – tuoj atnešiu.
Vadas. Ar nebaisu, kad sprogs? Gal geriau lai specialistai pažiūri?
Šeimininkas. Sakiau, kad atnešiu, vadinasi, atnešiu. Nepasitikiu specialistais.

Šeimininkas išeina ir atneša bombą

Vadas. Kaip greitai. Kokia didelė. Antrojo pasaulinio karo. Reikia parodyt išminuotojui.
Šeimininkas. Nereikia išminuotojo. Jei bomba nepavojinga, mane apkaltins dėl melagingo pranešimo.
Vadas. Niekas jūsų neapkaltins – mus domina tik bomba.
Šeimininkas. Gerai, skambinkite, lai atvažiuoja. O ta maloni ponia, psichologė, atvažiuos? Jos toks gražus balsas...
Vadas. Atvažiuos atvažiuos, mes viena brigada.
Šeimininkas. Jūs čia pabūkite. Aš į krautuvę čia pat už kampo, poniai saldainių dėžutę nupirksiu.
Vadas. Va jums penkiasdešimt eurų, paimkite vyrams butelį „Starkos“, psichologei vyno, mudviem alaus.
Šeimininkas. Gerai, aš greitai.

Įeina Psichologė, I ir II Pareigūnai, Išminuotojas. Grįžta Šeimininkas

Šeimininkas. Kaip gera jus visus matyti. Ponia, čia jums (*paduoda saldainių dėžutę*). Ar turite kur sėstis? Gal bombą perkelkime nuo sofos ant fotelio.
Vadas (*kreipiasi į Išminuotoją*). Atsargiai, nepažeiskite sprogdiklio.
Išminuotojas. Būkite ramūs – daug dirbau su tokio tipo bombomis.
Vadas. Jei jau susėdome, tai pradedame. Jums, vyrai, „Starka“, poniai vynas, o mudviem alus.
Šeimininkas. Kada bombą žiūrėsime?
Vadas. Lai vyrai atsigaivina. O bomba laukė septyniasdešimt metų, palauks dar valandą.
I Pareigūnas. Parūkom.
Vadas (*kreipiasi į Išminuotoją*). Neškis bombą į virtuvę – čia vietos nėra. Duris uždaryk.
II Pareigūnas. Išgeriam.
Išminuotojas. Vade, blogos naujienos.
Vadas. Kas yra?
Išminuotojas. Bomba gali bet kada sprogti – labai jautrus sprogdiklis.
Vadas. Į poligoną negalime vežti – teks sprogdinti vietoje. (*Kreipiasi į I ir II Pareigūnus*) Evakuokite gyventojus. Išgeriame.
Psichologė. Man vyno, tik nedaug.
Šeimininkas. Parūkom.
Vadas (*kreipiasi į Išminuotoją*). Nustatykite sprogstamąjį įtaisą dešimčiai minučių. Kai grįš I ir II Pareigūnai – sprogdinsime.
Išminuotojas. Bijau, kad sienos neatlaikys.
Vadas. Atlaikys ir sienos, ir lubos – prieškarinė statyba. (*Išminuotojui*) Langus atidaryk. Štai ir I ir II Pareigūnai grįžta – gyventojai evakuoti?
II Pareigūnas. Taip. Duokite išgerti.
Šeimininkas. Parūkom.
Psichologė. Matau, lentynoje jūsų fonoteka – mano jaunystė – „The Beatles“, „Rolling Stones“ – gal uždėsite?
Vadas. Kokios plokštelės! Liko trys minutės – visi ant žemės! (*Kreipiasi į Psichologę*) Lįskite po stalu. (*Kreipiasi į Išminuotoją*) Atidarykite langus virtuvėje.

Sprogimas

Vadas. Ar visi gyvi?
Psichologė. Aš gyva – stalas padėjo.
Šeimininkas. Aš taip pat. Tik vanduo iš virtuvės teka, nuo lubų laša.
Vadas. Lai Išminuotojas pažiūri. O kur jis?
Šeimininkas. Sėdi fotelyje, žiūri į sieną. Jam šokas.
Vadas. Tegu sėdi – laikas plauti grindis. Vyrai I ir II, prisipilkite kibirus.
Psichologė. Neatsiliepia – gal ir jiems šokas?
Vadas. Koks šokas – guli kur kampe! Garsiau šaukim.
Psichologė. Berniukai, kur jūs?!
Vadas. Vyrai!!!
I ir II Pareigūnai (*labai silpnai*). Mes čia.
Šeimininkas. Jie po plytų krūva – virtuvės siena išgriuvo.
Vadas. Tai nurinkite tas plytas – jie turės plauti grindis.
Psichologė. Gal aš galėčiau padėti?
Vadas. Ne moterų tai darbas – galėsite dulkes nuo baldų nušluostyti.
Šeimininkas. Va I ir II Pareigūnai.
Vadas. Kaip jūs atrodote – bjauru žiūrėti. Imkite kibirus – vanduo virtuvėje.
I Pareigūnas. Vamzdis nulūžo.
Šeimininkas. Išgerkime.

Visi geria

Vadas. Šeimininke, nuneškite Išminuotojui „Starkos“ – šokas greičiau praeis.
II Pareigūnas. Parūkome.
Vadas. Išplausite grindis, tada parūkysite. Bjauru žiūrėti – kaip po karo.
Išminuotojas. Ačiū, „Starka“ padėjo. „Starka“ visada padeda.
II Pareigūnas. Kur pilti nešvarų vandenį?
Šeimininkas. Vonioje į klozetą.
I Pareigūnas. Klozetas suskilęs.
Vadas. Tai pilkite tiesiai į vamzdį! Kaip maži vaikai.
Psichologė (*kreipiasi į Šeimininką*). Duokite bliūdą ir du škurliukus – dulkes nuo baldų nušluostysiu.
Šeimininkas. Gerai, tik pradėkite nuo muzikinio centro, jei nesunku.
Vadas (*kreipiasi į Šeimininką*). Atkimškite alaus.
Išminuotojas. O man „Starkos“ – dėl to šoko, taip sakant.
Psichologė. Man vyno, tik nedaug.
Vadas (*kreipiasi į I ir II Pareigūnus*). Išgerkite „Starkos“ kaip dopingo.
Šeimininkas. Parūkom. Geras alus? Vokiškas.
Išminuotojas. Bomba vokiška, alus vokiškas. Gal dar šlagerių vokiškų paklausykime.
Šeimininkas. Neturiu. Ponia Psichologė norėjo „The Beatles“ ir „Rolling Stones“.
Psichologė. Malonu, kad prisiminėte. Laikas dirbti. Dar daug liko.
Vadas (*kreipiasi į I ir II Pareigūnus*). Prie darbo.
Išminuotojas. Parūkom. (*Kreipiasi į Vadą*) Dar vieną „Starkos“ – šokui užmušti.
Vadas. Tik vieną. Kai baigs plauti grindis, reikės užsukti vandenį.
Šeimininkas. Tada visas namas liks be vandens.
Vadas. Nieko baisaus, gyventojai juk evakuoti.
Šeimininkas. Nueisiu alaus – čia už kampo. Pažiūrėsiu, kaip namas iš kiemo atrodo.
Vadas. Imkite penkiasdešimt: mums alaus, vyrams „Starkos“, poniai vyno ir cigarečių.
I Pareigūnas. Baigėme – kur skudurus padžiauti?
Vadas. Įsipilkite išgerti.
Psichologė. Ir aš baigiau – kai išdžius, reikės dar pašluostyti. Įpilkite vyno – pilną.
Šeimininkas. Štai ir aš. Va gėrimai, cigaretės, poniai – tortukas. Namas paskilinėjęs, du balkonai nukrito – maniškis dar laikosi.
Vadas. Dėl namo nesijaudinkite, į balkoną neikite, atvažiuos specialistai – viską ištirs.
II Pareigūnas (*kreipiasi į I Pareigūną*). Atnešk iš mašinos rūbus, eisime į dušą, cha cha cha. Nugarą patrinsi, cha cha cha.
Psichologė (*kreipiasi į Šeimininką*). Įjunkite muziką – žadėjote.
Šeimininkas. Nieko neišeina, matyt, elektra pažeista.
Vadas. Paimkite grotuvą – laiptinėje yra rozetė.
Šeimininkas. Jau.
Psichologė. Ačiū. Bitlų „Help“ – kaip gražu.
Vadas. Temsta. (*Kreipiasi į Šeimininką*) Žvakių turite?
Šeimininkas. Tuoj atnešiu.
Psichologė. Aš papjaustysiu tortą. Kam kavos, arbatos?
Išminuotojas. Man kavos stiprios.
Šeimininkas. Užkaisiu vandenį.
I ir II Pareigūnai. Štai ir mes, kaip naujai gimę.
Išminuotojas. Visi mes kaip naujai gimę.
Šeimininkas. Neišeina vandens užkaisti, prakiuro dujų vamzdis.
Vadas. Tai užklijuokite su izoliacija.
Psichologė. Kaip romantiška: bitlai, žvakės – tik šokių betrūksta.
I Pareigūnas. Tai prisišoksite – jūs viena, o mūsų daug. Pašokdinsime kaip reikia, cha cha cha.
Išminuotojas (*kreipiasi į Šeimininką*). Prisipilkite kibirus vandens rytdienai, einu į rūsį, užsuksiu sklendę.
Šeimininkas. Užsukite ir dujas – izoliacija ilgai nelaikys.
Išminuotojas. Gerai.
Šeimininkas (*kreipiasi į Psichologę*). Gal pašoksime?
Psichologė. Mielai, tik norėčiau „Rolling Stones“ „Satisfaction“, jei galima.
Šeimininkas. Jūsų žodis man įsakymas.
I Pareigūnas. Čia įsakinėja tik Vadas!
Išminuotojas. Užsukau vandenį ir dujas – rūsys apsemtas iki kaklo.
Vadas. Per naktį išdžius. Prisipilkite taures – tarsiu keletą žodžių. Patildykite muziką. Noriu padėkoti visiems, kas prisidėjo prie šios operacijos. Pirmiausia Šeimininkui. Išgerkime.
Šeimininkas. Bet pranešimas juk buvo melagingas.
I Pareigūnas. Tai gal išgriuvusi siena taip pat melaginga? Gal jums šokas?
Psichologė. Ne šokas jam. (*Kreipiasi į Šeimininką*) Mielas Šeimininke, melo problema daug metų aprašoma spec. literatūroje. Riba tarp melo ir tiesos – labai trapi. Ypač šiais, sekuliariais, laikais. Išgerkime.
Vadas. Vėlus metas, laikas namo. Aš pareisiu – čia netoli. (*Kreipiasi į I Pareigūną*) Parvežkite Psichologę.

Nukelta į p. 12 ►

KŠIŠTOFAS KŠIVECAS

Windows 2021

esu mamos sidabrinė linija
ta sruoga kur eina erdvėlaikyje

tik skambinu aš dažniausiai
nenori trukdyti gal bijosi

tada sužinau įdomių dalykų
štai „Maximoje“ nuolaidėlės

higienos produktams
varškei
svogūnams

už sienos Svajūnas
garsiai leidžia televizorių
tylokai leidžia sau svajoti

dar niekada neteko gyventi
name kur laiptinėje
devyniasdešimt šeši butai

guodžiasi

durys atsidaro užsidaro
durys užsidaro atsidaro

langai laiptinėje
net rudenį net žiemą

sako

Dievas uždaręs duris
atidaro langą

Emociomechaninės sistemos

sulaukiu klausimo
kodėl vadini mažyte

juk tiek metų išsidrėbę
ant galinės sėdynės

pasikasau patirtį

tai vaikas myli
tai suaugęs miršta

tad tik nukertu
kelią mažyte

variklis ima
ir užsiveda

Restartas

pilna krūtine gyvenu
tai atominis reaktorius

pilna galva mirštu
tai Hado muitinė

pilnu stuburu iriuosi
tai olimpinė ramybė

pilna pilnatve pildausi
pavydėkit svoločiai

štai kaip lengva
nusiristi tuštumon

Priešybės

ateina pavasaris
aš panūstu pirkti poeziją

įeina pavasaris
pats laikas rašyti poeziją

žengia pavasaris
baigėsi metas bučiuoti bicepsą

žirklioja išdidus pavasaris
sugriebęs už plaukų vasarą

prieš gimimą norisi grubaus
prieš mirtį norisi švelnaus

tad pasisaugokit jei netyčia
užsimanytumėt zefyrų

Poetė

o kai viskas baigėsi
ir atitraukiau pirštus

jie nė kiek nekvepėjo
kodėl esi tokia sterili

tada pagalvojau pajutęs
kad gali būti sudėtinga

be kvapo gyventi klampu
kad labai trūks beržinių

žodžių kvapo jog pasigesiu
Tavo spragsėjimo krosnyje

lygiai kaip trūksta Tavęs
kai išeini dar nepriėjusi

ir šitoje vietoje struktūros
nutrūksta lūžta net glamžos –

nesuprantu kam tau reikėjo
lūžtančio gulbių ežero ledo

Lokacija

tada kai pasakei
pasiilgus mano širdies

va tada va tada
ir supratau – ji vietoj

Vartymai

atverti vienas kito širdį
praverti vienas kitam pasaulį

praverti vienas kitą
atverti vienam kitą pasauliui

uždaryti langą
atidaryti duris

ne vien
Atvėrėjo darbas

Empatijos triukas

jei Tu negali
žmogaus niekaip pamilti

ant Jo spurgos
užberk atjautos pudros

Priimtys

užtruko kol
pažinau širdį

ir truko kol
priėmiau protą

koks gi skirtumas

we have all the time
in this depeche world

Dekretas

pasirašau šiuo
respublikos įstatymą

teisės aktas nustato
meilės kalbas

dovanų
paslaugų
prisilietimų
buvimo kartu
palaikymo

visa tai pavedu įgyvendinti
mažesniesiems broliams

homo sapiens rūšies
zoologijos sode

Laimi tie, kurie išlaukia

aš aš kažkaip ir numaniau
kad Tave sutiksiu vyresnis
jau būsiu ragavęs dangaus
be septyniasdešimt dviejų

menu spėliodavau vardą
Ona Odilė o gal Odeta
menu laikiau priespaudą
esi buvai man pažadėta

tada priartėjo laikai keisti
ir visos biržos tapo nykios
aš mažiau šaudžiau daugiau
skaičiais operavau neuronais

tada ėmei įsėdai maištininke
man buvo smagu kirsti ribas
su Tavimi na ir na obetačiau
su Tavimi žymiai intensyviau

man atrodo Tu išties gražiai sensi
man atrodai jau dabar išties graži
sena siela nesakysiu bet juk klišė
nėra taip blogai jei atspaudas esi

Prisipažinimas

esu atsakingas.
esu atsakingas.
esu labai atsakingas.

todėl prašau švenčiausiąją balandėlę,
visus albatrosus, kirus
ir jus, mažieji ir mažosios,

melsti už mane,
viešintį nuskaistinimo

pievoje.

Tokia jau prigimtis

viskas cirkuliuoja
viskas mainos

kas sekundę
miršta prisikelia

tik kodėl
taip sunku

ančiai manyje
įsigyventi

Vertės

ei mano auksaburne
mano ai koks skirtume

kai atsiradai mano mirty
aš seksualiai užkimau

sakei man aš antras esu
po Džordžo Klunio

sakiau Tau esi man antra
po Skarletės Johanson

Tu skaitai poeziją ir net
neįsivaizduoji kiek reiškia

man
Tave
rašyti

Diena, kai prasidėjo vasara

Tiesa subyrės, bet nepasiduos;
*Ir nebus mirties karalijos.**

Dylan Thomas

atsimenu dieną kai atėjo
Tavo karalystė

mano širdies uždanga
plyšo pusiau

mūsų antys plyšavo
vis atsainiau vis garsiau

bokštas spindėjo dvispalvis
tarytum močiutės megztinis

miškams labai nesinorėjo
kažką daryti su šiluma

jie mat visai nemokėjo
nei megzti nei susiūti

o jungti buvo tikrai ką
plyšiai plyšavo visur

tik Tavęs nebuvo Tavęs
ieškojome su žiburiu

o Tu juk buvai liepęs
neslėpti ugnies žlibinti

visus priešus atstumti
juos anahatos pajėgomis

ak kada tai baigsis
kada mes persikelsime

į viršdangio karaliją
(mat nebus mirties jos)

* Vertė Tomas Venclova.

Žinojimų sankirta

žinai –

aš net nepastebėjau
kaip mes susidraugavom

tu vis užsimindavai
turiu tave paleisti

aš vis atšaudavau
kad ir tik mintyse

tu paleisk mane juk
meilė apima paleidimą

nenorėjau pakartoti
kartotinės senosios

tad turėjau paleisti
ir aš turėjau išmokti

virsti strateginiu
jausmonešiu numesti

visas kliūtis vidury
kantrybės vandenyno

Tu net nepastebėjai
kaip mes susidraugavom –

žinau

On the other hand

women are poems
and men are poets

we write you bellas
we love your bellies

women are forests
we men are foresters

we sow your seeds
we reap your smiles

women are clouds
and men are sprayers

we blow you into them
we try to form you again

who are we to say so
who are you I will say

you are poems
we are poets

Trumpai apie knygas

Vitalija Maksvytė, Marius Marcinkevičius. *Betė ir skraidanti gimtadienio dovana*. Iliustravo Lina Itagaki. V.: Alma littera, 2021. 120 p.

Pradėjus skaityti, atrodė, kad bus taip gerai kaip Otfriedo Preusslerio knygose – ypač ties epizodu, kuriame Betė iščiaudėja slieką. Paskui veikėjai juodėjo ir baltėjo, siužetas darėsi nuspėjamas. Dailininkės darbas skatina skaityti: įsiterpia į tekstą komiksų būdu. Smagus humoras, nors vis dar laukiu blogąjį veikėją (niekšą, nihilistą, nevykėlį) pateisinančios knygos vaikams.

Jurga Vilė, Lina Sasnauskaitė. *Chameleono sapnai*. V.: Tikra knyga, 2021. 42 p.

Dukrai labai patiko, aš būčiau įtaresnė (gal tikėjausi kažko kito, mažiau didaktiško). Jurga Vilė išniro vaikų literatūroje kaip kažkas visai ne iš mūsų burbulo. Kaip ir Maksvytės ir Marcinkevičiaus knygoje, aiškėja vaikų literatūros tendencija – dėmesys gyvūnams ir jų teisėms. Bet iliustracijos nuostabios, galima žiūrėti ir žiūrėti.

Zigmas Vitkus. *Lietuvos valdovai pasakoja vaikams*. Iliustravo Inga Dagilė. V.: Alma littera, 2021. 133 p.

Kaip tik neseniai su dukra perskaitėme to paties autoriaus „Lietuvos istoriją“: ši pasirodė įdomesnė turbūt dėl to, kad mes neimlios grynajai istorijai ir nesame monarchistės. Nors, jeigu būčiau penktokė, nagrinėčiau su užsidegimu. Imi galvoti apie valdovus kaip apie psichologinius tipus, traumuotus žmones (Jogaila nužudė Vytauto tėvus, paskui tapo Vytauto sąjungininku).

Audra Baranauskaitė, Lina Itagaki. *Nukas*. V.: Tikra knyga, 2021. 33 p.

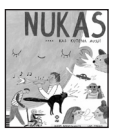

Net nežinau, kas čia labiau sukuria knygą – tekstas ar piešiniai. Veikiausiai tai yra sėkmingo bendradarbiavimo rezultatas. Pristatoma nežinau ar egzistuojanti berniuko savybė (sutrikimas?) – vienu metu nieko negirdėti arba nieko nematyti. Epigrafas (skiriama Tanakai) lyg ir sufleruotų, kad kalbama apie negalią, nors man panašiau į žmogaus prigimties nepaaiškinamumą. Knygos idėja labai humanistinė.

Egidijus Zaikauskas. *Katinas Miegošius*. Iliustravo Reda Tomingas. V.: Alma littera, 2022. 72 p.

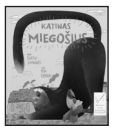

Autorius apie 2000 m. man dėstė leksikologiją: jo seminarai buvo vieni įdomiausių ir kūrybingiausių (turint omenyje, kad kalbininke vis dėlto netapau). Rinkome slengą, lošdavome azartinėse sinonimų estafetėse ir pan. Šioje knygoje vaikams taip pat žaidžiama kalba, naivistine maniera aiškinami žodžiai, konstruojami nauji frazeologizmai. Pateikiamos užuominos į literatūros klasiką (Kafka, Janonis, Perrault ir kt.), filologijos pradmenys, kalbos filosofija – tokia paslėpta edukacinė knygos funkcija. Nepasakyčiau, kad skaičiau lengvai ir greitai, nors siužetas tarsi ir nesudėtingas. Kai kur buvo nuobodoka: tokio „keliadugnio“ teksto vaikams komponavimas yra nelengvas uždavinys.

H. Bičer-Stou (Harriet Beecher Stowe). *Dėdės Tomo trobelė*. Iš anglų k. vertė Vanda Šiugždinienė. V.: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961. 392 p.

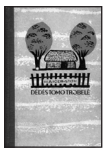

Nors JAV knyga apkaltinta rasizmu ir išbraukta iš mokyklinių programų, nesugalvojau jokios geresnės lektūros, kuri padėtų su vaiku pasikalbėti apie vergiją ir žmonių išnaudojimą. Gražus senovinis vertimas, vietoj *j* dar rašoma *i* – „subiaurėja“. Pirmąkart skaičiau kokiais 1992 m., ir tai buvo bene paveikiausias šaltinis apie juodųjų išsilaisvinimą; dabar, skaitant po 30 metų, gal ir kliūva „gerųjų“ šeimininkų veidmainiškumas ar internalizuota rasinė neapykanta (mažametė vergė Topsė yra išmokusi demonstruoti pasišlykštėjimą savimi dėl odos spalvos, bet tai tik paryškina segregacijos klaiką), tačiau autorei būdingos krikščioniškos pažiūros – irgi to laiko ženklas, kurio iš istorijos neišbrauksi. Beje, už šį knygos leidimą esu dėkinga Vytautui Toleikiui, padovanojusiam po susitikimo su jo suburta moksleivių grupe „Vaikščiotojai“.

Louisa May Alcott. *Mažosios moterys*. Iš anglų k. vertė Lina Paulauskaitė. V.: Alma littera, 2013. 380 p.

Knygoje kalbama apie JAV visuomenę pilietinio karo metais; konkrečiai minimi 1861 m. Vergija aprašomoje vietovėje panaikinta, bet knygoje turbūt beveik visi veikėjai – idiliški baltieji. Skaitydamos su dukra dar peržiūrėjome ir filmą: dukra niekaip nesuprato, kodėl veikėjos apibūdinamos kaip „gyvenančios neturtingai“, nors turi didžiulį namą, laiko tarnaitę, nestokoja nei maisto, nei pramogų. Literatūros požiūriu – „Dėdės Tomo trobelė“ sukomponuota kažkaip tvirčiau, drąsiau ir meniškiau.

Džeimsas Kriusas (James Krüss). *Mano prosenelis, herojai ir aš*. Iš vokiečių k. vertė Teodoras Četrauskas. V.: Vyturys, 1989. 238 p.

Mažasis kūrybinio rašymo kursas vaikams: grožinis kūrinys apie literatūros kūrimą ir aiškinimą. Pravartus ir suaugusiesiems, ypač tiems, kurie dėl kūrybiškumo propagandos ūmai susizgrimba norį rašyti. Konkretizuojama tik viena tema – kas yra ir kas nėra herojai (taip taip, aktualu ir šiandien). Nuostabu, kad veikėjai rašo eilėraščius ne į kokias užrašų knygeles auksuotais lapais, o apmušalų ritinių blogojoje pusėje arba į fotografijos albumą, nes ten po nuotraukomis yra vietos.

Vladimir Nabokov. *Blyški ugnis*. Romanas. Iš anglų k. vertė Laimantas Jonušys ir Kornelijus Platelis. V.: Rara, 2022. 285 p.

Neįsivaizduoju, kaip Giedra Radvilavičiūtė gali mėgti Nabokovą. Man jis (bent jau ši knyga) per sudėtingas, kaip Joyce'o „Ulisas“. Polifoniška vien struktūra, poemos ir prozos jungtis. Prozos siužetas iš pradžių kiek priminė Johno Williamso „Stonerį“, gal dėl to, kad vaizduojamas akademikų gyvenimas.

Marieke Lucas Rijneveld. *Vakaro nejauka*. Romanas. Iš olandų k. vertė Aušra Gudavičiūtė. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2021. 284 p.

Atvejis, kai romanas tave suvalgo. Stilistika primena Hertos Müller rašymą. Skaitydama mąsčiau atitrauktai nuo siužeto, abstrakčiai, apie panašias konservatyviąsias bendruomenes: teocentrizmas suteikia pasauliui sistemą, tegu ir kuriozišką, o tai kur kas saugiau negu pasaulis išvis be sistemos. Krikščionybė romane tokia pat karikatūriška kaip ir ta, kurią praktikuoja Houmerio Simpsono kaimynas Flandersas. Vaizduojama sistema, kurioje užstrigę visi, bet labiausiai tai kankina vaikus. Ir nors įtari perdėtą „juodos ir baltos spalvų“ kontrastą, patiki tuo, kas pasakojama. Beje, nereikia net iškreiptos krikščionybės, kai kuriose šeimose tokie modeliai puikiai funkcionuoja ir be jos.

Olga Tokarczuk. *Jautrusis pasakotojas*. Esė. Iš lenkų k. vertė Rimvydas Strielkūnas, Birutė Jonuškaitė, Vyturys Jarutis. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2021. 248 p.

Tikrai įdomu tai, ką Tokarczuk rašo apie pandemiją: itin patiko pasažas, esą Vakarų žmogus su Dievu sudarė uždarąją akcinę bendrovę, kuri monopolizavo ir nustekeno pasaulį ir mūsų sąmonę. Tai trukdo matyti pasaulio sudėtingumą. Ir, žinoma, imponuoja jos pozicija, kad literatūra nėra vien prekė, o save pardavinėjančių rašytojų tenka gailėti. Pasitelkdama psichologės kompetencijas, paaiškina savo veikėją Janiną Dušejko. Dėmesiu visuomenei kiek primena Sigito Parulskio publicistiką knygoje „Amžinybė manęs nejaudina“. O Kristina Sabaliauskaitė rašytų kitaip, ji neišvengia nuoskaudų temos.

Norbertas Černiauskas. *1940. Paskutinė Lietuvos vasara*. V.: Aukso žuvys, 2021. 260 p.

Buvau girdėjusi tik apie naratyvinę poeziją, bet, pasirodo, būna ir naratyvioji istorija. Skaitydama vis dirsčiojau į telefoną – ar nenutiko fronte kas baisaus? Toks klaikus *déjà vu* buvo apėmęs. Išmoningai įtraukti Astridos Lindgren, Halinos Kairiūkštytės, Vinco Mykolaičio-Putino ir kitų balsai sukuria to meto minčių ir nuotaikų polifoniją. Sudomino fragmentas apie Heleną Majevską – pasirodo, kad jos abi su Faustina Kowalska savo regėjimus pasakojo Mykolui Sopočkai (kaip sunku turėjo būti tam žmogui atsiriboti nuo racionalumo). Sujaudino lenkų ir lietuvių giesmių karai – tą reiškinį esu mačiusi per Devintines prieš kelerius metus: tam tikrą kelio atkarpą buvo leista vesti procesiją lenkiškai, tad nacionalizmas ten išsiskleidė visu agresyvumu. Nuostabus mistinis momentas, kuriuo Barbora Didžiokienė jaučia mirusio sūnaus ranką (p. 127). Tarsi šalia visko veiktų ir atbulomis skriejantis istorijos angelas.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Apie vandenį, verčiamą poezijos vynu

Gintaras Bleizgys. *Procesija*. Eilėraščiai. V.: Asociacija „Slinktys“, 2022. 127 p.

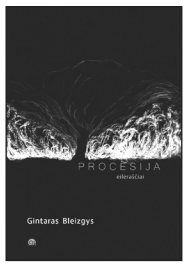

Regis, Alfonsas Nyka-Niliūnas lietuvių rašytojų santykį su metafizika reziumavo taip: užuot kalbėję apie būtį, tuoj pereina prie buities. Jeigu mūsų tikslas skaitant poeziją būtų būtinai suprasti būtį, šiuolaikinės poezijos „buitiškumas“ gali ką nors nuvilti. O poetą Gintarą Bleizgį laikyčiau išimtimi – jį tikrai domina metafizika, kuri prasišviečia pro kasdienybę.

G. Bleizgys yra toks rašytojas, kuris rašo daug, tekstus datuoja ir nevengia dokumentuoti autobiografinių patirčių. „Procesija“ atskleidžia, kad būna dienų, kai kasdien parašoma po eilėraštį, lyg šie būtų „ištikę“, fiksuojamas rašymo procesas: „keistas yra mano džiaugsmas / kuris varsto mane ir verčia / dėlioti šį rašinį“ (p. 12); „eilėraščiai / yra tiltas“, kuriuo prieinama gydanti mintis, jog „šiandien lengviau“ (p. 22); „bet mano tokia profesija / [...] įtikinti // kad ne atsitiktinai / čia važiavo policija / kad sustojo / tiesiai į mano eilėraštį“ (p. 72). Skaitant tokį srautą nepalieka jausmas, lyg sekčiau svetimą intensyvų vidinį gyvenimą. Tačiau fiksuotas tokia forma jis galbūt nebūtų, jeigu poetas eilėraščiui nesuteiktų didesnės reikšmės nei dienoraščiui. G. Bleizgio tekstai atskleidžia požiūrį į poeziją kaip galingą lyrinį žanrą, kurio centre – kurianti sąmonė. Jai svarbi visa aprėpianti poetinė refleksija: manoma, kad sutankinta kalba įmanoma giliau pažinti reiškinius ir būsenas. Tai, be abejo, skatina manyti, kad poezijoje fiksuojami net asmeniški išgyvenimai yra ypatingi. Tokį požiūrį atpažintume daugelio XX a. pab. poetų kūryboje, o geriausiuose tekstuose juo G. Bleizgys įtikina.

Šio poeto kūryboje noriai pabrėžiama, kad egzistuoja riba tarp fizinės ir vidinės tikrovės. Dažnas tekstas pradedamas nurodant konkrečias autobiografines aplinkybes, tačiau jo ašis – tai, ką įvardytume „metafizišku“ patyrimu / suvokimu, dėl kurio buitinis įvykis tampa nekasdieniškas ir generuoja simbolinę (gilesnę) prasmę. Pvz., ilgame tekste „tiksi senelės laikrodis...“ rašoma apie tai, kaip pandemijos aky subjektą sustabdo policininkas ir nori nubausti dėl to, kad šis be kaukės lesina paukščius. Konkreti situacija, kaip G. Bleizgiui ir būdinga, tuojau perkeliama į kitą lygmenį – prilygsta gyvybės priešinimuisi demoniškai jėgai: „mes kovojam / kiekvieną dieną / kiekvieną sekundę – / kaip šventas jurgis / kaip gulbės nežinančios / pasilikt žiemai / ar skristi kur šilta“ (p. 75). Šiuo atveju refleksiją lemia ne vien numanomos ribojančios socialinės aplinkybės, bet ir buvimas šalia kitos pažeidžiamos gyvybės rūšies. Tai man labai bleizgiška. Skaitant jo poeziją galima numanyti, kad žmogų veikiančias išorines aplinkybes nustelbs išplėtotos vidinės dramos ar dramelės: smulkmenos virs fatališkomis, galbūt pajudins dorovinį nervą (ypač skyriuje „Demonų dvelksmas“). Taip G. Bleizgio poezijos orbitoje vanduo virs vynu, o autobiografiškas užrašinėjimas – simboliniu kalbėjimu.

Daugelyje knygos „Procesija“ tekstų dramatiškas G. Bleizgio subjektas jau ne toks mesianistinis, koks atrodė, pavyzdžiui, rinkinyje „Jonas Krikštytojas“ (2010). Tiesas jis tarsi natūraliai „prieina“ (lankosi Šliogerio laidotuvėse ir gimtosiose vietose, stebi gamtos pokyčius, kaimynus, vaikštinėja per karantiną). Jo kūrybos variklis visoje „Procesijoje“ nekinta – tai pasitikrinimas, kad tebesi gyvas. Šis suvokimas G. Bleizgio poezijoje jautrus, net sunkiai pakeliamas. Dažnai jį išprovokuoja santykis su kitomis gležnomis gyvybės formomis, stichijomis, susidūrimai su netektimis, kurie primena apie subjekto menkumą. „Procesijoje“ tai įgyja naujų atspalvių atpažįstant asmeninį amžėjimą ir išgyvenant kūrybinę bejėgystę, pavojaus nuojautą galbūt sustiprina pandemija („šiltas pavasaris / ties praraja“ (p. 30), pasaitėlių, tramdomųjų motyvai). Todėl labai įdomu, kad šioje knygoje mąstymas apie mirtį yra jaukinamas ir bandoma jam pasipriešinti antroje dalyje siūlant kūrybingumą kaip nugalinčią, nemarią vertę kuriančią instanciją.

G. Bleizgio kalbėjimo vertė man kyla ne iš savigailos („argi senstant / pritinka rimuot šituos paistalus“, p. 80), bet iš minėto „metafiziškumo“. Jeigu reikėtų nusakyti, kas jį apibūdina, tai būtų šiek tiek neįmintos paslapties, išgautos iš atminties, laikinumo arba amžinybės žaismo gamtoje: „iš po kojomis pūvančių lapų žinau / kad virš klevų ir kaštonų ir mano / laiko // amžinai giedras dangus“ (p. 50); „buvai jauna / dabar žiema / ir eglės supasi / nuo vėjo“ (p. 64). Tai simpatiški jautimosi pasaulyje įrodymai, įsprausti į gamtinę metaforą, kuri sulieja kelias sritis (atmintį ir realybę, teksto tikrovę ir realybę), leidžia įžvelgti dvasinę vertikalę ar pan. Fiksuoti prasmę akcentuojant gamtos ir žmogaus santykį apskritai yra vidurinės kartos bruožas. Tačiau nėra tiek jau daug poetų, kurie sugebėtų tai taip natūraliai estetiškai ir taupiai išskleisti kaip G. Bleizgys.

Pristatydamas „Procesiją“, G. Bleizgys pabrėžia, kad ši knyga ženklina naują kūrybos etapą („Poetas Gintaras Bleizgys: „Net jei gyvenimas mus traiško kaip varles“ (kalbino Rasa Milerytė), *slinktys.lt*, 2022-05-16). Jį reprezentuoja skyrius „Demonų dvelksmas“, apie kurį kol kas sąmoningai vengiau plačiau kalbėti. Į šį skyrių sudėti ekstensyvūs tekstai, parašyti tarsi vienu atsikvėpimu. Pagrindinis jų bruožas – poetas beveik atsisako jam būdingos autobiografinės konkretikos ir iškart nardina į metafizinius sąmonės žaidimus. Dėl jų knygoje matome skirtingus poeto įvaizdžius: ankstesni tekstai perteikė mums pažįstamą amžinybės vėjo sušiaušto subjekto-poeto giedojimą, o dabar subjektas-poetas pats nori būti šiaušianti stichija, kuri žymiai aštriau reflektuoja jį nuolat persmelkiantį laikinumą. Įvaizdintame pasaulyje, kuris prilygsta apokalipsės prieangiui, „susigrąžintoji“ poetystės dovana virsta dramatišku apsėdimu, kuriuo bandoma kovingai atkerėti gebėjimą kurti, rodos, mėginant prilygti dievaičiui Sigitui Gedai, kurio legendą gaivina G. Bleizgio karta (čia galime prisiminti ir Dainiaus Gintalo „Vienos vasaros giesmę“, 2021). Kadangi „Demonų dvelksme“ fiksuojama, kad rašoma čia ir dabar, bent jau man ši tekstų dalis atrodo temperamentingas, bet ne daugiau nei savitikslis rašymas. Pavyzdžiui: „nyku – šešėliai sienom – / jokio garso / tik krebžda patirtys galvoj kaip trandys / pro dumblą – lūgnės pro akis – inercija / genezaretan grimzta petras ir akivaizdybėj / slapstos dirigentas“ (p. 104).

Nors galima sakyti, kad „Demonų dvelksme“ transformuojasi ir suintensyvėja G. Bleizgio metafiziškos poezijos šerdis, vis dėlto neatrodo, kad taip atrandama naujų erdvių. Visa nustelbia ego sklaida, artėjama prie megalomanijos: „aš esu už tavęs aš mirtis ir gaivinantis žodis – / mėšlas parakas pjuvenos ateities sintagma / man pažįstamos / prasminės struktūros – jų tūris ir svoris / aš neieškau kišenėje žodžio nes žodžiais / kaip rieduliais kiekviena mano / sekundė yra užversta“ (p. 121). Vienas privalumas – G. Bleizgys turi patirties valdyti teksto semantiką, net jei ji veda į plotį, o ne į gylį. Neverbalines patirtis tebesistengia kompensuoti sureikšmintu dramatizmu, nors šįkart jis perša patosą ir kliišių.

O gal viskas yra paprasčiau? „Procesija“ – tokia knyga, atskleidžianti kraštutinumus, prie kurių poetai gali priartėti, ieškodami metafizinio kalbėjimo centro, bet neišlaikydami principo „mažiau yra daugiau“. Gal profesionaliems poetams irgi nepakenktų atidus redaktorius? Galbūt tada vanduo dažniau virstų poezijos vynu? Kaip ir daugelio subrandintų dalykų, jo skoninės savybės atsiskleidžia vartojamos saikingai.

– NERINGA BUTNORIŪTĖ –

Gyvenimas ir likimas

► Atkelta iš p. 7

Bet kuo labiau, kuo daugiau man atsivėrė fašizmo sutemos, tuo aiškiau mačiau, – žmogiškumas nesunaikinamai tebeegzistuoja žmonėse ant kruvino duobės krašto, prie įėjimo į dujų kamerą.

Aš užgrūdinau savo tikėjimą pragare. Mano tikėjimas kilo iš kremavimo krosnių ugnies, prasismelkė kiaurai dujų kamerų betoną. Aš pamačiau, kad ne žmogus bejėgis kovoje su blogiu, pamačiau, kad galingasis blogis bejėgis kovoje su žmogumi. Beprasmio gerumo bejėgiškume slypi jo nemirtingumo paslaptis. Jis nenugalimas. Kuo jis kvailesnis, kuo beprasmiškesnis, kuo bejėgiškesnis, tuo jis didesnis. Blogis prieš jį bejėgis! Pranašai, tikėjimo mokytojai, reformatoriai, lyderiai, vadai bejėgiai prieš jį. Ji – akla ir nebyli meilė – žmogaus prasmė.

Žmonių istorija nebuvo gėrio, siekiančio nugalėti blogį, kova. Žmogaus istorija – tai didžiulio blogio, siekiančio sumalti žmogiškumo grūdelį, kova. Bet jeigu ir dabar žmoguje nenužudytas žmogiškumas, tai blogis jau nepasieks pergalės.“

Baigęs skaityti Mostovskojus keletą minučių sėdėjo prisimerkęs. Taip, tai parašė sukrėstas žmogus. Suluošintos dvasios katastrofa! Ištižėlis pareiškė, kad dangus tuščias... Jis mato gyvenimą kaip visų karą prieš visus. O pabaigoje pagrojo senais būgneliais, senučių gerumu ir ruošiasi klizmos švirkštyne užgesinti pasaulinį gaisrą. Kaip visa tai niekinga!

Žvelgdamas į pilką vienutės sieną, Michailas Sidorovičius prisiminė gilų krėslą, pokalbį su Lisu, ir jį apėmė sunkus jausmas. Tai buvo ne proto liūdesys, – liūdėjo širdis, pasidarė sunku kvėpuoti. Matyt, jis be reikalo įtarė Ikoniková. Šventpaikšio rašliava sukėlė panieką ne tik jam, bet ir jo bjauriam naktiniam pašnekovui. Jis vėl pagalvojo apie savo jausmą Černecovui ir apie panieką ir neapykantą, su kuria gestapininkas kalbėjo apie tokius žmones. Jį apėmęs miglotas liūdesys atrodė sunkesnis už fizines kančias.

Vertė Sigitas Parulskis

Princesė Diana

Savo namuose mes apie princeses nekalbam. Ne todėl, kad visais įmanomais būdais stengtumėmės nesikišti į mums nelabai suprantamus ir šiais laikais dažniausiai tik juoką keliančius karališkuosius reikalus. Šio žodžio visai nevartojame, o prireikus paminėti moterišką karališkos priedermės atžalą į pagalbą pasikviečiame „karalaitę“. Žinoma, „karalaitė“ neskamba taip išdidžiai kaip „princesė“. Princesė – tai viena tokia, išskirtinė ir nepakartojama. Na, maždaug tokio nepakartojamumo kaip Vytautas Kernagis. O karalaitė – tik viena iš daug platesnės ir gausesnės karališkos giminės.

– O tu žinai, kas čia per meškiukas? – paklausė žmonos draugė, pamačiusi ant sofos patogiai įsitaisiusį minkštą purpurinį žaislą.

– Ne, – atsakiau. – Meškiukas ir tiek. Tik vardą turi ne mūsų sugalvotą. Diana. Taip etiketėje buvo užrašyta.

– Būtent! – aistringai sušuko mūsų viešnia.

Žmona tatai girdėdama kiek pakreipė galvą ir ėmė pasakoti:

– Mano teta kažkada seniai bekeliaudama kažkuriame oro uoste prigriebė. Visai neseniai ji pas mus svečiavosi, tai ir atvežė mūsų dukrytei dovanų.

– Jūs tikrai nenutuokiat, kas čia per meškiukas?! – dar labiau nustebo viešnia, kai mums jokio įspūdžio vis dar nedarė nei jos veido išraiška, nei balso tonas. – Čiagi princesė Diana. Tai yra jos garbei pavadinta meškutė. Ribotas leidimas! Dieve mano! Čia ne šiaip meškiukas, o kolekcionierių siekiamybė.

– Žinoma, – čia jau įsiterpiau ir aš. – Jeigu mūsų vaikelis su juo žaidžia, tai tas meškiukas iš karto ir yra nepaprastas.

Žinoma, pats nepaprasčiausias ir ypatingiausias šioje istorijoje mūsų vaikas. Kur jau ten purpurinė meškutė iš kokio ten nusmurgusio oro uosto krautuvėlės...

– Tai žinokit, kad tą jūsų princesę Dianą turbūt galima į naują automobilį išmainyti, – niekaip neatlyžo žmonos draugė.

Taip ir palikom tada: purpurinė meškutė Diana ant sofos, mūsų mergaitė – savo lovelėje, o mes – su savo nuomonėmis apie (ne)paprastumus. Neilgai trukus po mūsų viešnios vizito įdomumo dėlei interneto platybėse patikrinau žemiškąją pūkuotojo vertę. Mano antakiai staigiai pakilo, bet tuoj pat ir nusileido. Nieko stulbinančio neradau. Kainos svyravo nuo vieno dolerio iki daugiau nei septyniasdešimt tūkstančių. Nelygu pardavėjo „pasikėlimas“ ir prekės nusidėvėjimo lygis. Bet čia juk kaip ir su kiekvienu apčiuopiamu daiktu – jis vertas tiek, kiek kitas yra pasiruošęs už jį sumokėti. Tai ant kurio sankryžos kampo man dabar čia atsistoti su mūsų karališkai purpurine princese Diana, kad kuo daugiau „žalių“ už ją gaučiau? O jeigu, neduokdie, kokia dulkelė ant jos nukris mums taip bestovint. Ar nenubrauks tada gerbiamas pirkėjas nulio ar net kelių nuo kainos? Juk tas tai visada teisus...

– LAURYNAS LATVIS –

Vaikai gimsta nuo kulkų

Mes visi žinome, kaip atsiranda vaikai. Vaikai gimsta nuo nekalto prasidėjimo, vaikai vaikšto lyg nukritę iš mėnulio į šį pasaulį visiškai be tėvų, vaikai gimsta nuo kulkų. Vaikus padaro tėvas ir motina.

Ar tikrai taip parašiau apie kulkas ir vaikus? Na, teisybė komplikuotesnė. Yra ten žemės, samanų ir yra namas, kuris bus pastatytas miške.

Miške jie tris kartus nuvažiavo ne tuo keliu. Klaidžiojo, net susipyko. Vienas sakė į kairę, kitas į dešinę. Bet reikėjo suktis atgal. Moteris suniuko: argi vyras neturėtų orientuotis miške kaip mieste? Abu pavargo. Miško keliukai buvo iškiloti aukštųjų pušų šaknų. Arba duobėti, lyg šernų išrausti. Toks galingas miškas, kad lakstys kelios kaimenės šernų, o gal lūšys kabos ant šakų ir tykos praeinančio danieliaus.

Bet galų gale rado žymas, apie kurias aiškino matininkas. Šeši hektarai miško pagal visus valdiškus dokumentus nuo šiandien yra jų. Žemės grąžinimas įvykdytas. Nuo čia ir aplinkui – jų. Šeši hektarai – tai šeši šimtai arų. Soduose jų tėvai turėjo šešis arus ir džiaugėsi, kiek daug. O dabar jiems teko susigalvoti, kiek yra šeši hektarai. Kiek minučių reikia eiti aplink šešis hektarus, o gal visą valandą? Gal dvi valandas? Neįsivaizduojama gausybė žemės grąžinta mišku. Pušys, kurios remia dangų, ir šviesi proskyna. Ten rudenį šimtais kels galvas grybai. Laukymė, kurioje atsisėdo ir sėdėjo. Vyras dar nerimo, jis lakstė aplink pasižiūrėti. Ar dar jie turės kur nors miške laukymę, ar visur vien medžiai iki dangaus. Sengirė.

Moteris sėdėjo kur sėdėjusi ir žvalgėsi aplink. Ji buvo dar labai jauna – jie anksti susituokė, nepilnamečiai, po pirmojo pasimylėjimo kaip bepročiai. Moteris pasimylėtų ir dabar, jų miško samanos akis glostė savo purumu. Bet norėjo dar pasižvalgyti, ar čia saugu. Įsisėdėti į vietą. Spės. Vyrą tik pakviesk, jis – visada. Jo akys visada žiba: ar muštis, ar mylėtis. Visa laimė, kad jis spėjo pabaigti policijos mokyklą. Nes su tokiu pasiutusiu charakteriu tai tik du keliai: arba kalėjimas, arba policija. Jie abu – galima sakyti – pabaigė policijos mokyklą. Ji dirbo dėl pinigų, o vyrą stūmė: bandyk, mokykis, stenkis, mums reikia, kad tu išsimokęs gautum gerą darbą.

Abu vaikščiojo po laukymę ir čiupinėjo pušis. Grubios. Įsikandusios storomis šaknimis į samanas. Pasibaigia danguje. Jei žiūri iš apačios į viršų, prisiglaudęs prie kamieno, tai net medžio pabaigos nematai, jis pradingsta danguje.

– Namas stovės laukymėje, – ranka nubrėžė lanką proskynos pakraščiu vyras.

– Didelis namas?

– Didelis, nes mes turėsime daug vaikų.

– Ir šunų, šunys mus saugos. Dideli šunys.

– Ir kačių turėsime, katės gaudys peles.

– Katės bus mažos?

– Katės bus mažos ir gražios, – nusišypsojo vyras ir jo akys sužibo.

Ji paėmė vyro brezentinę striukę, paklojo ten, kur spėjo esant minkščiausias samanas. Kad kankorėžiai nebadytų jos pliko užpakalio. Atsigulė ant striukės ir sušnabždėjo:

– Ateik.

Kai jiedu pasimylėjo, gulėjo ant nugarų ir žiūrėjo į savo pušis. Kur jos baigiasi danguje? Miškas ošė taip švelniai, kad ji net neapsirengė. Nuoga gulėjo, paskui nuoga basa ėjo gilyn į mišką nusišlapinti. Ji čia vaikščios basa, tai įmanoma. Dabar dar užlipa ant badžių šakelių, bet vėliau jos takeliai bus išminti ir net nereikės batų. Gal tik žiemą, kai bus šalta.

Vakarėjo, vėso, tad ji užsitraukė kelnaites, užsimetė vyro marškinius. Sėdėjo ant kelmelio. Vis dar sėmė savo mišką lyg šaltinio vandenį rieškučiomis karštą vasaros dieną. Jis rinko žagarus laužui. Ji dar nežinojo, ar pasakys. Ji vis laukė, gal kas atsitiks.

Jiedu pasistatė palapinę. Sėdėjo prie laužo ir gėrė alų. Kepė bulves žarijose. Vyras dar sugalvojo, kur bus sodelis, naujos uogos šilauogės, jos dabar labai madingos ir auga miško žemėje – rūgščioje dirvoje. Suplanavo, kur bus pirtis. Rankomis abu numosikavo, kur namelis. Tualetą irgi pastatys. Gyvens civilizuotai.

Jie gyveno tarnybiniame butuke mieste. Butukas buvo pilnas daiktų ir toks mažas, kad norėjosi lakstyti laukais ir kuo ilgiau negrįžti. Buvo sutarę, kad nakvos savo miške, palapinėje. Pažiūrės, kaip ten. Tiksliau, kaip čia.

Vėl įkūrė laužą. Ilgai žiūrėdamas į laužą matai savo ateitį ir viską sužinai. Laužo viduje ta ateitis linksmai šokinėja. O su dūmais išsisklaido nerimas ir mintis tampa sunkiu akmeniu. Akmeniu pamatui.

– Aš niekur iš čia nevažiuosiu, – staiga ji rėžė, ką pamačiusi laužo liepsnoje.

– Norint čia gyventi visą laiką ir statytis, reikės elektros generatoriaus, – lyg laukęs tų žodžių atsiliepė vyras.

Norint rimtai kurtis, daug visko reikės, tik jie neturi pinigų. Na, juk dirbs. Turės truputį. Vasarnamį ar laikiną lūšnelę jie pasistatys. Yra medžiagų vasarnamiui. Miškas galų gale aplink jų.

Ji pasiryžo. Ne, ne kančiai, bet tiesiog savo gyvenimui. Vyras pritarė. Gyvendami vietoje greičiau pasistatys.

Kitą rytą jie pastebėjo taką. Per jų laukymės vidurį, tarp būsimos pirties ir būsimo namo, ėjo takas. Jis buvo vakar visą dieną, bet abu naujakuriai žiūrėjo į pušis, į dangų ir į laužą. Gerai išmintas. Vyras nuėjo apsižiūrėti. Vienas tako galas slinko link kelių trobų kaimelio, kitas galas baigėsi ties parduotuve už poros kilometrų. Grįžęs vyras nusispjovė:

– Vaikščios. Kaimiečiai. Alchašai – vyno, bobos – duonos.

– Dėl tako neišvažiuosim. Čia gražiausia sklypo vieta.

– Vogs alchašai, kas blogai padėta. Bobos laidys liežuviais. Nuoga nepavaikščiosi.

Vyras sėdėjo ir krapštė galvą.

– Kalbėsiu, – užbaigė.

Mašinoje buvo visa jo uniforma. Tačiau jis uniformos nesivilko, tik užsikišo už diržo dėklą su tarnybiniu ginklu.

O ką daryti? Moteris žinojo – nors ir patyrė tris smegenų sutrenkimus, jos vyras protingas. Tačiau kartais pasiunta kaip jautis prieš raudoną skudurą. Laukiame. Kalbėsimės. Negi su žmonėmis nesusitarsi.

Ilgai netruko laukti. Moteris sėdėjo ant to paties kelmelio, ant kurio paskelbė iš čia nevažiuosianti. Vyras atsistojo. Plekšnojo šakele sau per kelius. Kojų dar plačiai neišskėtė. Patapšnojo sau už nugaros, kur yra ginklo dėklas. Paėjo kelis žingsnius pasitikti ateinančiųjų. Ėjo kaip indėnas. Šakelės nesutraškėjo. Jis jau buvo savame miške.

Anie slinko trise. Kaip tik vienam buteliui. Apšilti. Ėjo truputį sudirgę, butelis iš ryto juk ne šventei, o reikalui: nervams nuraminti ir galvoms nuo spaudžiančių replių smilkiniuose atlaisvinti. Protinga žmona geriau duos pinigą ir išleis su vyrais parduotuvėn. Jeigu rėksi, tai tik atgalios gausi. Visą kibirą antausių.

Kai pamatė pusiaukelėje į parduotuvę automobilį, nutilo. Bet neišsigando, o nutarė apsižvalgyti. Gal nieko nėra? Gal pavyktų išpešti naudos? Tada iki vakaro būtų didelė šventė. Jie slinko tyliai, susižvalgę, lyg žinotų iš anksto. Ne pirmą kartą. Bet netikėtai pamatė vyrioką. Vyriokas ramiai stovėjo ir jų laukė. Net nusispjovė vienas iš parduotuvinių. Taip gražiai prasidėjo, o čia.

– Laba diena, – pasisveikino vyriokas.

– Nu, – atmykė atgal pagrindinis.

Ką čia miške mandagiautis. Vyriokas kalbėjo, negąsdino, bet reiškė savo teises lietuviškai ir su skambančia geležėle balse. Kaimiečiams nepatiko. Na, jis kalbėjo lietuviškai ir daug, ir jie ne viską suprato. Sustojo pasitarti. Ar jis rimtai pareiškė čia nevaikščioti? Niekada? Jų taku? Ar mes gerai supratome?

– Tu gal durnas? – atsakė rusiškai. Nes, matyt, ne vietinis, lenkiškai nė bum bum nesuprastų.

– Šimtą metų čia vaikščiojo mūsų kaimas į parduotuvę ir mes vaikščiosim, – tęsė.

– Aš geruoju sakau, čia mano žemė, čia stovės mano namas ir jūs čia nevaikščiosite. Susiraskite kitą kelią, – su dviguba geležimi balse sugergždė vyriokas.

Lionia buvo sėdėjęs, tai liepė apsižvalgyti saviškiams, ar nėra dar ko nors. Labai jau kietai šneka. Lyg krūmuose slėptųsi dešimt. Du užėjo į šonus, pasižvalgė.

– Tik boba sėdi, Lionia. Vienas.

Tada jie pradėjo lėtai supti iš trijų pusių vyrioką. Galvas skaudėjo, greičiau išgerti, o čia toks įkyrus kelmelis ant tako. Vyras buvo nedidelis, bet ir balse, ir pečiuose matyti geležis. Tai nė vienas nenorėjo šokti pirmas. O dar ta boba. Na, bet vidury miško, jų rajonas, milicijos, tpfū, policijos jie neprisišauks. Durnelis ir dar šoka į akis. Vyriokas iš už nugaros išsitraukė dėklą su pistoletu. Švelniai padėjo ant samanų dėklą, jo rankoje – juodas pistoletas. Ranka truputį virpėjo.

– Ką, tu durnas? – suriko Lionia, bet saviems paaiškino, kad nebijotų: – Gąsdina.

– Mes čia gyvensim. Čia nevaikščiokite. Niekada. Nei jūs, nei jūsų bobos. Ir kitiems pasakykite. Takas bus kitur. Ir jei mano žmonai kas nutiks, aš tave susirasiu. Lio-nia!

Lionia nusikeikė ir paėmė gerą pagalį. Kodėl jį pasirinko? Dabar reikės tam diegui suknežinti galvą. Vėl kalėjimas. Pagalys smagiai lipo prie rankos. Tik užsimoti ir reikalas baigtas. Blefuoja vyriokas. Dar slinko jau laikydamasis arčiau medžių ir akies krašteliu pamatė, kad jo vyrai sustojo. Pamojo ranka: einam, iš visų pusių supam. Durnelis blefuoja.

Moteris matė – trys vyrai. Didesni, bet tai nieko. Kaip jos vyras sako, taip ir bus. Ji su savo sklypo aukštomis pušimis iki dangaus sutarė burtą. Nes juk čia su šitais medžiais gyvens. Užsimerkė ir susakė savo pušims, kurios baigėsi danguje: kiek kartų vyras iššaus, tiek kartų ji gimdys jo vaikus. Jei jis išsigąstų, – o to negali būti, – vaikų nebus. Ji atsimerkė ir žiūrėjo tik į savo vyro nugarą.

Išgirdo keiksmų krioklį. Keiksmai garsėjo. Keiksmai peršoko į falcetą. Neaišku, apie ką, bet tiesiog tie trys drąsino save. Tada sausai kaukštelėjo vienas šūvis. Pirmagimis. Nuo vakar. Kai ant samanų. Antras. Balsai ūmai pranyko ir pasigirdo sunkus tolstančių kojų šlumsėjimas. Bėga net ne taku. Per miško paklotę. Lauždami šakas. Trečias šūvis, ketvirtas. Tada tyla, kad net pušys sustingo. Keturi šūviai. Oho, nusistebėjo moteris, kiek daug gimdysiu vaikelių. Tyla.

Atsikėlė nuo kelmelio pažiūrėti. Ar nėra lavonų? Kraujo? Nėra, anie išsilakstė. Vyras? Vyras šaudė į samanas palei jų kojas. Kai toks garsas miške su paaidėjimais nuo medžių, kojos labai greitos. Nes negali iš garso suprasti, iš kur atlekia kulkos. Vyras skaičiavo, kiek liko pistolete šovinių. Tarnybinis ginklas ne tarnybos metu. Reikia tikslumo. Atraportavo apie įvykį:

– Važiuosime iki telefono, turiu pranešti apie tarnybinio ginklo panaudojimą. Raportą reikės parašyti. Šituo keliu pro mūsų namą niekas nevaikščios.

Moteris apie savo burtą – šūvis už vaiką – neprisipažino. Ne vyrų tai reikalas. Kartais tie drąsuoliai vaikų išsigąsta. Net toks kaip šitas. Bet per dešimt metų sužinos, kiek vaikų turės jų name.

Paprasčiausiai apkabino savąjį. Gyvens.

O jūs dar tvirtinate, kad nuo kulkų vaikai neatsiranda?

– REGIMANTAS DIMA –

Bomba

► Atkelta iš p. 8

I Pareigūnas. Nesirūpinkite, šefe. Parvešime iki durų.

II Pareigūnas. Galime ir iki lovos, cha cha cha.

Išminuotojas. Visai nejuokinga – važiuojam.

Psichologė (*kreipiasi į Šeimininką*). Leiskite jus pabučiuoti.

I ir II Pareigūnai. Viso, šefe. Laikykitės, Šeimininke.

Šeimininkas. Vade, pabūkite dar pusvalandį – sunku man.

Vadas. Gerai. Išgerkime „Starkos“ – palengvės.

Šeimininkas. Nežinau, ką sakyti, kai atvažiuos statybų avarijų inspekcija.

Vadas. Būkite ramus. Jie apeis visus butus, rūsį – kiti dar labiau nukentėjo. Sakėte, du balkonai nukrito. Garantuoju, kad dujų vamzdžiai susilankstė. Nustatys dujų nuotėkį, nelaimingas atsitikimas, taip sakant.

Šeimininkas. O bomba – ką sakyti?

Vadas. Kokia bomba?! Kur jūs matote bombą?! Nėra jos ir nebuvo.

Šeimininkas. Buvo – aš pats ją iš palėpės atnešiau.

Vadas. Jei pasakosite apie bombą, niekas nepatikės. Dar nustatys ilgalaikį šoką – į beprotnamį pateksite.

Šeimininkas. Nenoriu į beprotnamį!

Vadas. Ryte atvešime jums Psichologę – padirbės su jumis.

Šeimininkas. Tikrai?! Tai aš išplausiu grindis, dulkes nuo baldų nušluostysiu.

Vadas. Plaukite, šluostykite, po to eikite miegoti. Žadintuvą turite? Ryt devintą atvažiuos Psichologė. Labanaktis.

Šeimininkas. Labanakt.

Atneša grotuvą iš laiptinės, sutvarko stalą, kibire išplauna indus, nušluosto dulkes, pasiima žadintuvą, eina miegoti

– RIMAS SAKALAUSKAS –

Protingavimai (27)

•

Kokiu būdu dvasia yra sujungta su kūnu, žmonėms negalima suprasti, nors tai kaip tik yra žmogus. Aurelijus Augustinas taip sakė. Žmogus negali duoti daugiau, negu turi. Kuo daugiau jis duoda kūnui, tuo mažiau lieka dvasiai.

•

Jeigu Ludwigas Feuerbachas sako, kad ne Dievas sukūrė žmogų, o žmogus sukūrė Dievą, gal tai nėra nei klaida, nei tiesa. Jie galbūt sukūrė vienas kitą. *Kiekvienas lipdo sau Dievą.* O Dievas lipdo kiekvieną.

•

Aš lipu į kalną, kad arčiau žvaigždžių būčiau, ir prakaitas iš manęs nebėga, nes jau visas išbėgo. Ar tai reiškia, kad aš dirbu?
– Ne. Dirba tas, kuris daro reikalingus daiktus.

•

Šviesa, sakoma, yra gražiausia, ką Dievas sukūrė. Žmogus nemato šviesos. Jis mato tik šviesos šaltinį ir apšviestą daiktą. Nemato žmogus to, kas gražiausia.

•

Aš nesakau „mano pilvui skauda“. Sakau „man skauda“.
– Tau ir turi skaudėti, nes tu per daug maisto prikišai į pilvą.

•

Žmogus gyvena viduje. Ten jis ir būna nelaimingas. Išeina žmogus į darbą pailsėti nuo gyvenimo.

•

Paskaičiau „Kultūros baruose“ apie Žemės agoniją ir pagalvojau, kad dėl visko kaltas yra noras turėti daugiau, negu pakanka. Gal ir ne. Jeigu žmogus laimingas, kai turi daugiau, negu pakanka, tai kaip galima jį dėl to kaltinti.

•

Žmonės moka didelius pinigus už tai, kad galėtų nušauti liūtą, pririštą už virvės.

•

Kai beždžionė nustojo žinoti, ji pasidarė *Homo sapiens*. Juk tam, kuris žino, proto nereikia.

•

Žmonės nuo gyvulių skiriasi savo norais.
Žmonių kūnai turi tuos pačius norus kaip ir gyvuliai.

•

Platonas buvo filosofas, todėl jis sakė, kad filosofai yra aukščiausios rūšies žmonės.

•

Ar gali būti daikto idėja arba daikto esmė be daikto? Pirma atsirado daiktas, o paskui jo esmė, sako materialistai. Iš pradžių daiktas buvo be esmės, o paskui atsirado jo esmė? Nesuprantu. Aš linkęs pritarti idealistams. Pirma atsiranda daikto idėja žmogaus galvoj, o paskui žmogus padaro daiktą. O akmens idėja? Juk akmenys atsirado anksčiau už galvas. Akmens idėja labai norėjo būti įgyvendinta ir įgyvendino save? Kažin.
Turbūt daikto idėja ir daiktas atsirado tą pačią akimirką. *In no time.* Nesuprantu aš to.
Teisingai sakoma: *gyvena žmogus šimtą metų ir miršta nieko nesupratęs.*

•

Turbūt niekada nebuvo taip, kad nieko nebuvo. Buvimas, neturintis formos, turbūt visada buvo. Gal čia kūrėjo ir nereikia.

•

Juodoji skylė niekaip nepatiriama, nes nieko neskleidžia. Ji tik ėda tai, kas patiriama. Nebūtis ėda būtį. *Iš nebūties būtis atsiranda*, sakė Laozi.

•

Valstybės tikslas yra visų jos piliečių laimė. Ir kaipgi valstybė padarys laimingą pilietį, kuriam nesiseka meilėje?

•

Turbūt žmogus mylimas už tai, kad jis yra toks.
– Aš tave labai myliu, bet aš noriu, kad tu būtum kitas.
– Gerai. Pasidarysiu kitas. Dėl meilės.

•

Aurelijus Augustinas sako: *neik laukan, atsigręžk į save patį. Žmogaus viduje gyvena tiesa*.

Nebetelpa tiesos mano viduje. Išrėkti jas noriu. Nespėsiu turbūt.

•

Nėščia višta.

•

Ar vištai būna nuobodu?

•

Ar višta svajoja?

•

Višta nesupranta, kam ji kiaušinius deda. Ji nežino, kad iš jų viščiukai išsiris. Kvaila višta. Nežino, kad gyvybę ji daro. Aš irgi kvailas. Paišau paveikslėlius, lyg kiaušinius dėčiau nežinodamas kam. O gal iš jų irgi kada nors gyvybė išsiris? Gal žmonės šiltomis akimis į juos žiūrėdami išperins iš jų gyvybę?

•

Man arba gera, arba bloga. Paišau paveikslą ir man gera, žiūriu į nupaišytą paveikslą ir man bloga. Žiūriu sau į vidų ir man gera – koks grožis! – žiūriu į veidrodį ir man bloga.

•

Dailininkas nupaišė paveikslą, kuriame gėris nugali blogį. Tai rodo aukštas dailininko moralines savybes, bet nerodo paveikslo meninės vertės.

•

Dailės mokyklos mokinė citavo savo mokytoją:
– Paveikslai, kuriuose nupaišytos gėlės, yra kičas. Van Gogho saulėgrąžos yra kičas. Paišykite paveikslus, kuriuose tamsa ir gelmė.
Poezija gimė:

Atsikelsiu ankstų rytą,
Tamsą – gelmę nupaišysiu.

•

Žmogus yra jo būsenos. Iš būsenų, kurios yra tarp kančios ir laimės, jis padarytas. Kai man liūdna, dainuoju liūdną dainelę, kai linksma – linksmą. Tokie mano paveikslėliai. Juose mano būsenos.

•

Vertingas paveikslas yra tas, kuriame nupaišyta jūrą. Paveikslas, kuriame nupaišytas ežeras, yra ne toks vertingas, o kuriame nupaišyta kūdra, visai nevertingas.
Kai vertinamas meno kūrinys, reikia kalbėti ne apie tai, ką mato akys ir girdi ausys, bet apie būsenas, kurias patiria matantis ir girdintis.

•

Kuria kūrėjas meno kūrinį ir aukščiausios kokybės būsenas patiria.
Gal meno kūrinio suvokimas yra patyrimas būsenų, kurias patyrė kūrėjas kūrinį kurdamas.

•

– Aš kančių nekenčiu, kai paveikslą paišau.
– Tam ir paišai, kad kančių nekentėtum.

•

Sakau menininkui:
– Aš vieversėlis. Nubundu anksti ryte ir kenčiu. Žmonės dar miega ir netrukdo man kentėti kančių, kurios įkrauna mane kūrybai. Atsikeliu, sočiai pavalgau ir mano kančios virsta laime – gražiais paveikslėliais.

•

Kenčiu ir kenčiu. Perskaitau, kad romantiškais Renesanso laikais karalienės prausdavosi dukart gyvenime, ir nebekenčiu. Bet tuoj pat mane pradeda kankinti kita mintis – ar Romeo ir Džuljeta kada nors prausdavosi?

•

– Nebekuriu gražių paveikslėlių. Nekenčiu, į žvaigždes nekylu.
– Duosiu tau į snukį, kad kentėtum ir gražius paveikslėlius paišytum.
– Mano snukis tada kentės, o kentėti turiu aš. Kančia turi būti iš vidaus. Neapykanta sau turi būti – gražių paveikslėlių motina.

•

Nežinau, materialistai ar idealistai yra teisūs. Gal idealizmas tinka tik kūrybai, nes pirma žmogus sugalvoja, o tada padaro.

•

– Štai paveikslas. Jausk meną, esantį jame.
– Gerai. Tuoj. Suvalgysiu dešrą ir jausiu meną.

•

Kokie vaizdai yra galvose žmonių, kurie gimė akli? Jų visai nėra? Aš to neįsivaizduoju. Ką jie mato sapne? Nebūtį?

•

Mano duktė neverkė, bet jos akys buvo šviesiai mėlynos ir pilnos skausmo.
Stengiausi į ją nežiūrėti, kad mano žvilgsnyje ji nepajustų žeminančios užuojautos.

•

Dvi protingos moterys, rašančios apie meną, pasakė:
– Mes ne dailėtyrininkės, bet dailės istorikės.
Jos atkreipia žmonių dėmesį į tai, ką verta pamatyti.

•

– Aš nieko nenoriu pasakyti paišydamas paveikslėlį, bet galbūt pasakau nenorėdamas.
– Apie ką?
– Apie save, nes apie kitus nieko nežinau.
– O apie save žinai?
– Irgi nežinau.

•

– Ko savo kūryba sieki, Mikalojau?
– To paties, ko kiekvieną akimirką siekia kiekvienas žmogus, – laimės.

•

Žmogaus kūnas yra kaip butelis.
Vienuose buteliuose degtinė, kituose vynas, trečiuose limonadas, o dar kiti tušti, bet labai gražūs.

•

Paveikslas yra medinis porėmis, aptrauktas drobe ir nudažytas dažais. Žmogus yra mėsa, apvilkta drabužiais, nes be jų jis nepadoriai atrodo. Šiuolaikinis žmogus yra mėsa, apvilkta madingais drabužiais. Netiesa. Vynas nėra butelis, į kurį jis įpiltas. Vynas yra skystas, bet jis nėra skystis. Jis yra palaiminga būsena, kurią patiria jį geriantis. Tą patį galima pasakyti ir apie meno kūrinį.

•

Michelangelo Dovydas be kelnių.

•

Pirma buvo žodis. Nebuvo girdinčio.

•

Dievas man yra žodis. Nežinau, ką jis reiškia.

•

Tai, ko nežinau, vadinu Dievu. Personifikuoju savo nežinojimą. Meniškiau išeina. Turiu tam pagrindo. Mano nežinojimas verčia mane galvoti ir mano gyvą mėsą paverčia *Homo sapiens*. Sukuria mane.

•

Noriu Dievo, nes nenoriu nebūti.

•

Šiandien Dievas man yra visko esmė, visatos sąmonė, kuri valdo visatą, kaip žmogaus sąmonė valdo kūną.
Aš įskaudinu žmogų, kurį matau pirmą kartą ir niekada daugiau nebepamatysiu, ir man būna negera. Tas žmogus man visiškai nerūpi, bet jis apie mane blogai galvoja ir jo galvojimas, kaip infragarsas, kurio aš negirdžiu, veikia mane labai blogai. Aš esu *homo sovieticus*, netikintis Dievu teisėju-rūpintojėliu. Bet jeigu aš visa savo esybe jausčiau neapykantą žmogui, aš nedrįsčiau jo veidui nuotraukoje išbadyti akių. Galėčiau nuotraukai išbadyti akis be neapykantos. Manau, tai nieko nereikštų, bet iš neapykantos tai ne. Bijočiau. Ne akių badymas, bet mano neapykanta galbūt gali apakinti kitą žmogų.
– Mistiku pasidarei.
– Neturiu kur dėtis. Ar galima kaip nors fiziškai patirti neapykantą ir ją išmatuoti?

– MIKALOJUS VILUTIS –

JURIJ RYTCHEU

Šiandien madingi pilikenai

Pilikenai – iš vėplių ilčių gaminami čiukčių ir eskimų talismanai, namų židinio saugotojai, praryjantys žmogiškąjį pavydą, kvailumą, nemokšiškumą ir blogas mintis. Tai jų maistas, kurį virškina savo neaprėpiamuose pilvuose. O patys išlieka švarūs savo poelgiais ir mintimis, skleidžia juoką, gėrį ir teisingumą, teikia džiaugsmą, turtus ir sėkmę. Atrodo kaip besišypsantys didžiaausiai padarai apvaliais pilvais. Šiuos amuletus kabindavo ant medžioklės įrankių, kad visos blogosios jėgos nukryptų į juos, aplenkdamos jų savininkus. Pilikenai atlikdavo šiukšlių kibiro funkciją. Jei tik žmogus pajusdavo, kad jį persekioja blogos mintys ir nedori ketinimai, jis įsigydavo pilikeną.

Pasak etnologų, čiukčiuose mitas apie šiuos totemus tebėra gyvas ir XXI a., netgi atsispindi čiukčių poezijoje. Bet keisčiausia yra šių dievukų istorija. Yra čiukčių legenda, kaip žmogus kasęs duobę mėsos podėliui, radęs žemėje pilikeno figūrėlę ir nuo to laiko jį lydėjusi sėkmė. Tačiau čiukčių-inuitų meno tyrinėtoja Valentina Antropova aptiko, kad pilikenai niekad nėra buvę kulto objektais. Be to, tyrinėtojai nurodo, kad pats žodis „piliken“ (neva išvertus iš čiukčių kalbos reiškiantis „išpūstapilvį“) neturi jokių istorinių atitikmenų nei čiukčių, nei inuitų kalbose.

Anot Čiukčijos XX a. antrosios pusės istorijos tyrinėtojų, šių dievukų įvaizdžio autorystė priklauso amerikietei piešimo mokytojai ir iliustratorei Florence Pretz, kuri XX a. pradžioje grįžusi iš kelionės į Japoniją ir padariusi medinę figūrėlę, primenančią japonų besijuokiantį Budą (chotėjų). 1908 m. spalio 6 d. F. Pretz užpatentavo šį meninį atvaizdą, o paskui patentą pardavė Čikagos korporacijai ir figūrėlė tapo *The Billiken Company of Chicago* simboliu. Personažas gavo Billikeno vardą ir paplito visose Amerikos valstijose. Jį buvo galima aptikti kaip pakabutį automobiliuose, kaip segę ir kitokių papuošalų detalę – žodžiu, kone kiekviename žingsnyje.

1945 m. amerikietė antropologė, etnografė Dorothy Jean Ray atvyko į Nomą Aliaskoje ir pastebėjo ten plačiai paplitus šiuos talismanus, kurių kilmės vietos gyventojai paaiškinti negalėjo. Pasak antropologės kalbintų inuitų, pirmąją vėplio ilties figūrėlę Aliaskoje 1909 m. pagal prekeivio atvežtos skulptūrėlės pavyzdį pagamino kaulo raižytojas Angokwazhukas. Iš Aliaskos figūrėlė pateko į Čiukčiją. Taip bilikenas tapo pilikenu (mat čiukčių kalboje nėra garso *b*), įgaudamas vis daugiau vietinių bruožų.

Publikuojamame čiukčių rašytojo Jurijaus Rytcheu (1930–2008) apsakyme regime jau kintantį tradicinį čiukčių gyvenimo būdą, jiems primetamą sovietinį gyvenimą. Visgi dar tebėra išlaikyta kaulo raižybos tradicija ir tam tikras jautrumas gamtai, jos formoms, kurios įkvepia čiukčių merginą kurti. Šis jautrumas nebūtinai yra suprantamas ir vertinamas atvykėlių, kurie regi paviršių, tik tai, kas populiaru, ir neužčiuopia tos gelmės, kurią junta vietinis žmogus.

Vertėja

Kodėl šis laikas baigėsi? Juk ji regėdavo kiekvieną žolelę, kiekvieną lapelį ir kiekvieną jūros kranto akmenėlį! Dangaus mėlynė jai atrodė besimainanti savo tirštumu nuo horizonto ligi zenito, o jūros vandens spalva kito pagal jos pačios nuotaiką. Nejaugi tai tebuvo vaikiško suvokimo savybė, vaiko akies gebėjimas?

„Kodėl vietoj paskirų žolyčių aš matau vientisą žalią dangą, gargždo pliažą, dangaus skliautą ir vandenyną, o įžiūrėti atskiro žalio lapelio kontūrus galiu tik sutelkusi visas jėgas ir dėmesį?“

Kartą, pati savęs šito paklaususi, Emul nusistebėjo.

Naujagimę nunešė ant jūros kranto. Senelis Galmateginas panardino jos momenėlį į sūrų Ledinuotojo vandenyno vandenį ir tarė:

– Gerai, kad gimė vasarą. Žiemą tektų sniegan.

Emul gimė pridususi. Šamanei-pribuvėjai teko jai įpūsti savo kvėpavimo, o kad melsva odelė paraustų, ji liepė seneliui Galmateginui panardinti anūkę į ledines bangas.

Visa tai vyko slapta nuo tėvo. Ročgynas tuo laiku posėdžiavo kaimo tarybos namelyje ir svarstė žalingų senųjų apeigų išgujimo klausimą. Kai jis sužinojo, buvo per vėlu: ant dukters kaklo jau kyburiavo Galmategino išpjautas amuletas, vaizduojantis mažą sidabrakailį ruoniuką.

– Kam jis trukdo? – paprieštaravo Galmateginas, atsakydamas į sūnaus užuominą, kad neprošal būtų nukabinti nuo kaklo tamsumo ir atgyvenų ženklą. – Tai būtų tas pats, kaip nukabinti nuo Pavlovnos kaklo stiklo karolių vėrinį.

Pavlovna buvo kolūkio buhalterio žmona ir dirbo pardavėja. Ji uoliai padėjo naikinti žalingas atgyvenas ir pati pirmoji ėjo per jarangas rinkti būgnų ir senovinių amuletų. Kolūkio klube ji ėmėsi vesti šiuolaikinių šokių kursus, o jos vyras mokė jaunus medžiotojus ir merginas groti balalaika, gitara, mandolina ir armonika.

Tyliais vakarais iš už plonų klubo jarangos sienų sklisdavo dainos „Šviečia mėnuo“ garsai, o Šiaurės pašvaistė spalvotais blyksniais atsiliepdavo į jos draugiškus akordus.

Jūrinei medžioklei Galmateginas buvo jau per senas, todėl įsitaisė dirbti vietinėje kaulo raižymo dirbtuvėje. Čia dirbo tokie patys seniai kaip jis ir keli luošiai – Kergolis vaikystėje iškrypusiomis kojomis ir kuprotasis Aamro, atėjęs kažkur iš gilios tundros.

Emul tėvai buvo užsiėmę žmonės: tėvas pirmininkavo kaimo tarybai, o jo žmona vadovavo naujosios buities įdiegimo komisijai. Tad su mergaite daugiausia terliojosi Galmateginas, o atjunkius nuo krūties visa Emul priežiūra atiteko seneliui, ir šis ją visur vedžiodavosi drauge. Jam įsidarbinus dirbtuvėse, šios tapo Emul gimtaisiais namais.

Emul vaikystė sutapo su audringais metais. Praūžė Antrasis pasaulinis karas. Šis Emul įsiminė tolimų miestų nuo Stalingrado iki Berlyno pavadinimais, kalbomis apie tabako trūkumą ir atvykusiais Amerikos eskimais.

Emul jau lankė mokyklą, gerai kalbėjo rusiškai ir mokėsi anglų kalbos.

Besibaigiant karui Emul pabaigė septynmetę mokyklą ir gavo liudijimą, gražų lapą, panašų į skolos obligaciją. Mokyklos direktorius įkalbinėjo ją važiuoti į Anadyrio pedagogikos mokyklą, o po jos juk galima stoti ir į Leningrado universiteto šiaurės fakultetą, bet Emul pasiliko gimtojoje gyvenvietėje. Jos apsisprendimą pasilikti daugelis laikė visai suprantamu noru padėti tėvams: iki to laiko, kol Emul pabaigė septynmetę, į kaimo tarybą atėjo naujas žmogus, o mama daugiau nebediegė naujosios buities, mat karo metais tam, kad išliktum, teko prisiminti daug senųjų dalykų. Net mokyklos klases retsykiais apšviesdavo lajinės lempos, kurių Emul motina kitaip nevadino, kaip tiktai „dūminėmis“, „vemiančiomis juodais atgyvenų suodžiais“.

Tėvas pasirodė ne itin vikrus tarp ledų ir velbote. Didžiam jo paties liūdesiui ir nusivylimui tų, kurie kažkada siūlė jo kandidatūrą į kaimo tarybos pirmininkus, jis liko kone paskutinėje vietoje.

Emul pradėjo dirbti valgykloje. Jai patiko tvarkyti erdvią salę naujame name, kurio trys dideli langai buvo atviri visiems ryto spinduliams. Bet įdomiausia ir patraukliausia buvo tai, kad į valgyklą daugiausia ateidavo nauji žmonės, atvykę ir komandiruoti iš rajono centro, iš Anadyrio, iš srities. Kitaip nei nuolatiniai lankytojai, jie girdavo ruonienos muštinius ir vėplių kepenėles. Jie meilikaudavo su padavėjomis, skirdavo joms pasimatymus prie naujojo kolūkio klubo, klausinėjo, kur galima nusipirkti ruonių kailiukų, siuvinėtų šlepečių ir vėplio kaulo pilikenų.

Taip, pilikenai pastaraisiais metais tapo paklausūs. Sotaus, prisimerkusio dievuko atvaizdai puošė mokytojų lentynas, stovėjo ant rašomųjų stalų ir net kyburiuodavo kai kurių mados besivaikančių merginų ausyse.

Dešimtys jų buvo gaminami iš vėplio kaulo atliekų ir parduodami „iš po skverno“, nelegaliai. Nė vienas iš kaulo raižytojų neišvengė „pilikenų karštinės“. Ilgiau už visus priešinosi vilionėms Galmateginas, tačiau paskui spjovė ir ėmėsi daryti dievukus.

Daugelis atvykėlių valgykloje tiesiog prieidavo prie Emul, perduodavo pažįstamų linkėjimus ir prašydavo suveikti vieną kitą dešimtį dievukų pilikenų. Emul perduodavo užsakymą seneliui, o tas vakarais įjungdavo namuose gręžimo mašiną, ir aštri freza džergždama įsigrauždavo į vėplio kaulą.

Kartą Emul jo paklausė, ką reiškia taip išpopuliarėjęs šis mažas dievukas. Senelis pasimuistė: „Tai neišmanymo ir godumo simbolis. Jį kabindavo ant medžioklės ginkluotės, kad sugertų visus nelabus dalykus, tarsi atitraukdamas juos nuo gyvojo šeimininko. Tai tarsi šiukšlių kibiras, kurį žmogus nešiojasi nuolat su savimi, kaip kitąkart ligonis nešiojasi su savimi spjaudyklę. Jeigu žmogus pajusdavo, kad jį nugali tamsios mintys ar netyri norai, jis įsitaisydavo pilikeną, o atsikratęs nedorų aistrų, juo atsikratydavo, tiesiog išmesdavo... Šiandien pilikenus perka visai geri žmonės, man gėda, bet nieko negaliu padaryti. Aiškinau jiems, kas yra šis dievas, bet manęs niekas nesiklausė: sakė, kad pilikenai dabar labai madingi.“

Senelio mirtis buvo liūdnas netikėtumas ne tik giminėms bei artimiesiems, bet ir visiems gyvenvietės žmonėms. Laidojo jį su naujoviškomis apeigomis, karste, sakydami iškilmingas kalbas, o kapinėse pastatė fanerinį obeliską su gražia žvaigždute viršūnėje, todėl kažkam išsprūdo:

– It partizanas, o ne kaulo raižytojas.

Galmateginui esant gyvam, niekas apie tai nesusimąstė. Tačiau po jo mirties pasirodė, kad senyvas kaulo raižytojas išlaikė visą šeimą. Staiga paaiškėjo, kad nėra už ką nusipirkti arbatos ir cukraus, iš indaujos išnyko tokie skanėstai kaip kondensuotas pienas ir saldainiai.

Ročgynas suglumęs skėsčiojo rankomis ir siuntė žmoną skolintis pinigų pas kaimynus.

Kartą Emul patikrino Galmategino darbo dėžę. Visi jo instrumentai – nuo kojinės gręžimo mašinos iki įvairiausių frezų, ylučių, galąstuvų, švitrinio popieriaus rinkinio – buvo tobulai tvarkingi. Kitame skyrelyje buvo apie tris dešimtis nebaigtų pilikenų bei kažkas sunkus ir ilgas, suvyniotas į minkštą elnenos zomšą.

Emul atsargiai išvyniojo ritinį ir krūptelėjo iš nuostabos: priešais ją gulėjo išraižyta vėplio iltis.

Emul atidžiai įsižiūrėjo į piešinius, ir ją apėmė tylus jaudulys. Ji nežinojo, kad prisilietė prie didžio meno, o paslaptingos jos sielos stygos, pasirodo, atliepė menininko mintis.

Ant ilties buvo pavaizduotas tas kyšulys, kuriame vėliau bus pastatytas didžiulis švyturys. Būtent nuo to kyšulio geriausiai atsiveria vaizdas į gyvenvietę, iš ten galima įžiūrėti kiekvieną namą ir pažinti kiekvieną praeivį. Viena ilties pusė vaizdavo senąją gyvenvietę su jarangomis ir keliais europietiškais nameliais. Kitoje pusėje buvo jau šių laikų gyvenvietė su išsirikiavusiais mediniais namais, nusidriekusiais nuo kyšulio papėdės iki seno, dar ketvirtajame dešimtmetyje pastatyto vėjinio variklio.

Šalia namų buvo galima įžiūrėti žmones. Jūros pakrantėj iš velboto krovė vėplių mėsą, o kiek toliau, prigludusi prie kranto, stovėjo barža, ir krovikai rideno į krantą statines. Priešuostyje kilo garlaivio dūmai. Tas garlaivis taip pat nebuvo tiesiog garlaivis. Ant jo borto buvo galima perskaityti mažomis raidelėmis išraižytą užrašą „Anadyris“ ir registracijos uostą – Vladivostokas.

Emul apžiūrinėjo iltį ir juto, kaip akys prisipildo ašarų. Sieloje kaupėsi švelnus kartėlis vien nuo minties, kad ši akimirka, atvaizduota vos bluktelėjusiomis senelio piešinio spalvomis, jau niekada nebegrįš, kaip nebeprisikels iš kapo ir neprašnekės pats senelis Galmateginas.

Apžiūrinėdama iltį, Emul pasijuto sugrąžinta į vaikystę, kai matydavo kiekvieną žolelytę, kiekvieną lapelį ir kiekvieną jūros kranto akmenėlį... Jos žvilgsnis paniro jūrinės ilties gelmėn ir sukėlė praeities ir to, kas išgyventa, mintis ir jausmus, garsus ir pavidalus. Ir kelissyk sustiprėjęs spindulys, staiga sugrįžęs į dabartį, jau kita šviesa nušvietė tai, kas atrodė taip pažįstama ir kasdieniška.

Emul atsargiai suvyniojo iltį ir padėjo į vietą.

Kartą valgykloje prie jos priėjo poliarinės meteorologijos stoties sinoptikas Prochorovas ir droviai ištarė:

– Jūsų velionis senelis žadėjo man padaryti dešimt pilikenų... Galbūt jis jau buvo ir padaręs juos, tik nesuspėjo perduoti... Juolab kad pinigus už juos jau buvo gavęs... Atleiskite man. Pasižiūrėkite, prašau...

Glotniai nuskustas rausvas ir stambus Prochorovo veidas nesidavė jo pastangoms nuduoti, jog jam gaila ir nesmagu, taip ir liko džiugus, sotus ir savimi patenkintas.

– Aš pažiūrėsiu, – nulenkusi galvą, pažadėjo Emul.

Grįžusi namo, ji susirado senelio darbo įrankių dėžutę ir ėmė perrinkinėti pilikenų ruošinius. Nė vienas nebuvo baigtas. Emul paėmė vieną ruošinį, instrumentus ir ėmėsi drožinėti lengvai paklūstančią vėplio iltį. Gana nesunkiai ji išskaptavo apvalų pilvuką, iš po kabančio pilvo styrančias kojytes, nutįsusias krūtis, tačiau ties veidu rėžtuvas užkliuvo... Emul mėgino sukurti tą patį įprasčiausią, standartinį dievuko vaizdą, bet ranka, dar visai neseniai tokia tvirta, staiga prarado drąsą. Pirmasis pilikenas buvo padėtas į šalį. Ir galbūt Emul niekada prie jo nebūtų grįžusi, jei Prochorovas nebūtų priminęs:

– Senelis pasižymėjo sąžiningumu ir tvarkingumu. Kai pasiūliau jam pinigus iš anksto, jis atsisakinėjo, bet aš pats primygtinai siūliau. Žinote, man greit atostogos, noriu parvežti iš čia lauktuvių. Išsiuvinėtas šlepetes jau turiu, ruonio kepurę taip pat, štai tik pilikenai liko, o jie šiandien madingi. Nejaugi jis taip nieko ir nepaliko? Pažiūrėkite dar kartelį.

– Gerai, pažiūrėsiu, – pažadėjo Emul.

Šįkart rankai diktuoti nebereikėjo. Ji pati užtikrintai judino rėžtuvą, ir Emul teliko tik viena pastanga – nepaleisti rausvo ir glotnaus stebėtojo veido, kuris per jėgą stengėsi nuduoti užuojautą ir sutrikimą.

Visi kiti pilikenai buvo panašūs į pirmąjį it du vandens lašai. Į pabaigą Emul jau nebesinaudojo rėžtuvu, bet pasistatė gręžimo mašiną ir aptašydavo dievukus besisukančia freza.

Prochorovas buvo labai patenkintas. Jis ilgai sukiojo rankose pilikenus, caksėdamas iš pasitenkinimo liežuviu.

– Neapsirikau užsakydamas pilikenus jūsų seneliui. Kokie išraiškingi snukučiai! Iškart justi didžio dailininko ranka. Ir jokio čia primityvo nėra! Tai iš esmės pats sąžiningiausias požiūris į pasaulį.

Bet Emul dorai nė nesiklausė stebėtojo, jos sieloje buvo lengva ir šviesu vien nuo minties, kad ji apgynė senelio atminimą ir grąžino jo skolą.

Parėjusi iš darbo, Emul aptiko tėvą prie senelio darbinio krepšio. Ročgynas laikė išraižytą vėplio iltį, ir kažkas nauja, neįprasta atsirado jo veide.

– Bijau, kad už jį daug neduos, – susimąstęs tarstelėjo tėvas. – Nieko ypatingo, išskirtinio. Tiesiog gyvenimas... Taip, nemokėjo mąstyti senelis, nemokėjo žengti koja kojon su laiku. Kai kiti įsisavindavo naujas temas, jis tebeaižė ruonių medžiotojus ir žvėris. Kažkas Gogolį padarė iš vėplio ilties, o senelis vis elnią poliravo! O ką nupiešė Kunakajus ant vėplio ilties? Nežinai? Naujų įsipareigojimų prisiėmimą žvėrininkystės fermoje. Štai ką reiškia žengti koja kojon su laiku!.. O tai, – Ročgynas paniekinamai gūžtelėjo pečiais, – geriausiu atveju tinka premijai ką nors išleidžiant į pensiją. Taip, daug neduos...

– Nori parduoti šitą iltį? – paklausė Emul.

– Taip, – atsakė Ročgynas. – Kam ji gulės veltui dėžėj? Žiūrėk, gal bent dvidešimt rublių už ją duos.

– Tėve, neparduok! – ėmė maldauti Emul. – Aš tau geriau pridarysiu pilikenų!

– O kam tau ta iltis? – nusišaipė tėvas. – Ne mažutė gi jau, kad žaistum.

– Labai tavęs prašau, – tyliai paprašė Emul. – Kiekvieną pilikeną parduosi už penkis.

– Pilikenai – gerai, – patenkintas tarė Ročgynas. – Jie dabar madingi. Gerai, dukryt, dar neparduosiu ilties.

Emul padėjo iltį atgal į senelio dėžutę ir ėmėsi darbo. Per kelias dienas ji išskaptavo iš senelio ruošinių penkiolika pilikenų. Ročgynas buvo patenkintas ir gyrė dukterį:

– Tavo pilikenai patys geriausi! Taip kalba žinovai. Jų išraiška protinga.

Vakarais Ročgyno namelyje dūzgė gręžimo mašina ir baltos dulkės sėdo ant palinkusios virš vėplio ilties gabalo Emul plaukų. Ant stalelio vienas po kito rikiavosi dievukai ir blausiai savo nupoliruotais pilvais atspindėjo ryškią elektros šviesą. Po kurio laiko Emul pastebėjo, kad pilikenų gamyba jai teikia malonumą. Jai patiko imti šaltą, negyvą iltį ir savo šiluma suteikti jai gyvybės. Kartais ankstyvą rytą, dar prieš išeinant į valgyklą, Emul paimdavo nebaigtą pilikeną ir jis būdavo dar įšilęs nuo vakar. Kiekviename iš dievukų su didžiule, nuo ausies iki ausies, burna, su ilgomis, nukarusiomis ausimis Emul stengėsi įkūnyti kažkieno pavidalą.

Dažniausiai tai būdavo paties užsakovo portretas, tačiau padarytas taip, kad tik viena Emul tegalėjo pažinti linksmame ir savimi patenkintame dievuke realiai egzistuojančio žmogaus veidą.

Užsakymų vis daugėjo, ir Emul vos suspėdavo ir į valgyklą, ir vakarais drožti jau ganėtinai pabodusius dievukus.

Užtat tėvas buvo labai patenkintas ir, sėdėdamas prie vyno stiklinės ir žvelgdamas į palinkusią susikaupusios dukters galvą, kalbėjo:

– Senelio sugebėjimas perėjo tau! Keistas dalykas: rodos, aš jam artimesnis, o iš kaulo padaryti nieko negaliu – neduota man ta meistrystė!

Emul tylomis išklausydavo jį, įvykdydavo savo vakaro normą ir guldavo miegoti. Elektros šviesą gyvenvietėje išjungdavo lygiai penkiolika pirmos, o prieš lemputei sumirksint ir taip įspėjant, jog jau greitai užges, mergina spėdavo jau kažin kelintą kartą atidžiai apžiūrėti vėplio ilties paveikslus.

Sulaikiusi kvapą ji įsistebeilydavo į švelniai žydrus atspalvius baltoje, kiek gelstelėjusioje, poliruotoje iltyje, ir priešais ją atsiverdavo ryškus, aiškus ligi paskutinės žolytės, ligi atskiros smiltelės jūros pakrantėj, didelis, nuostabus pasaulis. Kas per stebuklas buvo šiose vėplių iltyse? Kokia nežinoma jėga slypėjo subtiliuose, dažo pripildytuose rėžiuose, štrichuose?

Ėmus mirksėt lemputei, Emul spėriai slėpė po pagalve iltį. Juto ją visą naktį ir atsibusdama jautė tolimą senelio rankų šilumą, pasilikusią vėplio ilties gelmėje.

Ji pradėdavo galvot apie save, apie tai, kad štai ji gyvena tiesiog taip, be minčių apie tai, kas bus ateinančiais metais. Visos jos draugės turėjo mylimuosius ar bent jau tuos, dėl kurių dūsavo, kiekviena svajojo ateity pakeisti savo gyvenimą, išeiti kur nors kitur iš valgyklos, o štai Emul niekad apie tai nesusimąstydavo, ir vaikino nebuvo, dėl kurio ji dūsautų. Su visais savo gerbėjais ji elgėsi vienodai, o vaikinai vis spėliojo, kam gi ji teikia pirmenybę, ir lūkuriuodavo arba susirasdavo tokias, kurios būdavo labiau apsisprendusios ir sugebėdavo į svarbiausią gyvenimo klausimą atsakyti tiesiai šviesiai.

– Tu kažkokia keista! – sakydavo Emul draugės, bet ji paslaptingai šypsojosi, nieko į tai neatsakydama.

Taip buvo tol, kol valgykloje pasirodė archeologai su savo jaunu barzdotu viršininku Genadijumi Baryševu priešakyje.

Auštant audringai rudens dienai ji išėjo ant jūros kranto. Kartais akyla akis gebėdavo surasti šalto nupoliruoto gargždo margumyne spalvotą vėplio kaulo šukę. Iškritusios iltys, ilgą laiką išbuvusios vandenyje, įgaudavo kitą spalvą per visą kaulą. Jos buvo itin brangios, ir pilikenai iš tokios nuolaužos buvo įkainojami dvigubai brangiau nei iš paprasto balto kaulo.

Ilgo ryto tamsoj švytėjo bangų viršūnės, ir sūrūs vandens purslai gaivino veidą. Gargždingame krante gulėjo bangos nublokštos jūrų žvaigždės, jūros kopūstų gniužulai, tuščios kriauklės, plikanugariai vėžiukai, raudonos krevetės. Kartais pasitaikydavo sulankstytų konservų dėžučių su keistomis etiketėmis, ir Emul bandė jas perskaityti, prisimindama primirštas mokyklines anglų kalbos pamokas. Ji gailėjosi, kad mažai mokėsi, ta graužatis retkarčiais užplūsdavo, kai knygoje rasdavo neaiškų žodį arba koks nors komandiruotas svečias staiga pradėdavo itin mokslišką ir mįslingą pašnekesį. O kokius žodžius tardavo Genadijus Baryševas: paleolitas, neolitas, uelenų-okvikų kultūra...

Mokslų akademijos ekspedicija ketino įminti Amerikos žemyno apgyvendinimo mįslę. Jie atvyko ankstyvą pavasarį, pabuvo kelias dienas gyvenvietėje, išsinuomojo du velbotus, kelis darbininkus ir patraukė į senovinę gyvenvietę kyšulyje, kuriame jau seniai niekas negyveno. Ten pragyveno visą vasarą palapinėse, išrausė kastuvais visas kalvas ir prisikrovė radinių – keturias dideles dėžes ir apie dešimtį mažų. Visi komandiruotieji labiau mėgo naudotis oro transportu, tačiau archeologai nebūtų sutilpę nei į lėktuvą, nei juo labiau į malūnsparnį, tad nieko kito neliko, kaip tik laukti garlaivio, turinčio atgabenti naujas prekes. Archeologai visa minia atėjo daugiau nei prieš valandą iki valgyklos atidarymo ir triukšmingai trypė aukštame prieangyje, kartkartėmis pabelsdami į užvertas duris...

Emul atėjo iki uolingo skardžio. Toliau buvo pavojinga: galinga banga galėjo žmogų priploti prie stačios akmeninės sienos ir visam laikui atgrasyti nuo ropštimosi į gargždingą seklumą, kuri kuo toliau, tuo labiau siaurėjo, kol jos visai nelikdavo.

Emul pasuko atgalios. Vienoje rankoje ji nešėsi glėbį saldokų jūros kopūstų – *myrgot* ir lėtai kramsnojo ilgą lapą. Saulė siaura raudona juostele jau prasimušė iš po juodų, žemai pakibusių debesų. Tamsa po truputį sklaidėsi, ir aukštų bangų viršūnėlės daugiau nebešvytėjo. Sutratėjo elektrinės variklis, sužibo medinių namų langai, o tolumoje, kur baigėsi gyvenvietė ir prasidėjo tuščia gargždinga pakrantė, bokštelyje, kuriame plazdėjo vėją rodanti dryžuota rankovė, plykstelėjo raudonas žibintas, iš tolo panašus į gęstančią žvaigždelę.

Emul paspartino žingsnį. Kiek dešiniau iš užnugario jai gelbėjo stiprus vėjas, tolygiai ir atkakliai stumdamas į priekį. Ji pagalvojo, kad Baryševui ir jo kolegoms teks kurį laiką užtrukti gyvenvietėje – tokiu oru garlaivis neatvyks, praplauks pro šalį ar iškraus prekes kur nors pusiasalio pietiniame punkte, kur vėjas pučia nuo kranto.

Kai ji priėjo valgyklą, prie durų jau artėjo ir jos draugės padavėjos, o šalia prieangio grūdosi šunys, lūkuriuodami didelės statinės su maisto atliekomis.

– Ar radai vertingąją iltį? – paklausė vedėja.

Emul papurtė galvą ir atsargiai čia pat prieangyje nusivilko sūriais lašais nusėtą boloninį apsiaustą. Šie apsiaustai pasirodė palyginti neseniai ir tapo labai paklausūs tarp pakrantės gyventojų, kur ištisą vasarą – vėjas ir drėgmė. Emul nupurtė sūrią drėgmę ir įėjo valgyklon, jau įšilusion nuo anksti užkurtos viryklės. Iš virtuvės sklido gardūs kvapai, ir Emul pajuto, kad nuo išankstinio gardžiavimosi maistu jai kažkur palei ausis sutraukė žandikaulius.

Iki valgyklos atidarymo laiko liko nedaug. Emul su drauge nuvalė spalvotu plastiku apdengtus stalus, pastatė stiklinėles su dailiai sukarpytomis servetėlėmis, patikrino, ar pilnos pipirinės ir druskinės, ant visų stalų padėjo duonos ir tik tada prie kraštinio stalelio šalia lango atsisėdo pusryčiauti. Ji valgė karštą elnieną ir žiūrėjo į sutemose šviečiančią gyvenvietės gatvę. Horizonte, kaip tik toje vietoje, kur turėjo kilti saulė, baltavo švaraus dangaus juostelė. Ji nebebuvo nei raudona, nei purpurinė – jau buvo dienos spalvos. Emul liovėsi valgiusi ir lukterėjo, kol prasimuš pirmasis saulės spindulys. Šviesulio kraštas augo akyse, ir Emul jau kelintą kartą pati sau nusistebėjo, kaip veržliai pradeda judėti saulė: ji atitrūksta nuo horizonto linijos ir toldama nuo jos vis labiau lėtina savo skrydį. Dar Emul nebaigė gerti arbatos, o saulė jau visiškai išniro iš vandens ir viršutiniu kraštu palietė apatinį debesio kraštą, žadėdama apniukusią vėjuotą dieną.

Archeologai pasirodė likus penkiolikai minučių iki valgyklos atidarymo. Vedėja, pažvelgusi pro langą, leido:

– Tiek jau to, įleiskite tuos kasėjus.

Archeologai susėdo drauge, sustūmę du stalus. Jie draugiškai ir garsiai pasisveikino su merginomis, ir Baryševas tuojau pat užsisakė:

– Visko, kas yra, – po vieną porciją!

Tai reiškė, kad kiekvienam reikia atnešti po porciją ruonių kepenėlių, elnienos ragu, po stiklinę kavos su kondensuotu pienu ir po pilną lėkštę sklindžių. Jaunųjų mokslininkų apetitas buvo pavydėtinas. Ir nors jie nė minutėlės užstalėje nesiliaudavo kalbėję, merginos vos spėjo jiems nešti maistą.

Valgykloje buvo draudžiama rūkyti, todėl išgėrę kavą mokslininkai neužtrukdavo ir stengdavosi greičiau išlįsti iš užstalės, kad išeitų į prieangį, kur stoviniuodavo dar gerą pusvalandį, su pasimėgavimu surūkydami pirmąją rytinę cigaretę.

Tačiau šiandien Baryševas atsiliko. Jis kažkaip nedrąsiai, kiek skersai priėjo prie Emul ir pasakė:

– Aš seniai norėjau su jumis susipažinti...

Tai išgirdusi Emul vos neišmetė stiklinės su karšta arbata, kurią nešė buhalteriui.

Ji stovėjo nežinodama, kaip į šiuos žodžius atsakyti, kol Baryševas pratęsė:

– Aš tai žinau, kuo jūs vardu.

Valgykloje nuolatiniai lankytojai šaukė merginą nevietiniu vardu, kuriuo ją dar mokykloje praminė mokytoja, – Ema.

– O mano vardas, – tęsė Baryševas, – Genadijus. Genadijus Baryševas, – pasakė vaikinas ir ištiesė suglumusiai merginai ranką.

Emul iš netikėtumo ir sutrikimo ištiesė jam ranką, kurioje laikė stiklinę, tada pasitaisė ir ištiesė kairę.

– Jūs nuneškite arbatą, – švelniai ištarė Genadijus Baryševas, – o tuomet aš jums kai ką pasakysiu.

Emul kone bėgte nunešė stiklinę prie stalelio, kur sėdėjo buhalteris, ir sugrįžo.

– Aš sužinojau, kad jūs gera meistrė, – pasakė Genadijus tokiu balsu, kad Emul susidrovėjusi nusisuko į šalį.

– Taip, tai tiesa! – aistringai tęsė archeologas. – Man pavyko pamatyti jūsų pilikenus. Tai tikri maži šedevrai. Jie kažkuo primena senąsias kaulines kaukes, kurių retkarčiais pasitaiko neolito kapavietėse... Tai štai, aš labai noriu jūsų paprašyti: padarykite man dešimt pilikenų! Gerai? Tebūna tai prisiminimas apie Čiukčiją ir apie jus, – Genadijus Baryševas pagarbiai nusilenkė.

– Žinoma, norėčiau išsivežti kur kas būdingesnį kaulo raižybos meno kūrinį, bet nebėra laiko. Tai štai, prašau jūsų, Ema, padarykite tokį, kad aš vėl norėčiau čia atvažiuoti... Sutarėme?

Genadijus Baryševas nusišypsojo ir meiliai pažvelgė Emul į akis.

– Visa tai, suprantama, už atitinkamą atlygį, – pridūrė jis tylesniu balsu.

Ji negalėjo sulaukti, kol užsidarys valgykla, kad galėtų bėgti į namus ir imtis darbo... Ji turi tamsios ilties nuolaužą, surastą praeitais metais. Ji jau žino, ką iš jo išrėš. Ji išpjaus tokį dalyką, dėl kurio Genadijus Baryševas užsinorės grįžti į Čiukčiją.

Emul paėmė jūros bangų nupoliruotą ilties nuolaužą į rankas ir įsižiūrėjo į ją. Kaulas buvo beveik juodas, su vos pastebimu rudu atspalviu. Gelmėje galėjai įžvelgti švelniai susiliejančius atspalvius. Nuolauža buvo didelė, kone pusė didžiulės vėplio ilties. Kaulas standus, tvirtas. Emul ilgai sukiojo ją rankose, kol ši pasidarė tokia pat karšta kaip ir jos delnai.

Ką čia tokio pavaizdavus, kad žmogų jaudintų, kad primintų jam apie slapčiausius ir artimiausius širdžiai dalykus? Emul permąstė savo neilgo gyvenimo įspūdžius, ir staiga jos atmintis nušvito it netikėtas saulės spindulio pragiedrulis.

Sunku įvardinti metus, kada tai buvo. Kartą senelis Galmateginas pasiėmė ją į savo lengvą mažą baidarę. Jie plaukė didelės atskirai stūksančios Janravykvyno uolos kryptimi. Skaidriame vandeny kabarojo medūzos, paukščiai smalsiais žvilgsniais lydėjo mažą odinę baidarę, bet Emul negalėjo atitraukti akių nuo permatomo netvirto laiviūkščio dugno, o nuo suvokimo, kad po šia netvirta oda yra didžiulė gelmė, apmirdavo širdis ir kaži koks saldus sirupas plakė keliukuose vietoj karšto kraujo.

Įžambūs žemos saulės spinduliai tiesėsi viršum jūros, ir paukščiai baidėsi savo didžiulių šešėlių. Galmateginas irklavo tylomis ir susikaupęs. Vanduo skambiai lašėjo nuo irklo platgalių, o laivelio nosis gurgendama skrodė jūros paviršių.

Emul sunkiai atitraukė žvilgsnį nuo tyvuliuojančio vandens po plonu odiniu dugnu ir pažvelgė priekin, kur saulės spinduliuose maudėsi Janravykvyno skardis su žalių samanų lopiniais ir baltais paukščių išmatų patakais. Emul krūptelėjo iš netikėtumo: viename iš viršutinių iškyšulių, atsirėmęs trumpomis letenėlėmis, stovėjo nuostabaus grožio gyvūnas. Jo glotnus, it laku nulietas kūnas blizgėjo saulėje. Bet užvis gražiausia buvo kūno linkio linija – tai buvo toks stebuklas, kad Emul nesusilaikė ir sušuko:

– Kaip gražu!

Senelis liovėsi irklavęs ir atsigręžė.

– Tai atlikėlis – šiaurinis jūrų liūtas! – pasakė jis. – Retas svečias.

Atlikėlis pajudino galvą ir staiga pakilo! Tai buvo nepaprastas skrydis. Stangrus ir pailgas atlikėlio kūnas šmėkštelėjo tokiu linijų tobulumu, jog Emulj suvaitojo iš susižavėjimo.

Nukelta į p. 16 ►

Šiandien madingi pilikenai

► Atkelta iš p. 15

– Labai gražiai nulėkė, – užbaigė senelis Galmateginas, žvelgdamas, kaip šiaurinis jūrų liūtas smigo vandenin ir dingo gelmėje.

Paskui Emul daug kartų su jauduliu prisimindavo atlikėlio skrydį ir dabar, kai rankoje laikė delno įšildytą vėplio iltį, ji staiga pajuto: jeigu pavyks pavaizduoti atlikėlio kūno liniją, grynumą ir išraišką – tai ir bus tas dalykas, kuris visada Genadijui Baryševui primins nuostabiąją Čiukčijos žemę.

Emul įsitaisė po elektros lempute ir ėmėsi raižyti. Ji aplink save nieko nematė – nei motinos, nei tėvo, automatiškai išgėrė vakarinę arbatą ir vėl sugrįžo prie vėplio kaulo skeveldros: priešais ją tebestovėjo atlikėlis ir tyra šiaurinio jūrų liūto kūno linija.

Netikėtai užgeso lemputė: išjungė šviesą. Emul atsiduso ir gailėdamasi, kad neturi atsarginių žvakių, atsigulė miegoti. Užmerkdama akis ji įsivaizdavo, kaip Genadijui Baryševui paduos ant Janravykvyno uolos stovintį šiaurinį jūrų liūtą, o vaikinas aiktelės iš nuostabos ir laimės. O gal jis iš tiesų sugrįš į Čiukčiją, ir galbūt, galbūt... kada nors jie bus kartu. Nuo šios minties Emul susigėdo ir pati savęs susidrovėjusi užsidengė antklodės kraštu paraudusį veidą, tarsi kas būtų galėjęs ją pamatyti šioje aklinoje tamsoje.

Kitą dieną ji noriai ėjo į valgyklą. Emul negalvojo, kad jai bus malonu dar kartą pamatyti Genadijų Baryševą, jo šypseną, išgirsti jo balsą: jai tiesiog buvo gera.

– Darbas vyksta? – linksmai mirktelėjo jis Emul.

Mergina linktelėjo.

Tą pačią dieną keli žmonės iš Baryševo ekspedicijos kreipėsi į Emul prašydami padaryti jiems pilikenus, tačiau mergina atsakė, kad ji jau turi užsakymą.

Pirmą kartą Emul meldė oro, kad ilgiau laikytųsi vėjas ir bangos daužytųsi į krantą: ji bijojo, kad nesuspės padaryti savo atlikėlio ir įteikti Genadijui Baryševui atminimo apie Čiukčiją.

Kai pavargdavo akys ir rankos nebenulaikydavo instrumento, Emul pasiimdavo senelio iltį ir apžiūrinėdavo piešinius. Ji vėl ir vėl užsigalvodavo apie šių neįmantrių linijų stebuklą, ir ją apimdavo jaudulys, krūtinę užplūsdavo karštis ir ji imdavo galvoti apie Genadijų, jo akis. Žvilgsnį aptraukdavo migla, tekdavo ilgokai laukti, kad sugrįžtų regėjimo ryškumas ir ji galėtų dirbti.

Pamažu ryškėjo atlikėlio bruožai. Skardis jau buvo seniai padarytas, o atidžiai įsižiūrėjus jo akmeniniuose šonuose buvo galima pamatyti pašiurpusias samanas.

Iš užnugario tylomis prieidavo tėvas ir ilgai stovėdavo, stebėdamas dukters darbą. Emul nemėgo būti stebima, tačiau tėvui negalėjo pasakyti, kad šis atsitrauktų, todėl tomis minutėmis ji braukydavo per kaulą zomšiniu skudurėliu. O tėvas dūsavo ir tyliai, tarsi pats sau, stebėjosi:

– Kodėl atlikėlis, o ne pilikenas? Pilikenas būtų brangesnis.

Ročgynas nueidavo, o Emul reikėdavo laiko, kad sugrįžtų buvusi nuotaika, susijaudinimas, kai ranka su rėžtuvu nekantriai nukerta nuo kaulo visa, kas atliekama ir nereikalinga, kas trukdo išryškėti grakščiam atlikėliui, kuris taip ilgai laukė, kada galės išlįsti iš savo kaulinės nelaisvės. Atlikėlis turi stovėti taip, kad per porą sekundžių atsidurtų ore. Ir, kas įdomiausia, Emul jo tokio nedarė – jis toks buvo, tereikėjo pašalinti viską, kas jam trukdė pasiruošti šuoliui.

Kartais, kad sugrąžintų akylumą akims ir sugebėjimą atskirti menkiausias detales, Emul išsiimdavo brangiąją senelio iltį ir ilgai ją apžiūrinėdavo, drauge su regėjimo aštrumu pajusdama nekantrumo jaudulį.

O laiko liko vis mažiau ir mažiau. Garlaivis visu tempu plaukė prie Čiukčijos krantų, o poliarinės stoties sinoptikas Prochorovas pranešinėjo apie laukiamą oro pagerėjimą, vaikščiodamas tokia veido išraiška, tarsi pats būtų raminęs vėją ir nušlavęs debesis nuo dangaus skliauto. Artėjo tos kelios dienos, kai gamta tarsi kaupia jėgas prieš paskutinę vėtrą skurdžios šiaurės vasaros pabaigai, leidžia atsikvėpti.

Tos dienos, kada turėjo atplaukti garlaivis, išvakarėse Emul dirbo per naktį. Pagaliau ji atsargiai nuvalė pabaigtą skulptūrą elnenos zomšos skudurėliu ir padėjo ant stalo krašto.

Tyliai traškėjo žvakės. Už lango, sumišusi su tiršta šalta rudenės nakties tamsa, stojo tyla. Tik stipriai įtempus klausą buvo galima išgirsti bangų teliūskavimą ir nusiplūkusio, pavargusio vandenyno mieguistą kvėpavimą.

Atlikėlis stovėjo pasiruošęs šokti į gimtąją jūros gelmę, o Emul širdyje vietoj džiaugsmo kaupėsi tuštuma ir kartėlis. Rodės, kad tai iš savo širdies ji išėmė atlikėlį ir padėjo jį ant stalo krašto, o visos dienos, kai jį skaptavo iš vėplio kaulo, buvo tos dienos, kai ji kankinamai plėšė iš savo sielos įkūnytą grožio atvaizdą.

Tačiau kai Emul įsivaizdavo užsižiebiančias iš laimės Genadijaus akis, lengvėjo, ir ji jau kritišku žvilgsniu peržvelgė atlikėlį ant Janravykvyno uolos.

Iš pirmo žvilgsnio patamsėjusiame vėplio kaule nebuvo nieko ypatingo. Taip, galima buvo išvysti uolą, šuoliui pasiruošusį atlikėlį. Bet reikėjo įsižiūrėti, pamatyti tą vienintelę liniją, kurią Emul sugebėjo perteikti, išpjaudama jūros gyvūną. Šioje linijoje tilpo viskas – ir daina, ir nedrąsi užuomina, ir neišsakytas švelnumas. Tereikėjo įsižiūrėti.

Emul su apgailestavimo atodūsiu suvyniojo atlikėlį į elnenos zomšą ir padėjo į tam paruoštą medinę dėželę.

Ant pečių užsimetusi apsiaustą, Emul atsargiai išsliuogė iš namų į šaltą brėkštančios dienos pilkumą. Nosį užgavo užšąlančios jūros kvapas. Švyturio spindulys klaidžiojo po ramią jūros plynumą, tikėdamasis sutikti laivą. Emul ėjo išilgai pritilusios, sustingusios jūros ir pati jautėsi it tas spindulys, vienudu su didžiule tamsia erdve.

Nuo jūros kranto ji pakilo į gyvenvietę ir ėjo tylia gatve. Grynam ore nakvoję šunys pakėlė galvas ir nustebusiais žvilgsniais lydėjo vienišą merginą. Emul priėjo prie namelio, kuriame buvo įsikūrę archeologinės ekspedicijos dalyviai, pastovėjo po tamsiais langais ir lėtai patraukė jūrine gatvės puse.

Ji ėjo lėtai, labai lėtai ir visgi pakankamai greitai pasiekė savo namus. Jai nesinorėjo eiti į patalpą, tad vėl pasuko jūros link.

Artima saulė prasklaidė tamsumas viršum jūros, ir Emul netikėtai išvydo garlaivį, plaukiantį kranto link. Laivas plaukė tyloje, tarsi ant nematomų sparnų. Jis žybsėjo ugnelėmis, mirguliavo. Emul leidosi tekina atgal prie namelio, kur gyveno archeologai, ir garsiai pabarbeno į langą:

– Garlaivis atvyko! Garlaivis atvyko!

Tą akimirksnį suburzgė elektrinės variklis, ir gyvenvietė sužibo dešimtimis elektros ugnių. Emul su pasididžiavimu pagalvojo, kad nuo jūros gyvenvietė turbūt atrodo taip pat gražiai ir puikiai kaip į krantą plaukiantis laivas. Pasigirdo žemas, vientisas ir sodrus garlaivio švilpuko garsas, ir subildėjo inkaro grandinė.

Emul išskubėjo namo: reikia suspėti persirengti – šiandien laukia karšta diena, valgykloje bus daug lankytojų. Garlaivio atvykimo dienomis visi gyvenvietės žmonės, nuo pačių didžiausių viršininkų iki paauglių, pavirsdavo krovikais. Padėdavo jiems ir moterys, todėl nebuvo kam namuose gaminti ir visi skubėdavo į valgyklą.

Kai Emul artėjo prie valgyklos prieangio, ten jau būriavosi žmonės, ir tarp jų, žinoma, Genadijus Baryševas su savo kolegomis. Jis draugiškai, kaip geras pažįstamas, linktelėjo Emul ir šūktelėjo:

– Kaip mano reikalai?

– Viskas gerai, – atsakė Emul. – Viską padariau, vakare atnešiu.

– Šaunuole, Ema! – pagyrė ją Baryševas.

Diena prabėgo sumaištyje ir nuolat lakstant. Teko priimti dar kelis žmones į virtuvę ir patiekalams nešioti, ir vis vien žmonės niurzgėjo bei šūkalojo ant nusivariusių nuo kojų padavėjų.

Pagaliau atėjo vakarienės metas.

Krovikai atėjo išsitepę anglių dulkėmis, palikdami ant grindų juodus pėdsakus. Bet nieko nepadarysi – persirengti nėra kada. Sinoptikas Prochorovas atnešė žinią, jog kranto linkui artėja dargana. Garlaivį reikėjo iškrauti iki audros atėjimo.

Pavakarieniauti atėjo ir archeologai. Prie Emul priėjęs Genadijus Baryševas priminė, kad po darbo lauks jos savo namelyje.

– Mes šiandien jau laipinamės į garlaivį, – pasakė Genadijus.

– Aš būtinai ateisiu, – žadėjo Emul.

Po darbo ji nuskubėjo namo. Namelyje nieko nebuvo: tėvas ir motina iškrovinėjo laivą. Emul kruopščiai susišukavo priešais didelį veidrodį ir net brūkštelėjo lūpas lūpdažiu. Apsivilko naują vilnonį megztinį, nupirktą už pilikenus, apsiavė naujus raudonus japoniškus aulinukus.

Emul ėjo gatve, o praeiviai su nuostaba atsigręždavo į ją: niekas šią dieną nesipuošė. Mergina atėjo iki namelio ir nesiryždama įeiti stabtelėjo prie durų. Namelyje girdėjosi susijaudinę balsai, buvo stumdomos kažkokios sunkios dėžės, skambėjo buteliai. Emul teko kelis kartus pabelsti, kol ji išgirdo balsą, leidžiantį įeiti.

– Ema! – džiaugsmingai sušuko Genadijus Baryševas. – Štai pagaliau aš sulaukiau!

Kambaryje buvo pakuojami lagaminai. Ant lovelių gulėjo daiktai – skalbiniai, fotoaparatai, avalynė, karoliukais siuvinėtos šlepetės ir didžiuliai kiekiai pilikenų. Kiekvienas gabenosi ne mažiau kaip dešimt kaulinių dievukų.

Emul pastebėjo, jog kone visi dievukai padaryti paskubom, bet kaip, net nenupoliruoti, kaip pridera.

– Atnešei? – nekantriai paklausė Genadijus.

– Atnešiau, – tyliai atsakė Emul ir ėmė vynioti drobės gabalą, į kurį buvo susukta medinė dėželė.

Baryševo bendradarbiai metė savo reikalus ir susispietė aplinkui. Žinoma, Emul būtų norėjusi atlikėlį įteikti vienam Genadijui, be pašalinių stebėtojų, bet nieko jau čia nepadarysi.

– Oho! – nesusivaldęs šūktelėjo vienas iš archeologų. – Visa dėžė!

Emul nuėmė dangtelį ir prislinko dėžę arčiau Genadijaus. Šis nesusivokdamas įkišo ranką ir ištraukė atlikėlį.

Emul stebėjo Genadijų. Pradžioj jo veide užgimė smalsumo ir kažkokio nesusipratimo išraiška. Tačiau tai, ką paskui išvydo Emul, ją suneramino ir nuliūdino: Baryševo veide atsirado gilaus nusivylimo išraiška. Jis sukiojo rankose atlikėlį. Na nejaugi tai taip sunku pamatyti? Tą vienintelę liniją, kuri viską pasako? Gal kambaryje pernelyg šviesu?

Genadijus Baryševas buvo dar labai jaunas, ir jo veido raumenys dar nesudiržę, todėl, kad ir kaip jis stengėsi šypsena paslėpti nusivylimą, Emul viską suprato ir viską pamatė.

– Taip, žinoma, visa tai puiku, – dirbtinai žvaliu balsu tęsė Baryševas, – bet juk šiandien madingi pilikenai! Kaipgi be jų pasirodysiu Leningrade?

Emul staigiai pasisuko ir puolė iš kambario lauk. Ji girdėjo, jog vaikinas šaukė ir net, kaip jai pasirodė, bandė ją vytis, tačiau Emul neatsigręžė. Ji skuodė lauk nuo to namelio, to didelio garlaivio, pro namus, į tundrą, ten, už švyturio, kur kalnas kyla vis aukščiau ir aukščiau, kol susilygina su debesimis.

Užkopusi Emul atsisėdo ant akmens veidu į jūrą. Taip ji išsėdėjo iki vėlyvo vakaro. Nuoskaudos ir kartėlio ašaros dengė akis, o ten, apačioje, dundėjo garlaivio gervės.

Saulė nusileido, atvėso.

Emul nusišluostė ašaras ir pakilo. Garlaivis ištraukė inkarą ir paleido pratisą atsisveikinimo švilpuką.

Ji žvelgė aplinkui nuskaidrėjusiomis, nuskalautomis akimis ir jautė, kaip jai sugrįžta tai, ką ji manėsi visam laikui praradusi: ji vėl regėjo kiekvieną žolelytę ir kiekvieną akmenėlį. Horizontas buvo griežtai užbrėžtas, ir jūros mėlis buvo tirštai juodas, o debesys danguje aptakūs, ir mintis liko nesudrumsta, tik su lengvu grauduliu, su ta neišsipildžiusio švelnumo linija, kurią išsigabeno didžiulis garlaivis.

litmir.me
Vertė Jurgita Jasponytė

Arturo Čiubarkino nuotraukos

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(*gkazlauskaite@gmail.com*, 8 698 78 771).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė,
M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.
4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 1 242 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2022 m.
suteikė 43 000 Eur paramą projektui „Kultūros portikas“
(p. 2, 4, 6, 8, 10–16), 6 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3);
Lietuvos kultūros taryba – 12 000 Eur paramą projektui
„Pasaulio literatūros vertimai“, 5 700 Eur projektui
„Skaitykla Nr. 5: literatūros analizė, refleksija, kontekstai“.
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
KPLA NARYS
LIETUVOS KULTŪROS TARYBA